

Україна

Пастка на прикордонні

Поводження з мігрантами та шукачами притулку в Україні

HUMAN
RIGHTS
WATCH

**Пастка на прикордонні
Поводження з мігрантами та шукачами
притулку в Україні**

Copyright © 2010 Human Rights Watch
All rights reserved.
Printed in the United States of America
ISBN: 1-56432-717-5
Cover design by Rafael Jimenez

Human Rights Watch
350 Fifth Avenue, 34th floor
New York, NY 10118-3299 USA
Tel: +1 212 290 4700, Fax: +1 212 736 1300
hrwnyc@hrw.org

Poststraße 4-5
10178 Berlin, Germany
Tel: +49 30 2593 06-10, Fax: +49 30 2593 0629
berlin@hrw.org

Avenue des Gaulois, 7
1040 Brussels, Belgium
Tel: + 32 (2) 732 2009, Fax: + 32 (2) 732 0471
hrwbe@hrw.org

64-66 Rue de Lausanne
1202 Geneva, Switzerland
Tel: +41 22 738 0481, Fax: +41 22 738 1791
hrwgva@hrw.org

2-12 Pentonville Road, 2nd Floor
London N1 9HF, UK
Tel: +44 20 7713 1995, Fax: +44 20 7713 1800
hrwuk@hrw.org

27 Rue de Lisbonne
75008 Paris, France
Tel: +33 (1) 43 59 55 35, Fax: +33 (1) 43 59 55 22
paris@hrw.org

1630 Connecticut Avenue, N.W., Suite 500
Washington, DC 20009 USA
Tel: +1 202 612 4321, Fax: +1 202 612 4333
hrwdc@hrw.org

Web Site Address: <http://www.hrw.org>

Грудень 2010

ISBN: 1-56432-717-5

Пастка на прикордонні

Поводження з мігрантами та шукачами притулку в Україні

I. Резюме	1
Утримання мігрантів під вартою.....	4
Непрацююча система надання притулку в Україні.....	5
Діти без супроводу	7
Видворення	8
II. Рекомендації.....	9
Органам державного управління України	9
Урядам Словаччини та Угорщини.....	13
Європейському Союзу.....	14
Раді Європи	15
УВКБ ООН	16
Робочій Групі ООН з безпідставних затримань, Спеціальному доповідачу ООН з питань катувань та Спеціальному доповідачу ООН з прав мігрантів	16
III. Методологія, обсяг, термінологія	17
IV. Контекст	20
Зовнішній вимір політики ЄС щодо притулку та міграції	20
Угоди про реадмісію.....	22
Угода між Україною та ЄС про реадмісію	25
Стосунки ЄС з Україною у сферах міграції та притулку	26
Розділення тягаря ЄС шляхом переселення.....	30
V. Непрацююча система притулку	32
Доступ до процедури отримання притулку: невиконання співробітниками ДПСУ обов'язків щодо передачі заяв про надання притулку або щодо інформування затриманих стосовно процедури отримання притулку.....	37
Співбесіди щодо надання притулку.....	40
Правові прогалини у стандартах щодо надання притулку	43
Діти-шукачі притулку без супроводу	44
Корупція у процесі надання притулку	48

Екстрадиція та зобов'язання України щодо невидворення	49
VI. Катування та неналежне поводження з мігрантами, які утримуються під вартою у державних закладах.....	54
Неналежне поводження після затримання	54
Катування під час допитів	58
VII. Утримання під вартою мігрантів та шукачів притулку	69
Правові підстави для утримання під вартою	71
Недостатній доступ до послуг юристів; Відсутність ефективних засобів правового захисту для оскарження утримання під вартою	73
Плата за утримання та переведення: санкціонована	79
(і несанкціонована) корупція.....	79
Утримання під вартою дітей без супроводу.....	82
Відсутність гендерної чутливості та поваги до культурних особливостей	85
Підготовка до відвідувачів: прибирання та приховування	86
Умови утримання під вартою та поводження з затриманими	90
Спеціальні приміщення.....	92
Пункти тимчасового тримання	95
Пункти тимчасового перебування.....	101
Міжнародні стандарти щодо умов утримання під вартою	103
VIII. Захист, освіта та житло для дітей-мігрантів без супроводу	107
Встановлення віку	107
Доступ до освіти та житла	110
Житло для дітей-шукачів притулку	111
Житло для дітей, позбавлених батьківського піклування	112
Перебування неодружених дорослих чоловіків в центрах для сімей та дітей без супроводу	113
Доступ до освіти	114
Діти, які стали жертвами торгівлі людьми	116
IX. Реадмісія з сусідніх країн ЄС	119
Словаччина	121
Угорщина.....	127
Міжнародно-правові зобов'язання Угорщини та Словаччини щодо повернень мігрантів та шукачів притулку та щодо права шукати притулку.....	131
Подяка	135

I. Резюме

Коли я сказав, що хочу попросити притулку [словацькі прикордонники] сказали «так», але відвезли нас назад на кордон [з Україною].... Першу ніч [після повернення] я провів у якомусь місці на кордоні. Люди били мене там. Я попросив поїсти, а прикордонники сказали: «Пішов ти»..... Вони вдарили мене у серце ...били по роті та по спині. Я впав на землю, а вони продовжували мене бити.

- Розповідь шукача притулку з Пакистану про поводження з ним в Україні після депортації зі Словаччини 21 травня 2010 року.

1 січня 2010 року набула чинності угода про реадмісію між Європейським Союзом та Україною. Вона передбачає повернення громадян третіх країн, які прибувають до ЄС з України. Угоди про реадмісію є фундаментальним аспектом так званої стратегії екстерналізації Європейського Союзу щодо питань надання притулку та міграції. Сутність цієї стратегії полягає у зупиненні потоку мігрантів та біженців до ЄС шляхом перекладання тягаря відповідальності на країни, які є сусідами Союзу, у цьому випадку, на Україну. При цьому, угода такого типу передбачає, що приймаюча країна повинна забезпечувати поводження та повагу до прав людини, аналогічне тому, що існує в країні, яка висилає цих осіб. Як буде зрозуміло з цього звіту, насправді це не так.

В Україні система надання притулку не виконує свої функції. У період з серпня 2009 року до серпня 2010 року, ця система була взагалі неспроможна визнати або надати захист біженцям, а на момент написання цього звіту намагається упоратися зі скаргами, які накопичилися за цей період та не були вчасно розглянуті. Україна не тільки була неспроможна або не бажала надавати ефективний захист біженцям та шукачам притулку, в ній також деяких мігрантів, яких було повернено з сусідніх країн ЄС, було піддано катуванню та іншому нелюдському і принижуючому гідність поводженню.

Угода між Україною та ЄС про реадмісію встановлює широку процедуру щодо повернень, у тому числі прискорену процедуру для осіб, затриманих поблизу кордону. Але механізм захисту прав людини в угоді є дуже слабким і представляє собою лише загальне захисне застереження про те, що ніщо в угоді не дозволяє сторонам порушувати зобов'язання, взяті на себе у відповідності до законодавства у галузі прав людини або біженців. Протягом п'яти років, що передували введенню у дію угоди про реадмісію, та після цього, ЄС вкладала мільйони євро у розбудову спроможності України стримувати прибуття до ЄС нерегулярних мігрантів та шукачів притулку. Хоча частина цих коштів витрачається на

процедури отримання притулку і прийняття та інтеграцію шукачів притулку та біженців, це фінансування є блідою тінню грошей, які ЄС витрачає на посилення прикордонного контролю та підвищення спроможності України затримувати, тримати під вартою та депортувати нерегулярних мігрантів. Незважаючи на те, що Україна займається побудовою та реконструкцією центрів утримання мігрантів, виявляється, що вона неспроможна або не бажає забезпечувати належне харчування для мігрантів, яких вона утримує, та вимагає від мігрантів платити за їхнє утримання та транспортування між закладами.

На момент написання цього звіту, оскільки імплементаційні протоколи угоди про реадмісію з ЄС все ще не було остаточно укладено через дев'ять місяців після формального введення в дію цієї угоди, сусідні країни ЄС неформально діяли на основі двосторонніх угод про реадмісію, укладених у середині 90-х років. Відповідно до цих двосторонніх угод, мігранти, які потрапляють до Польщі, Словаччини та Угорщини без дозволу, можуть бути повернені у прискореному порядку, якщо вони затримані протягом 48 годин після перетину кордону.

Із 161 біженця, мігранта та шукача притулку, з якими було проведено інтерв'ю в Україні, Словаччині та Угорщині, ми отримали 50 свідчень осіб, які заявили, що їх було повернено зі Словаччини або Угорщини. Більшість з них повідомили, що вони просили про надання притулку, прибувши до цих країн, але їхні прохання було проігноровано, та їх самих було швидко вислано. Така практика порушує право на пошук притулку, яке міститься в обов'язковій до виконання Хартії Європейського Союзу з основних прав. І Словаччина, і Угорщина повертали до України також і дітей без супроводу у порушення власних міжнародних зобов'язань щодо захисту таких дітей.

Ані Словаччина, ані Угорщина не дають дозволу на незалежний моніторинг випадків повернень, та жодна з них не забезпечує ефективного механізму, який міг би захистити мігрантів від неналежного поводження після повернення. Подання апеляції на рішення про депортацію зі Словаччини або Угорщини не призупиняє повернення. Особи, яких повертають, не мають доступу навіть до мінімальної інформації про арешт та повернення. На практиці, словацькі та угорські прикордонні служби часто вводять мігрантів в оману, аби вони повірили, що їх не буде повернено, або примушують чи обманюють мігрантів, аби ті підписали папери, яких вони не розуміють та які згодом використовуються для їхнього повернення до України.

Кількість громадян третіх країн, які, як вважають, незаконно перетнули кордон з України та були затримані у Словаччині та Угорщині, постійно знижується, починаючи з 2008 року, так само як і кількість поданих заяв на отримання притулку. У 2008 році у Словаччині

було затримано 978 мігрантів, які прибули до країни з України, у 2009 ця цифра склала 563 особи, у період між січнем та 30 червня 2010 року – 203 особи. Величезну більшість з них було депортовано до України: 691 особу у 2008 році, 425 у 2009-му та 140 протягом перших шести місяців 2010 року. Решту не було повернено, у тому числі тих, кого допустили до процедури отримання притулку. Угорщина депортувала 425 мігрантів до України у 2008 році, 284 у 2009-му та 164 у період з січня до 31 серпня 2010 року. В той же час Угорщина допустила до процедури отримання притулку 555 мігрантів, які прибули до країни з України у 2008 році, 152 у 2009-му та 21-ну особу до 31 серпня 2010 року. Повернення майже всіх громадян третіх країн до України відбувалося відповідно до прискореної процедури.

Більш ніж половина мігрантів, повернутих зі Словаччини та Угорщини, з якими представники Х'юман Райтс Вотч провели інтерв'ю, заявили, що після повернення до України їх били або піддавали іншому неналежному фізичному поводженню. Деякі мігранти та шукачі притулку, у тому числі діти, надали свідчення, що заслуговують на довіру, про те, що їх було піддано катуванням під час допитів у місцях утримання Державної прикордонної служби України (ДПСУ). Їхні розповіді включали в себе випадки, коли співробітники у цивільному піддавали їх дії електрошоку під час допитів щодо мереж незаконного ввозу мігрантів. Громадянин Іраку розповідав наступне про свій допит після арешту українськими прикордонниками наприкінці квітня 2010 року:

Поводження було дикунським. Вони били нас руками та ногами, ображали словесно. Також вони застосовували до мене шокування електричним струмом. Вони застосовували його до моїх вух. Я визнав, що я хотів перетнути кордон, та що нас було перевезено незаконно. Їх було четверо та один перекладач. Вони сказали, що вони зі служб безпеки, але одягнені були у цивільне. Перекладач був іракцем. Я почував себе так, ніби моє серце зараз зупиниться. Я сидів на стільці. Я просто визнав усе, але вони не припиняли катувати мене.

Хоча Х'юман Райтс Вотч не вважає, що катування мігрантів є системним явищем в Україні, свідчення у цьому звіті вказують на те, що катування насправді трапляється. Багато мігрантів, яких не було піддано катуванню, тим не менш розповідали, що їх били, в тому числі ногами, позбавляли їжі або піддавали іншому нелюдському та принижуючому гідність поводженню. Усі ці порушення відбуваються в атмосфері безкарності, коли жертви бояться повідомляти про порушення, а порушники не притягаються до відповідальності.

Утримання мігрантів під вартою

Керівний склад в усіх закладах очевидно готувався, аби поліпшити зовнішній вигляд пунктів утримання мігрантів до приїзду представників Х'юман Райтс Вотч. Але більшу стурбованість, аніж косметичні зміни, такі як свіжа фарба, у нас викликали розповіді про випадки залякування затриманих щодо їхніх інтерв'ю із дослідниками Х'юман Райтс Вотч, а також інформація про те, що деякі затримані були переведені, звільнені або приховані, щоб запобігти їхньому спілкуванню з нами.

При цьому, фізичні умови утримання мігрантів в Україні справді значно поліпилися за п'ять років з часу публікації нашого попереднього звіту стосовно пунктів утримання мігрантів в Україні «На межі: Порушення прав мігрантів та шукачів притулку на новому східному кордоні Європейського Союзу». У цьому звіті за 2005 рік було задокументовано неналежні умови утримання у пунктах утримання мігрантів по всій Україні, включаючи переповнені заклади, антисанітарні умови, погане харчування та обмежений доступ до активного відпочинку, природного світла та охорони здоров'я. Незважаючи на те, що на багато з цих проблем було звернуто увагу, все ще залишаються серйозні проблеми, у тому числі неналежне поводження, відсутність доступу до процедури отримання притулку для затриманих, затримання дітей, розміщення жінок разом зі сторонніми чоловіками, розміщення разом дітей та дорослих, корупція, а також необґрунтоване та непропорційне використання утримання мігрантів під вартою загалом.

У 2010 році всі заклади, які ми відвідали, виглядали чистими та добре впорядкованими. Жоден заклад під час нашого візиту не був переповненим. Фактично, пункти утримання мігрантів, які відвідали дослідники Х'юман Райтс Вотч були заповнені щонайбільше наполовину, а у деяких випадках, були повністю порожніми.

Більшість із теперішніх затриманих, з якими ми провели інтерв'ю у більшості місць, не мали скарг стосовно негігієнічних умов або переповнення закладу. Більшість скарг стосувалися їжі, як щодо якості так і кількості, а також відсутності доступу до юристів, телефонного зв'язку, Інтернету та телебачення. «Деякі добре, деякі – погано» було найбільш розповсюдженою відповіддю, коли Х'юман Райтс Вотч питала теперішніх чи колишніх затриманих про те, як з ними поводитися охоронці та персонал пунктів. Більшість розповідей про неналежне поводження з боку охоронців пунктів стосувалися випадків, коли охоронці, нерідко в результаті сп'яніння або втративши над собою контроль, кричали, штовхали, а також використовували расистські епітети. Як показали інтерв'ю з колишніми затриманими, найгірші умови утримання та поводження із затриманими існують у закладах короточасного утримання, що називаються «спеціальними приміщеннями (СП)», де мігранти утримуються Державною

прикордонною службою у перші години після затримання. Умови поступово покращуються по мірі того, як мігрантів переводять з СП до пунктів тимчасового тримання (ПТТ), які також контролюються ДПСУ, а звідти – до пунктів тимчасового перебування (ПТП), які підзвітні Міністерству внутрішніх справ, де умови ще кращі.

Мігранти, які затримувалися і раніше, з якими Х'юман Райтс Вотч провела інтерв'ю, описують деякі з тих чистих та просторих закладів, що ми відвідали у червні 2010 року, як брудні та переповнені не пізніше, аніж наприкінці 2009 року.

Хоча термін утримання мігрантів під вартою не повинен перевищувати шість місяців, багато мігрантів відчують розчарування у своїй спроможності оскаржувати законність затримання, бо надзвичайно перевантажені суди в Україні зазвичай не встигають розглянути справи раніше, ніж минуть шість місяців. У декількох випадках мігранти заявляли, що отримали рішення суду про утримання їх під вартою протягом шести місяців, але при цьому вони жодного разу не були присутні у суді та не мали можливості оскаржити це рішення. Багато осіб, у тому числі діти, повідомили, що прикордонники погрожували продовжувати утримувати їх усі шість місяців, якщо вони не заплатять хабара.

В українському законодавстві жодна норма не забороняє повторного арешту мігрантів невдовзі після звільнення з-під варти та утримання протягом наступних шести місяців. Представники Х'юман Райтс Вотч мали зустріч з декількома мігрантами, які затримувалися багато разів.

Мігранти, які утримуються в Україні, не мають послідовного та гарантованого доступу до судді або іншої уповноваженої особи, а також не мають доступу до послуг юриста для оскарження свого утримання під вартою. Більш того, в Україні не існує механізму індивідуальної оцінки необхідності утримання під вартою кожного мігранта або шукача притулку, як це вимагається міжнародним правом. Виходячи з цього, Х'юман Райтс Вотч робить висновок, що утримання під вартою мігрантів в Україні інколи виявляється необґрунтованим, і відповідно, суперечить міжнародним стандартам, щодо забезпечення яких Україна взяла на себе зобов'язання.

Непрацююча система надання притулку в Україні

Хоча у серпні 2010 року процедуру надання притулку було формально відновлено після перебування у стані паралічу з часу вибуху боротьби всередині уряду у серпні 2009 року, система залишається по суті зруйнованою. За десять років систему надання притулку було реорганізовано вісім разів, кожна реформа при цьому призводила до прогалин у захисті прав шукачів притулку.

Відповідно до інформації Державного комітету у справах національностей та релігій (ДКНР), разом у 2007-му та 2008-му роках було подано 2155 заяв. Ця цифра впала до 1233 заяв у 2009 році. ДКНР надав притулок 33 особам у 2007-му році, 125 у 2008-му, та 126 у 2009-му, поки у серпні 2009 році не були припинені повноваження комітету вирішувати питання щодо надання притулку. Станом на грудень 2009 року в Україні було 2334 осіб, визнаних біженцями, більш ніж половину з яких складали афганці.

У той час як ДКНР та регіональні міграційні служби (РМС) були позбавлені повноважень приймати рішення щодо надання притулку, вони продовжували відхиляти заяви на отримання притулку. Більшість заяв було відхилено у зв'язку із невідповідністю процедури або як очевидно необґрунтовані без ретельного вивчення сутності заяви.

Серйозною перешкодою для функціонування системи надання притулку було невиконання співробітниками Державної прикордонної служби України обов'язків щодо передачі заяв, отриманих від шукачів притулку, до РМС. Кількість осіб, звільнених з пунктів тимчасового тримання, які контролюються ДПСУ, на підставі того, що їхні заяви були прийняті до розгляду регіональними міграційними службами, різко впала з 1114 осіб у 2008 до 202 у 2009 році. Найбільше падіння у кількості заяв про надання притулку, поданих у 2009 році відбулося у Закарпатській області на західному кордоні України, де затримуються більше шукачів притулку, ніж в інших місцевостях, наприклад у Києві.

Шукачі притулку, які дали інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч, скаржилися, що співбесіди щодо надання притулку у РМС мали поверхневий характер, перекладачі часто не мали достатньої кваліфікації, а особи, які проводили співбесіди, були інколи грубими та упередженими. Афганець, який, на нашу думку, мав обґрунтовану заяву, сказав, що особа, яка проводила співбесіду з ним, повідомила під час співбесіди: «100 відсотків, що ви отримаєте відмову».

Корупція у системі надання притулку є надзвичайно поширеною. Шукачі притулку можуть бути визнані біженцями тому, що вони купили собі цей статус. Багато шукачів притулку кажуть, що вони були змушені дати хабара співробітникам міграційних служб, щоб отримати доступ до процедури отримання статусу біженця, мати перекладача або отримати документи.

В законодавстві України стосовно біженців існують важливі правові прогалини, такі як відсутність положень щодо додаткового захисту осіб, які тікають від неспецифічного (не спрямованого на якусь окрему групу) насильства, що виникає в результаті збройного конфлікту. Як наслідок, сомалійцям не надається статус біженця в Україні. Багато

сомалійців також стикаються в Україні із все більшим ризиком насильства на ґрунті расової ненависті, й багато з них кажуть, що у них не залишається іншого вибору, аніж намагатися потрапити до ЄС у пошуках захисту. У законодавстві стосовно надання притулку відсутні положення, які б захищали жертв торгівлі людьми.

Діти без супроводу

Діти без супроводу стикаються із особливими труднощами у доступі до процедури отримання притулку та в отриманні документів, тому що вони можуть подати заяву лише через законного представника, а офіційні особи в деяких регіонах відмовляються призначати їм законних представників. Відомо лише про один випадок, коли дитині без супроводу було надано статус біженця. Процес прийняття рішення триває так довго, що багато дітей досягають дорослого віку до того, як отримають рішення стосовно своїх заяв на отримання притулку, що працює не на користь їхніх заяв.

Ще гірше те, що прикордонники можуть утримувати дітей протягом тижнів у закладі, подібному до в'язниці, який м'яко називають «гуртожитком». Співробітники прикордонної служби піддають ризику безпеку дітей, утримуючи їх у цьому гуртожитку спільно зі сторонніми дорослими, у тому числі дівчат разом із хлопцями та чоловіками.

Діти-мігранти без супроводу часто не мають доступу до державного житла та догляду. Більшість мешкає зі співвітчизниками у спільних квартирах та сплачують орендну плату. Деякі діти неспроможні сплачувати щоденні витрати та орендну плату й тому виконують роботу по дому або іншу роботу. Ті діти, котрі все ж таки мешкають у пунктах тимчасового розміщення біженців та шукачів притулку, можуть бути розміщені разом із сторонніми дорослими, таким чином піддаючи цих дітей ризику насильства. Дітей без супроводу рідко зараховують у школи, й більшість лише час від часу відвідує мовні уроки.

Оскільки не існує чітких інструкцій щодо встановлення віку, деякі чиновники оскаржують заяви дітей про неповноліття і реєструють їх, як дорослих. Інші чиновники примушують дітей визнати себе дорослими, погрожуючи їм в іншому випадку залишити їх затриманими. В результаті, деякі діти були затримані впродовж шести місяців. Не дивлячись на жакливе поводження, яке отримували ці діти в Україні, Словаччина та Угорщина повертають дітей без супроводу відповідно до угод про реадмісію. На практиці, їх повертали на тих самих підставах, що й дорослих, не беручи до уваги їхню уразливість та відсутність захисту в Україні. Деякі діти, яких було повернено, розповідали про неналежне поводження, у тому числі катування та безпідставне затримання представниками владних структур.

Видворення

В Україні найбільш високий ризик видворення – примусового повернення біженця – трапляється у випадках запитів про екстрадицію. Не дивлячись на чітку заборону видворення, закріплену в міжнародному та національному законодавстві, 14 лютого 2006 року Україна примусово повернула десяткох узбецьких громадян до Узбекистану відповідно до запиту про екстрадицію, не зважаючи на заклики Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) не повертати їх. Після вищезгаданих подій, у травні 2006 року Міністерство юстиції України надало юридичну оцінку цьому факту, визнавши депортацію незаконною. Під час візиту Х'юман Райтс Вотч до України у червні 2010 року, у відношенні чотирьох громадян Узбекистану, які перебували на різних етапах процедури отримання притулку або оскаржували рішення про відмову у статусі біженця в Україні, було надіслано запити про екстрадицію від країни їхнього громадянства .

УВКБ ООН задокументувало, що Україна здійснила видворення 12 осіб у 2008 році та 16 осіб у 2009 році. Представники УВКБ ООН розповіли Х'юман Райтс Вотч: «Наші точки зору з Генеральним прокурором України про застосування процедур екстрадиції щодо осіб, долею яких занепокоєно УВКБ ООН, продовжують бути розбіжними».

II. Рекомендації

Органам державного управління України

Президенту, Кабінету Міністрів та Верховній Раді

- Забезпечити виділення достатніх бюджетних коштів для прийняття та влаштування шукачів притулку і біженців, а також для обробки заяв щодо отримання статусу біженця.
- Спростити процедуру надання притулку та документів, які видаються на різних етапах цього процесу, таким чином, аби шукачі притулку були захищені від арешту та мали дозвіл на працю. Розглянути можливість запровадження єдиного документу для всіх шукачів притулку.
- Під час розгляду заяв шукачів притулку забезпечити їх іншими умовами проживання, аніж утримання під вартою.
- Забезпечити бюджетне фінансування безкоштовної правової допомоги для шукачів притулку, яка вимагається законом, у тому числі для дітей без супроводу.
- Запровадити спеціалізований корпус адміністративних суддів, які будуть розглядати справи щодо мігрантів та біженців.
- Забезпечити відповідні ресурси для адміністративних судів та адміністративних апеляційних судів для розгляду справ стосовно мігрантів та шукачів притулку.
- Доповнити Закон України «Про біженців» положеннями про додаткові форми захисту осіб, які тікають від неспецифічного насильства, яке виникає в результаті збройного конфлікту та від інших порушень прав людини, а також положеннями про захист на гуманітарних підставах у ситуації торгівлі людьми, а також про тимчасовий захист у ситуаціях масового напливу.
- Внести зміни та доповнення до Закону України «Про біженців» з метою забезпечення доступу до процедури отримання притулку усіх шукачів притулку незалежно від віку. Забезпечити, щоб на всіх етапах процесу отримання притулку діти отримували підтримку як кваліфікованих державних представників, так і юристів, і зробити так, щоб доступ до процедури отримання притулку не залежав від призначення законного представника.
- Вилучити із законодавства усі положення, відповідно до яких особи, які знаходяться в пунктах утримання мігрантів, повинні платити за своє утримання або за переміщення з одного пункту до іншого. Припинити повторні арешти та затримання мігрантів, які вже повністю відбули максимальний строк адміністративного затримання (шість місяців), надаючи звільненим особам

принаймні 30 днів, щоб знайти засоби для добровільного повернення або інші засоби для уникнення примусового повернення.

- Внести зміни та доповнення до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» з метою обмеження використання утримання мігрантів під вартою у відповідності до Європейської конвенції про захист прав людини: утримання мігранта під вартою слід застосовувати лише тоді, коли фактично здійснюються заходи щодо видворення цієї особи, коли утримання під вартою, як надзвичайний захід, виявляється необхідним для забезпечення законного видворення цієї особи, або коли ця особа представляє загрозу для суспільства. Необхідність утримання під вартою має регулярно контролюватися адміністративними та судовими органами влади, які уповноважені виносити рішення про звільнення затриманого. Шукачі притулку та діти не повинні утримуватися під вартою лише з причин, пов'язаних з їхнім міграційним статусом.
- Абсолютно чітко роз'яснити всім органам безпеки, міліції та розвідки, що катування, побиття, здирництво та інші порушення прав мігрантів не будуть дозволятися, а порушники будуть покарані.
- Розглянути кроки щодо покращення інтеграції державних структур, які опікуються проблемами нерегулярних мігрантів, шукачів притулку та біженців, з тим, щоб стандарти та процедури у цій сфері мали професійний характер та відповідали принципам поваги прав людини.

Державній прикордонній службі

- Негайно провести розслідування заяв про катування та неналежне поводження з мігрантами під час їхнього перебування під вартою у закладах Державної прикордонної служби України, у тому числі під час затримання та на всіх етапах утримання та переміщення у системі ДПСУ, в тому числі у випадках, коли допити у приміщеннях ДПСУ могли проводитись представниками інших державних структур. Ініціювати кримінальні або інші відповідні дисциплінарні міри покарання по відношенню до осіб, які скоювали катування та знущання, а також по відношенню до тих офіційних осіб, які не повідомили про такі порушення.
- Забезпечити гуманне та гідне поводження з усіма особами, які утримуються під вартою у закладах ДПСУ, а також відповідність такого утримання міжнародним зобов'язанням України, які регулюють адміністративне затримання мігрантів.
- Забезпечити, аби на затриманих не тиснули або не заохочували підписувати папери, яких вони не розуміють. Забезпечити письмовий переклад будь-яких документів, які мають бути підписані затриманими, і в повній мірі пояснити їм зміст і наслідки підписання таких документів.

- Забезпечити швидку передачу усіх заяв про надання притулку до регіональних міграційних служб та застосовувати міри дисциплінарного характеру до будь-якого співробітника, який перешкоджає доступу до процедури отримання притулку, відмовляючи затриманих від подачі заяв або не передаючи їхніх заяв.
- Утримуватися від утримання під вартою дітей-мігрантів, як без супроводу, так і тих, які перебувають із власними родинами. Застосовувати затримання дітей лише як надзвичайний захід, продиктований найкращими інтересами дитини. Не тримати разом дітей без супроводу зі сторонніми дорослими та дівчат разом з хлопцями або чоловіками.
- Забезпечити особам, які перебувають під вартою у пунктах тримання ДПСУ, в тому числі в аеропорту «Бориспіль», повний доступ до юристів, співробітників УВКБ ООН та неурядових організацій в будь-який час. Надати затриманим особам доступ до правових механізмів для оскарження утримання під вартою.
- Надавати інформацію щодо права на пошук притулку та гарантувати доступ до процедури отримання притулку для іноземців, які утримуються в усіх пунктах тримання ДПСУ.
- Шляхом підбору персоналу та тренінгів, забезпечити більшу кількість охоронців та інших співробітників пунктів тримання мігрантів, які можуть спілкуватися з іноземцями їхніми рідними мовами, та коли потрібно залучати до роботи кваліфікованих перекладачів для спілкування з тими затриманими, з якими неможливо підтримувати спілкування без перекладача.

Генеральному прокурору

- негайно провести розслідування заяв про катування та неналежне поводження з мігрантами у закладах Державної прикордонної служби та притягнути винних осіб до відповідальності.
- Провести розслідування відомостей про корупцію у міграційних службах та пунктах тримання ДПСУ, а також забезпечити проведення відповідних заходів дисциплінарного та/або кримінального характеру щодо осіб, які скоювали правопорушення.
- Здійснювати нагляд за невідхильним виконанням Україною своїх зобов'язань щодо невидворення та утримуватися від екстрадиції шукачів притулку, у тому числі шляхом забезпечення права на апеляцію до суду, яка призупинить виконання екстрадиції до країн, де їм загрожує переслідування та/або катування.

Міністерству внутрішніх справ

- Припинити практику швидких повторних арештів та затримання мігрантів, яких було звільнено після адміністративного затримання по скінченні максимального строку затримання (шість місяців).
- Забезпечити мігрантів у пунктах перебування, підзвітних Міністерству внутрішніх справ, достатньою кількістю їжі та збалансованою дієтою. Проводити перевірки у пунктах тимчасового перебування з метою контролю дотримання стандартів забезпечення їжею.
- Забезпечити, щоб усі затримані, які знаходяться у пунктах, що підконтрольні Міністерству внутрішніх справ, мали постійний доступ до юристів, УВКБ ООН та неурядових організацій, а також до засобів правового захисту для оскарження свого затримання.
- Утримуватися від утримання під вартою дітей без супроводу та родин з дітьми. Застосовувати утримання дітей лише як надзвичайний захід, продиктований найкращими інтересами дитини. У випадку, коли існує непевність стосовно неповноліття особи, рішення повинно прийматися на його/її користь.

Державному комітету у справах національностей та релігій

- Провести розслідування заяв про корупцію серед співробітників міграційних служб та забезпечити відповідні дисциплінарні та/або кримінальні покарання у відношенні до співробітників, які вимагають хабарі.
- Застосовувати прискорену процедуру розгляду лише щодо заяв, які носять характер зловживання або є очевидно необґрунтованими. Прискорені процедури розгляду мають вживатися у виключних випадках, а не як правило, а заяви, які не носять характер зловживання та не є очевидно необґрунтованими, мають розглядатися по суті. Утримуватися від розгляду заяв щодо дітей-мігрантів без супроводу за прискореною процедурою.
- Приймати заяви щодо надання притулку та надавати документи усім дітям без супроводу, які бажають подати такі заяви.
- Вдосконалити підготовку та контроль співробітників міграційних служб, які проводять співбесіди з шукачами притулку, а також перекладачів з метою забезпечення співробітників, що проводять співбесіди, спеціалізованими навичками та знаннями щодо питань біженців та шукачів притулку. Для встановлення атмосфери довіри, а також повного та справедливого розгляду заяви, співбесіди повинні проводитись з урахуванням гендерних і культурних особливостей заявника, а також з особливим тактом та чутливістю по відношенню до осіб, які пережили катування, сексуальне насильство та інші події, що завдали їм травм.

- Проводити навчання співробітників міграційних служб щодо специфічних форм переслідування у відношенні дітей та стосовно техніки проведення співбесід щодо притулку, які адаптовані для дітей.
- Надати дітям без супроводу доступ до державного житла на пріоритетній основі. Забезпечити, щоб діти, які мешкають у таких центрах, могли бути зараховані до державних шкіл якнайшвидше після прибуття. Сприяти інтеграції дітей у місцеву громаду шляхом підтримки їхньої участі в спортивних клубах та інших розважальних заходах.
- Забезпечити, щоб у пунктах тимчасового розміщення біженців діти не розміщувалися разом із неодруженими дорослими чоловіками.
- Співпрацювати із Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців та Міжнародною організацією з міграції у пошуку та сприянні довготерміновим рішенням проблем біженців в Україні, у тому числі, переселенню.

Міністерству молоді, сім'ї та спорту

- Забезпечити швидке призначення кваліфікованих законних представників за державний кошт дітям без супроводу для проходження процедури отримання притулку.
- Забезпечити, аби всі діти-мігранти без супроводу отримували захист як діти, позбавлені батьківського піклування, та щоб вони мали доступ до визначеної їм законом державної освіти та житла відразу після ідентифікації та без бюрократичних перешкод.
- Ініціювати прийняття міжвідомчого документа, який би чітко встановив обов'язки та основи співпраці між міністерствами та комітетами щодо дітей-мігрантів без супроводу в Україні.
- Ініціювати прийняття інструкції щодо встановлення віку для всіх державних установ, які мають справу з дітьми без супроводу. Встановлення віку має здійснюватися на основі цілісного підходу, який включає розгляд загальної інформації про дитину, а не базується виключно на інтрузивних та ненадійних медичних експертизах.

Урядам Словаччини та Угорщини

- Не повертати шукачів притулку до України та забезпечити постійний доступ до процедури отримання притулку для усіх затриманих іноземців. Надавати інформацію стосовно їхнього права на пошук притулку письмово та усно за допомогою кваліфікованого перекладача.

- Призупинити повернення шукачів притулку та мігрантів, які отримали відмову, до України до того моменту, коли незалежні звіти підтвердять, що з особами, яких повертають, поведяться гуманно та гідно.
- Призупинити реадмісію дітей без супроводу та членів інших уразливих груп до України, оскільки ця країна неспроможна забезпечити їхній захист. У випадку, коли існує непевність стосовно неповноліття особи, рішення слід приймати на його/її користь.
- Доповнити законодавство положенням про призупинення дії рішень про вислання під час розгляду всіх апеляцій щодо таких рішень. Забезпечити інформування кожного іноземця, якого було затримано та який підлягає депортації, про його право оскаржити у правовому порядку рішення про депортацію, а також забезпечити для цього доступ до юристів, неурядових організацій або УВКБ ООН.
- Дозволити незалежний моніторинг на прикордонних ділянках у будь-який час, а особливо випадків повернення за прискореною процедурою.

Європейському Союзу

Країнам-членам ЄС

- Призупинити повернення громадян третіх країн відповідно до угоди між ЄС та Україною про реадмісію до моменту, коли Україна буде забезпечувати міжнародні стандарти щодо дотримання прав мігрантів, яких повернено, особливо стосовно практики застосування катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, а також необґрунтованого утримання під вартою, та до моменту, коли Україна продемонструє бажання та здатність забезпечити справедливий розгляд заяв шукачів притулку та ефективний захист біженців.
- Розробити масштабну програму переселення біженців з країн, де вони шукають притулку, у тому числі з України, у дусі міжнародної солідарності та як засіб надання правових механізмів біженцям для пошуку захисту в країнах-членах ЄС та як довготермінове вирішення проблеми їхнього скрутного становища. Однак переселення має бути додатковим заходом до надання притулку, а не його заміною для біженців, які незаконно приїжджають або перебувають у країнах-членах ЄС.

Європейській Комісії

- Надати допомогу Україні, спрямовану на поліпшення її здатності приймати, розміщувати та належним чином обробляти заяви шукачів притулку, а також захищати, інтегрувати та приймати інші довготермінові рішення для вирішення проблем біженців, у тому числі шляхом переселення до країн-членів ЄС.

Зважаючи на те, що кількість утриманих осіб зменшується, розглянути питання про використання коштів, запланованих для побудови нових пунктів утримання в Україні, на фінансування, яке б поліпшило спроможність України забезпечувати більший рівень захисту для шукачів притулку та біженців, а також більш гуманне поводження з мігрантами.

- Відслідковувати виконання Україною угоди про реадмісію, звертаючи особливу увагу на оцінку того, чи забезпечується право на пошук притулку та що з усіма особами, яких повертають відповідно до цієї угоди, поводяться гуманно.
- Співпрацюючи з іншими установами ЄС, у тому числі з Комітетом Європарламенту з питань громадянських свобод, юстиції та внутрішніх справ, оцінити виконання Угорщиною та Словаччиною директив Європейського Парламенту щодо притулку та їх зобов'язань відповідно до статей 18, 19 та 24 Хартії Європейського Союзу з основних прав.

Раді Європи

- До того як Україна обійме головування у Раді Європи у травні 2011 року, Комітет Міністрів та інші установи Ради Європи повинні здійснити тиск на Україну щодо повного забезпечення стандартів Ради Європи стосовно поводження з нерегулярними мігрантами та забезпечення захисту тих, хто його потребує.
- Комісар з прав людини повинен здійснити візит до України та приділити особливу увагу поводженню з мігрантами та шукачами притулку. Він має розглянути ситуацію в Словаччині, Угорщині та інших країнах-членах ЄС щодо дотримання ними зобов'язань щодо невидворення у випадках повернення громадян третіх країн до України.
- Комітет з питань запобігання катуванням має відвідати Україну, приділяючи особливу увагу розслідуванню заяв про катування під час допитів у спеціальних приміщеннях та пунктах тимчасового тримання у Закарпатській області та у закладах, розташованих у та навколо м. Чоп та м. Мукачеве (делегатія ЄКЗК у вересні 2009 року відвідала інші місця – аеропорт «Бориспіль», пункт тимчасового тримання у Чернігові та пункт тимчасового перебування мігрантів у Розсудові).
- Парламентська Асамблея Ради Європи та Комітет Міністрів відповідно до Резолюції 1741 (2010) та Рекомендації 1925 (2010), та беручи до уваги дані цього звіту, повинні закликати країни-члени Ради Європи призупинити реадмісію мігрантів до України до моменту, коли Україна забезпечуватиме міжнародні стандарти щодо дотримання прав мігрантів, які були повернені, особливо стосовно практики застосування катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, а також необґрунтованого утримання під вартою, та до моменту, коли Україна

продемонструє бажання та здатність забезпечити справедливий розгляд заяв шукачів притулку та ефективний захист біженців та уразливих осіб.

УВКБ ООН

- Оновити «Позицію УВКБ ООН, оголошену у жовтні 2007 року щодо ситуації з притулком в Україні в контексті повернення шукачів притулку» та ще раз наголосити, що владні структури країн мають «утримуватися від повернення шукачів притулку з третіх країн до України, оскільки наразі не можуть бути надані гарантії, що вищезгадані особи... матимуть доступ до справедливої та ефективної процедури надання статусу біженця... що поводження з ними відповідатиме міжнародним стандартам щодо біженців або... [матимуть] ефективний захист від видворення».
- Продовжувати втручання з метою запобігання видворенню біженців із України, коли надходять запити про екстрадицію або в інших ситуаціях.
- Віднайти спосіб покращення присутності УВКБ ООН у західному регіоні України, аби шукачі притулку, особливо ті, які знаходяться в утриманні під вартою, мали кращий доступ до допомоги та порад від УВКБ ООН.

Робочій Групі ООН з безпідставних затримань, Спеціальному доповідачу ООН з питань катувань та Спеціальному доповідачу ООН з прав мігрантів

- В межах мандатів кожної Спеціальної Процедури надіслати запит про запрошення відвідати Україну та сусідні країни-члени ЄС для вивчення ситуації щодо поводження з мігрантами та шукачами притулку, які утримуються під вартою, у тому числі щодо поводження з затриманими, стосовно яких надійшли запити про екстрадицію. Відслідковувати прогрес органів державного управління в Україні щодо недоліків та рекомендацій, визначених під час попередніх візитів до країни.

III. Методологія, обсяг, термінологія

З метою збору інформації для цього звіту представники Х'юман Райтс Вотч відвідували Україну у період з 21 травня до 1 червня та з 7 червня до 28 червня, а також здійснили нетривалі додаткові візити до Словаччини та Угорщини. В Україні ми відвідали Київ, Вінницю, Чернігів, Луцьк, Львів та Закарпатську область. У Словаччині ми відвідали Братиславу для зустрічі з офіційними особами та відвідали центр розміщення біженців та шукачів притулку у Гуменному. В Угорщині ми відвідали центр утримання мігрантів у Нюїрбаторі та мали зустрічі з офіційними особами там та у Будапешті. Після вивчення сучасних тенденцій нерегулярної міграції з України до Європейського Союзу, ми вирішили, що не будемо включати Польщу до плану нашої польової роботи. Дійсно, жоден із 161 мігранта, біженця та шукача притулку, які дали інтерв'ю дослідникам Х'юман Райтс Вотч, не заявив, що його/її повернули з Польщі

Три дослідники Х'юман Райтс Вотч провели 161 індивідуальне інтерв'ю з мігрантами, біженцями та шукачами притулку в Україні, з шістьма в Угорщині та п'ятьма у Словаччині. Інтерв'ю з мігрантами, біженцями та шукачами притулку проводилися безпосередньо англійською, російською, французькою та німецькою мовами або за допомогою професійних перекладачів сомалійською, арабською, дарі та пушту. У декількох випадках, таких як з громадянами Китаю, а також з декількома пакистанцями, особи, які давали інтерв'ю, обирали перекладачів серед затриманих разом із ними співвітчизників, які більш-менш розмовляли англійською.

Х'юман Райтс Вотч провела співбесіди з 60 афганцями, 49 сомалійцями, 11 іракцями, 7 нігерійцями та меншими по кількості групами інших національностей з Алжиру, Бангладеш, Китаю (четверо тибетців), Демократичної Республіки Конго, Єгипту, Німеччини, Гани, Індії, Ірану, Палестини, Республіки Конго, Росії, Шрі-Ланки, Сирії, Тунісу, Уганди, Узбекистану та чоловіком без громадянства зі зв'язками з Вірменією та Іраном. Здебільшого, особи, які давали інтерв'ю, були молодими чоловіками, які подорожували поодиноці без сім'ї. Вік найбільшої групи чоловіків, 76 осіб, простягався від 18 до 29 років. Хлопців у віці до 18 років було 25 осіб. З них 19 – без супроводу. 13-ти чоловікам було від 30 до 40 років, 11-ти – від 40 до 50 років, чотирьом – від 50 до 60 років; вік десятих чоловіків встановити не вдалося або він викликав сумніви, здебільшого пізнього підліткового віку.

Серед осіб, з якими проводилися інтерв'ю, було 33 жінки, з яких 11 не досягли 18 років. З них 7 були без супроводу. Сімом жінкам було від 18 до 29 років, чотирьом – від 30 до 40, чотирьом – від 40 до 50, одній – від 50 до 60, вік шістьох встановити не вдалося.

Індивідуальні інтерв'ю тривали у середньому 45 хвилин, але деякі тривали значно більше години. У деяких випадках, представники Х'юман Райтс Вотч відбирали осіб для інтерв'ю у пунктах тримання та перебування, а також у пунктах розміщення біженців серед тих, хто виявляв бажання дати інтерв'ю після нашої групової презентації. Поза межами пунктів утримання знайти учасників для інтерв'ю нам допомагали місцеві організації та члени громад мігрантів.

Інтерв'ю проводилися в умовах повної приватності у присутності лише перекладача, за виключенням декількох інтерв'ю, коли був присутній член родини, про що завжди вказано у тексті. Два інтерв'ю проводилися по телефону.

Х'юман Райтс Вотч відвідала наступні пункти утримання мігрантів в Україні: пункти тимчасового тримання у Чернігові та Чопі; пункти тимчасового перебування у Розсудові та Журавичах; спеціальні приміщення в аеропорту «Бориспіль» та у Мукачевому; та «гуртожиток» для жінок та дітей у Мукачевому, відомий серед мігрантів як «Baby Lager» . Ми також відвідали пункт тимчасового розміщення біженців «Латориця» у Мукачевому. Дозвіл на відвідання та умови перебування були предметом тривалих переговорів, але згодом дослідникам Х'юман Райтс Вотч було дозволено проводити інтерв'ю в абсолютно приватних приміщеннях за нашим вибором.

У всіх випадках Х'юман Райтс Вотч повідомляла всіх осіб, з якими проводилися інтерв'ю, що їм не будуть надані особисті послуги або допомога в обмін на їхні свідчення та що всі інтерв'ю є абсолютно добровільними та конфіденційними. Усі імена мігрантів, біженців та шукачів притулку, які дали інтерв'ю, не повідомляються з огляду на необхідність захисту них самих та їхніх родин. Система позначень, використана у цьому звіті, застосовує літеру та цифру для кожного інтерв'ю; літера позначає особу, яка проводила інтерв'ю, число – особу, яка дала інтерв'ю. Зміст усіх інтерв'ю зберігається Х'юман Райтс Вотч.

Представники Х'юман Райтс Вотч також провели інтерв'ю з представниками центральних та місцевих органів влади: Міністерства внутрішніх справ, Державної прикордонної служби України, Державного комітету у справах національностей та релігій, Міністерства сім'ї, молоді та спорту. Ми провели інтерв'ю з представниками міжнародних організацій, а також місцевих та міжнародних неурядових організацій в Україні, Словаччині та Угорщині.

Відповідно до міжнародних договорів та законодавства України, у цьому звіті термін «дитина» стосується особи у віці до 18 років.¹ Для цього звіту ми використовуватимемо термін «дитина без супроводу», описуючи як «дітей без супроводу», так і «дітей, розлучених із сім'єю», відповідно до визначень Комітету з прав дитини:

«Дітьми без супроводу» є діти (термін «дитина» визначено в статті 1 Конвенції), яких було відокремлено від батьків та інших родичів, та яких не доглядає інша доросла особа, яка за законом або звичаєм, зобов'язана це робити. «Дітьми, розлученими із сім'єю» є діти (термін «дитина» визначено в статті 1 Конвенції), яких було відокремлено від батьків або їхнього попереднього головного опікуна (встановленого законом або звичаєм), але необов'язково від інших родичів. До складу останніх, таким чином, можуть входити діти, яких супроводжують інші дорослі члени родини.²

У цьому звіті «мігрант» є найширшим, найбільш збірним терміном, що описує громадян третіх країн, які в'їжджають в Україну, перебувають на її території та залишають її. У використанні цього терміну підкреслюється його збірний, а не ексклюзивний характер. Іншими словами, якщо когось названо «мігрантом» у цьому звіті, це не виключає можливості, що вона/він може бути шукачем притулку або біженцем. Біженцем є, відповідно до визначення Конвенції про статус біженців 1951 року, особа, яка через «обґрунтований страх стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів» знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі або не бажає (з причини цього страху) повернутися.³ Треба пам'ятати, що біженцями є особи, які відповідають визначенню біженця незалежно від того, були вони офіційно визнані біженцями чи ні. Шукачем притулку є особа, яка шукає захисту, та по суті, намагається отримати статус біженця або претендує на отримання захисту на інших підставах.

¹ Конвенція про права дитини (КПД), прийнята 20 листопада 1989 року, Резолюція Генеральної Асамблеї 44/25, додаток, 44 U.N. GAOR Supp. (No.49) at 167, UN Doc. A/44/49 (1989), набула чинності 2 вересня 1990 р., ратифікована Україною 28 серпня 1991 р, <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm> (переглянуто 20 жовтня 2010 р.), стаття 1. Цивільний кодекс України, стаття 388.

² Комітет ООН з прав дитини, «Поводження з дітьми без супроводу і розлученими з сім'єю дітьми за межами їхньої країни походження», Загальний коментар № 6 (2005), UN Doc. CRC/GC/2005/6, <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/%28symbol%29/CRC.GC.2005.6.En?OpenDocument> (переглянуто 20 жовтня 2010 р.), параграфи 7-8.

³ Конвенція про статус біженців, 189 U.N.T.S 150, набула чинності 22 квітня 1954 року. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3be01b964.html> (переглянуто 14 липня 2009 р.) (Звідси й надалі Конвенція щодо біженців).

IV. Контекст

Як вважають деякі, назва «Україна» походить від слова «окраїна», що означає «прикордоння». Якщо це так, вона має влучну назву. Україна є основною прикордонною країною, що відділяє Росію на Сході від Європейського Союзу на Заході. Географічне розташування України є одним із факторів, які визначають її сучасне економічне, соціальне та політичне життя. Протягом століть Україна залишалася на одному з головних маршрутів міграції у напрямку схід-захід, та протягом століть докладалися зусилля щодо контролю міграційних потоків на її кордонах. У цьому звіті йдеться про спроби зупинити потік нерегулярної міграції до Європейського Союзу та про вплив на життя біженців, шукачів притулку та мігрантів, які застрягли в країні, яку багато з них вважали лише проміжною станцією на шляху до Заходу.

Зовнішній вимір політики ЄС щодо притулку та міграції

Розповідь про біженців, мігрантів та шукачів притулку в Україні починається, як це не парадоксально, з Європейського Союзу (ЄС). Це відбувається тому, що люди, прибуваючи з Азії, Близького Сходу та Африки у пошуках захисту, нових можливостей або зі змішаних мотивів, рідко обирають Україну як бажане місце призначення, але зупиняються тут, коли їхні плани дістатися Європейського Союзу виконуються не так, як їм би хотілося. Вони опиняються в Україні, тому що країни-члени ЄС все більше розглядають наплив мігрантів та шукачів притулку у період після закінчення холодної війни як загрозу, яку треба зупинити або принаймні контролювати, й тому у 90-х роках ці країни почали здійснювати екстерналізацію контролю за міграційними процесами.

Зобов'язання Європейського Союзу відкрити внутрішні кордони спричинило з'явлення додаткового тиску, спрямованого на укріплення його зовнішніх кордонів. Для досягнення цього, Союз, як у цілому, так і його окремі країни-члени (особливо ті, які знаходяться на його зовнішніх кордонах) прагне залучити до співпраці сусідні країни для контролю над цими кордонами.

З'являються різні пропозиції щодо екстерналізації механізмів контролю міграції – та розгляду заяв на отримання статусу біженця – за межі території ЄС. Як приклад, у 1993 році у «пропозиції щодо нового бачення» Великобританія запропонувала використовувати Україну як місцевість поза межами ЄС, де будуть розглядатися заяви щодо надання притулку.⁴

⁴ «Нові міжнародні підходи до керування процесами надання притулку та захисту», лист Тоні Блера, Прем'єр-міністра Сполученого Королівства до Костаса Сімітіса, Прем'єр-міністра Греції та Президента Європейської Ради, 10 березня 2003 року, параграф (1) (ii). Щодо критики політики екстерналізації ЄС з боку Х'юман Райтс Вотч, див. звіт « Migration Means

У той час, як члени-країни ЄС мали розбіжності щодо деталей, тим не менш виник консенсус щодо спроб зменшити в'їзд нерегулярних мігрантів та шукачів притулку до Європейського Союзу. Ключовим елементом стратегії зупинення або відвернення потоку мігрантів від ЄС стала розбудова спроможності сусідніх країн зупиняти потік, та де можливо, надавати захист у цих країнах для осіб, які потребують міжнародного захисту.

У грудні 2004 року Європейська Рада затвердила п'ятирічну Гаазьку програму, яка містила концепцію бачення ЄС щодо партнерства з третіми країнами у сфері притулку та міграції. Програма закликала до надання допомоги третім країнам для покращення їхньої спроможності щодо боротьби з незаконною міграцією, захисту біженців, функціональності прикордонного контролю та роботі з поверненнями. Гаазька програма також закликала до «вчасного укладення угод про реадмісію зі Співтовариством» і це співпало із заснуванням у 2005 році Frontex, Європейської агенції з питань управління зовнішніми кордонами ЄС.⁵

Вслід за Гаазькою програмою, у 2009 році було затверджено Стокгольмську програму, яка визначила план ЄС щодо свободи, безпеки та правосуддя на наступні п'ять років до 2014 року. Вона закликала до «діалогу та партнерства» з країнами поза межами ЄС для контролю за міграцією та передбачала «укладення нових угод, які охоплюватимуть три виміри у цілісному підході: контроль нелегальної міграції (у тому числі реадмісію та підтримку добровільного повернення та реінтеграції), сприяння мобільності і легальній імміграції та підтримка розвитку».⁶

На практиці, зовнішній вимір політики ЄС щодо міграції та притулку отримав певний набір компонентів, у тому числі відмову у в'їзді на територію ЄС особам, які прибули із країн, що вважаються безпечними країнами походження або транзиту,⁷ перехоплення у морі осіб, які намагаються досягнути території ЄС,⁸ повернення або реадмісію осіб, які

Potential EU Complicity in Neighboring States' Abuse of Migrants and Refugees», 17 жовтня 2006 року, <http://www.hrw.org/en/reports/2006/10/17/managing-migration-means-potential-eu-complicity-neighboring-states-abuse-migrant>.

⁵ Рада Європейського Союзу, «Гаазька Програма: зміцнюючи свободу, безпеку та правосуддя у Європейському Союзі», 16054/04, 13 грудня 2004 року, http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf/hague_programme_en.pdf (переглянуто 20 вересня 2010 р.), сс. 11-18.

⁶ Комісія Європейських Співтовариств, «Комюніке Комісії до Європейського Парламенту та Ради: сфера свободи, безпеки та правосуддя, яка обслуговує громадян», COM (2009) 262/4, Брюссель, <http://www.statewatch.org/news/2009/jun/eu-com-stockholm-prog.pdf> (переглянуто 20 жовтня 2010 року), параграф 5.1.1, с. 24.

⁷ Директива Ради 2005/85/EC від 1 грудня 2005 року щодо мінімальних стандартів по відношенню до процедур у країнах-членах ЄС стосовно надання та позбавлення статусу біженця окреслює концепцію безпечної країни походження у статті 31 та концепцію безпечної третьої країни у статті 27.

⁸ Див. звіт Х'юман Райтс Вотч, «Pushed Back, Pushed Around: Italy's Forced Return of Boat Migrants and Asylum Seekers, Libya's Mistreatment of Migrants and Asylum Seekers», ISBN: 1-56432-537-7, Вересень 2009 року, <http://www.hrw.org/en/reports/2009/09/21/pushed-back-pushed-around>.

незаконно потрапили на територію ЄС9 та зміцнення потенціалу прикордонних служб транзитних країн, які межують з ЄС, у сфері їхніх силових функцій та щодо можливостей утримання під вартою.10 У дійсності, залишається небагато законних можливостей для більшості шукачів притулку потрапити до Європейського Союзу, шукаючи захисту.

Зміцнення силового потенціалу української прикордонної служби, здається, виявилось успішним як щодо ускладнення потрапляння нерегулярних мігрантів до України, так і у якості стримувального засобу. По мірі того, як силовий потенціал прикордонної служби України зростає, виявилось можливим зупиняти все більшу кількість нерегулярних мігрантів на кордоні та в портах в'їзду: від менш ніж 12000 осіб, яким було відмовлено у в'їзді у 2005 році, кількість іноземців, яким було відмовлено у в'їзді, зросла до 18000 у 2006 році та до майже 25000 у 2007 та 2008. Падіння до 19700 відмов у 2009 році означає, що мав місце стримувальний ефект заходів щодо укріплення контролю на кордоні. Стримувальний ефект також виявився у якості, принаймні, одного з факторів стрімкого зменшення кількості іноземців, затриманих в Україні за підозрою у незаконному в'їзді. Кількість таких затримань знижується щорічно з 2006 року, коли було затримано 7578 осіб. Кількість впала до 6762 у 2007 році, 4879 у 2008, 3684 у 2009 та 1810 протягом перших восьми місяців 2010 року. Кількість депортацій показує таку саму тенденцію; кількість депортацій впала від 5406 у 2006 році до 4464 у 2007, 3738 у 2008, 2885 у 2009 та 1436 протягом перших восьми місяців 2010 року.¹¹

Угоди про реадмісію

Угоди про реадмісію стали найпоширенішим механізмом ЄС у сприянні поверненню мігрантів та шукачів притулку до країн поза межами Союзу.¹² Угода про реадмісію між

⁹ Див. Директиву 2008/115/ЄС Європейського Парламенту та Ради з питань спільних стандартів та процедури в країнах-членах ЄС щодо повернення громадян третіх країн, які перебувають у ЄС нелегально, 16 грудня 2008 р., <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:01:EN:HTML> (переглянуто 20 жовтня 2010 р.).

¹⁰ У Стокгольмській програмі йдеться: «Узгоджена робота з міграційними потоками вимагає справжньої співпраці з країнами, які не є членами ЄС» та вона закликає ЄС та його країни-члени «мобілізувати різноманітні інструменти ЄС щодо співпраці з метою збільшення потенціалу органів центральної, регіональної та місцевої влади країн-не членів ЄС щодо вирішення проблем з міграцією, у тому числі їхню здатність надавати відповідний захист». (Стокгольмська програма, параграф 5.1.1 Консолідуючи глобальний підхід, сс. 23-24.) Див. також, Х'юман Райтс Вотч, «Stemming the Flow - Abuses against Migrants, Asylum Seekers and Refugees», ISBN: E1805, 12 вересня 2006 рік, <http://www.hrw.org/en/reports/2006/09/12/stemming-flow>.

¹¹ Лист від П.А.Шишоліна, першого заступника Голови Державної прикордонної служби України, до Х'юман Райтс Вотч від 19 жовтня 2010 р. Усі статистичні дані у цьому параграфі запозичені з цього листа.

¹² Хоча доповідач Комітету з міграції, біженців та населення Парламентської Асамблеї Ради Європи відзначив, що багато країн не повідомляють про кількість осіб, повернутих у відповідності до угод про реадмісію (параграф 24), у деяких звітах (наприклад, італійському) відзначається, що «абсолютна більшість [іноземних громадян, яких було повернено] була...повернена відповідно до угод про реадмісію». (параграф 25). "Угоди про реадмісію: механізм повернення нерегулярних мігрантів", Комітет з міграції, біженців та населення, Доповідач: П. Тінеке Стрік, Парламентська Асамблея, Рада Європи, Doc. 12168, 16 березня 2010 р. <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc10/EDOC12168.pdf> (переглянуто 1 листопада 2010 р.).

двома країнами дозволяє повертати з однієї країни до іншої будь-яку особу, яка подорожує між цими країнами без дозволу, хоча у випадку з ЄС та сусідніми країнами, поняття про взаємність є швидше теоретичним. У дійсності, подібні угоди майже завжди працюють лише в одному напрямку: повертають людей з ЄС до країн поза межами Союзу.

Теоретично, угоди про реадмісію не повинні перешкоджати праву пошуку притулку та іншим основним правам людини.¹³ У дійсності, до складу осіб, які підлягають поверненню відповідно до цих угод, входять не тільки нерегулярні мігранти та шукачі притулку, які отримали відмову, але й ті шукачі притулку та представники уразливих груп, чії заяви щодо захисту ще чекають на прийняття рішення. Угоди використовуються у поєднанні з прискореними процедурами на кордоні, що призводить до швидких повернень без ретельного вивчення потреб у захисті.¹⁴ Такий підхід підриває право на пошук притулку, передбачене Загальною декларацією прав людини та обов'язковою до виконання Хартією Європейського Союзу з основних прав, а також суперечить духу статті 31 Конвенції щодо біженців 1951 року, яка звільняє від відповідальності біженців за незаконний в'їзд.¹⁵ Цей підхід також підриває зобов'язання держав щодо захисту уразливих груп, у тому числі дітей-мігрантів без супроводу, які «потрапляють під юрисдикцію держави, намагаючись в'їхати на її територію».¹⁶

У всьому світі було підписано більше ніж 300 угод про реадмісію у період з 1990 до 2000 року, з яких 155 було підписано між західноєвропейськими країнами і країнами Центральної та Східної Європи.¹⁷ Двосторонні угоди між Україною з одного боку та

¹³ Розмарі Бірн, "Гармонізація та перерозподіл тягаря у двох Європах," Журнал досліджень біженців, номер 16, 2003 р., с. 336.

¹⁴ "Певні угоди про реадмісію містять положення про прискорені процедури на кордонах, які вимагають вивчення з точки зору прав людини. Більше того, швидкість, з якою відбувається повернення відповідно до угод про реадмісію, може унеможливити використання належним чином особою, яку повертають, усіх правових засобів захисту, які можуть або мають бути у його/її розпорядженні," параграф 31, "Угоди про реадмісію: механізм повернення нерегулярних мігрантів," Комітет з міграції, біженців та населення, Доповідач: П. Тінеке Стрік, Парламентська Асамблея, Рада Європи, Doc. 12168, 16 березня 2010 р. <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc10/EDOC12168.pdf> (переглянуто 1 листопада 2010 р.).

¹⁵ Країни-члени ЄС зобов'язані гарантувати право на притулок у відповідності до Статті 18 Хартії ЄС з основних прав (Хартія Європейського Союзу, 7 грудня 2000 року, Офіційний часопис Європейських Співтовариств, 18 грудня 2000 р. (2000/С 364/01). Право на пошук притулку також гарантовано у статті 14 Загальної декларації прав людини. Стаття 31 Конвенції щодо біженців стверджує, що «Договірні держави не накладатимуть стягнень за незаконний в'їзд або незаконне перебування на їхній території біженців, які, прибувши з території, де їхньому життю і свободі загрожувала небезпека... в'їжджають або знаходяться на території цих держав без дозволу». Ми кажемо, що угоди про реадмісію суперечать радше духу, аніж літері, статті 31, тому що дискримінація проти тих, хто в'їжджає або залишається незаконно, щодо доступу до пошуку притулку не є покаранням як таким. За іронією долі, у «Посібнику щодо процедур та критеріїв визначення статусу біженців» УВКБ ООН висловлює думку про те, що шукачі притулку, які мають дійсні паспорти, мають менш очевидні підстави отримати статус біженця, аніж ті, хто не в змозі отримати легальні документи для подорожі та попередній дозвіл на в'їзд. (Підручник щодо процедур та критеріїв визначення статусу біженців, УВКБ ООН, параграфи 47 та 48, сс. 13-14).

¹⁶ Конвенція про права дитини, стаття 20; Комітет ООН з прав дитини, Загальний коментар № 6, параграф 12.

¹⁷ Міжурядові консультації щодо притулку, біженців та міграційної політики в Європі, Північній Америці та Австралії, "Звіт щодо міжурядових консультацій стосовно угод про реадмісію: січень 2002 р.," с. 5. Можна переглянути на веб-

Словаччиною, Угорщиною та Польщею з іншого, було підписано у 1993 році, й у 1994 році вони набули чинності. Дія цих угод розповсюджується не тільки на громадян України, але й на громадян третіх країн, а також осіб без громадянства. Угоди мають недоліки у багатьох аспектах: в них відсутні конкретні зобов'язання забезпечити поверненням особам справедливий та ефективний розгляд їхніх заяв про надання притулку після реадмісії; вони не містять заборони повернення шукачів притулку; вони не вимагають ефективних засобів правового захисту, які б дозволили поверненням особам подати заяви щодо отримання притулку або висловити стурбованість щодо невідворення відповідно до статті 33 Конвенції щодо біженців 1951 року, статті 3 Конвенції ООН проти катувань, а також статті 3 Європейської Конвенції про захист прав людини.¹⁸ Вони також не містять жодних механізмів захисту для членів уразливих груп або жертв торгівлі людьми.

По мірі того, як починаючи з середини 90-х років, зростала кількість шукачів притулку, які приїжджали до Європи, ЄС почав долучати до угод про асоціацію та співробітництво положення про реадмісію, фактично роблячи торгове та інші види співробітництва залежними від виконання країнами умови – погодження на реадмісію нерегулярних мігрантів. У 1999 році Амстердамська угода дозволила Європейському Союзу укладати угоди про реадмісію з іншими країнами, виступаючи як співтовариство, таким чином роблячи виконання угод обов'язковим для усіх країн-членів ЄС та третіх країн.

Після 2001 року угоди про реадмісію (та депортації) почали розглядатися як ключовий елемент боротьби з нерегулярною міграцією до ЄС. Учасники засідання Європейської Ради у Севільї у червні 2002 року рекомендували, аби у кожній майбутній угоді про асоціацію або співробітництво містилося положення про контроль міграційних процесів та обов'язкову реадмісію у випадках нерегулярної міграції, та надала «найвищий рівень пріоритету ... пришвидшенню процесів укладення угод про реадмісію, щодо яких зараз відбуваються переговори ... (а також) затвердженню програми репатріації ... до кінця року».¹⁹ Першу з цих угод було підписано із Гонконгом у листопаді 2002 року, а загалом було укладено 14 подібних угод.²⁰

сайті Балійського процесу: <http://www.baliprocess.net/files/ReturnsProject/IGC%20Report%20on%20Readmission%20Agreements%20Jan%202002.pdf> (переглянуто 20 жовтня 2010 р.).

¹⁸ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, затверджена 10 грудня 1984 року, Резолюція ГА ООН 39/46, [додаток, 39 U.N. GAOR Supp. (No. 51) at 197, U.N. Doc. A/39/51 (1984)], (набула чинності 26 червня 1987 року), ратифікована Україною 24 лютого 1987 року.

¹⁹ Рада Європейського Союзу, Висновки президії, Севільське засідання Європейської Ради, 21- 22 червня 2002 року, Press: 13463/ 02, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72638.pdf (переглянуто 20 жовтня 2010 року).

²⁰ Повний перелік угод про реадмісію з ЄС можна переглянути у збірці Стейтвотч від січня 2010 року, <http://www.statewatch.org/news/2010/jan/eu-readmission-agreements.pdf>

Угода між Україною та ЄС про реадмісію

Європейській Комісії були надані повноваження розпочати переговори з Україною щодо угоди про реадмісію у червні 2002 року, майже у той самий час, коли відбувалася зустріч Європейської Ради у Севільї. Переговори тривали чотири роки, з листопада 2002 року до жовтня 2006 року. Загалом, Україна вела переговори неохоче, зосереджуючи зусилля на полегшенні візових вимог для власних громадян, які подорожують до ЄС. Оскільки Україна є головним чином транзитною країною, вона більше за все була занепокоєна тим, аби не перетворитися на місце скопичення нерегулярних мігрантів з Європи, особливо осіб без громадянства або інших осіб, яких неможливо вислати з країни куди-небудь. Окрім того, вона була стурбована тим, що оскільки східний кордон з Росією є нечітко демаркованим та погано контрольованим, мігранти масово залишатимуться в Україні. Тому вона намагалася затягнути переговори настільки, аби встигнути укласти угоду про реадмісію з Росією, що теж було складним процесом, але успішно завершеним, коли угода про реадмісію з Росією набула чинності у 2008 році.

Переговори велися виключно представниками виконавчої влади; Верховна Рада України та представники громадськості жодним чином не були до них залучені. Як відзначив один науковець, єдиною причиною, з якої Україна взагалі погодилася на угоду про реадмісію, полягала у тому, що її лідери під час переговорів сподівалися, що Україна коли-небудь увійде до складу ЄС й вважали, що угода «продемонструє, що ви готові співпрацювати з ЄС».²¹

18 червня 2007 року Європейський Союз та Україна підписали угоди про спрощення візового режиму для громадян України та про реадмісію нерегулярних мігрантів, які подорожували транзитом через територію України та були затримані в ЄС. Положення про реадмісію громадян України набули чинності у січні 2009 року. Для громадян третіх країн угода набула чинності 1 січня 2010 року.

Угода передбачає широку процедуру повернень, у тому числі прискорену процедуру для осіб, затриманих поблизу кордону та процедуру транзиту через Україну. Угода також більш-менш детально встановлює прийнятні докази, відповідно до яких особа підлягає реадмісії.²²

²¹ Інформацію щодо переговорів отримано з роботи Імке Крузе, "Політика ЄС у відношенні до реадмісії нерегулярних мігрантів", неопублікована стаття, 2004 рік, <http://socsci2.ucsd.edu/~aronatas/scrretreat/Kruse.Imke.pdf>, (переглянуто 19 жовтня 2010 року). Див. Також: Генеральний Секретар Європейської Комісії, "Комюніке Комісії до Ради щодо механізму моніторингу й оцінки третіх країн у боротьбі з нелегальною міграцією", Док. 11614/05 Add1, Брюссель, 1 серпня 2005 року, <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st11/st11614-ado1.en05.pdf>, (переглянуто 20 жовтня 2010 року).

²² До складу таких доказів входять офіційні заяви співробітників прикордонного контролю, квитки та списки пасажирів, рахунки з готелів, угоди про оренду автомобіля і т. ін., які демонструють, що дана особа перебувала на території країни реадмісії. Угода між Європейським Співтовариством та Україною про реадмісію осіб, підписана 10 жовтня 2006 року, Стаття 7(1), Додаток 3А, 3В.

Механізм захисту прав людини в угоді є дуже слабким і представляє собою лише загальне захисне застереження про те, що ніщо в угоді не дозволяє сторонам порушувати зобов'язання, взяті на себе у відповідності до законодавства у галузі прав людини або біженців. Угода не містить майже жодних конкретних зобов'язань (окрім зобов'язань щодо захисту інформації) з боку жодної із сторін угоди для забезпечення гуманного поводження з мігрантами, доступу мігрантів до процедури отримання статусу біженця та для забезпечення їхнього захисту від видворення.²³

Стосунки ЄС з Україною у сферах міграції та притулку

ЄС як донор

Європейський Союз має значний вплив, оскільки він є головним донором розвитку системи контролю за міграцією та системи притулку в Україні.²⁴ Угоду між Україною та ЄС про реадмісію було створено на основі обіцянки фінансової та технічної допомоги з боку ЄС для розбудови технічних можливостей в Україні, особливо у період п'яти років, які передували набуттю угодою чинності. Фактично, до угоди долучено Спільну декларацію про технічну та фінансову допомогу, у якій йдеться, що «ЄС бере на себе зобов'язання забезпечити наявність фінансових ресурсів з метою підтримати Україну у виконанні цієї Угоди. Діючи таким чином, особливу увагу буде приділено розбудові спроможностей країни».²⁵

Проте як буде продемонстровано нижче, витрати ЄС на посилення прикордонного контролю та на спроможність утримання мігрантів під вартою є значно більшими, ніж фінансування розвитку системи надання притулку в Україні, інтеграції біженців або програм переселення біженців з України до країн-членів ЄС.

²³ Угоду між Європейським Співтовариством та Україною про реадмісію осіб, CE/UA/READ/en 1, можна знайти у документі “Рішення Ради про підписання Угоди між Європейським Співтовариством та Україною про реадмісію осіб”, 9312/07, Рада Європейського Союзу, Брюссель, 5 червня 2007 року.

²⁴ Загальний об'єм фінансування наданого ЄС Україні у період з 1991 до 2004 року склав 1 млрд. євро. До цієї суми було додано внески від окремих країн-членів у загальному об'ємі 157 млн. євро у 1996 – 1999 рр., “Робочі документи складу Комісії, Європейська політика сусідства, звіт про країну”, Брюссель, 12.5.2004, SEC(2004) 566, (COM(2004)373 final). Міжнародний валютний фонд також відіграв ключову роль, надавши у період з 1994 до 1999 років кредити на суму 3,5 млрд. доларів США (Åslund, с. 250). Однак, українські урядовці поінформували Х'юман Райтс Вотч, що 70 відсотків коштів на спорудження, відновлення та ремонт закладів утримання у період 2004-2010 років сплачувалися за рахунок державного бюджету України. Лист від П.А.Шишоліна, першого заступника Голови Державної прикордонної служби України до Х'юман Райтс Вотч від 19 жовтня 2010 року. Але коли Кабінет Міністрів України оголосив 17 червня 2007 року про бюджет в обсязі 1 млрд. євро на управління кордонами, його власні цифри засвідчили, що 49 відсотків буде виділено Сполученими Штатами та ЄС. Це передбачало спорудження більш ніж 262 нових прикордонних пунктів перевірки та вдосконалення 123 існуючих пунктів. Див. “1 млрд. євро на управління кордонами в Україні”, Сіда, 15 червня 2007 року, <http://soderkopring.org.ua/page14769.html> (переглянуто 2 листопада 2010 року).

²⁵ Спільна декларація з технічної та фінансової підтримки, Угода між Європейським Співтовариством та Україною про реадмісію осіб, CE/UA/READM/en 1, Рішення Ради про підписання Угоди між Європейським Співтовариством та Україною про реадмісію осіб, 9312/07, Рада Європейського Союзу, Брюссель, 5 червня 2007 року.

Підтримка з боку ЄС для України у сферах контролювання кордону, міграції та притулку здійснювалася за допомогою декількох значних фінансових ініціатив. Протягом 2000-2006 років головним джерелом фінансування була програма TACIS (Технічна допомога країнам Співдружності Незалежних Держав),²⁶ за якою було витрачено більш ніж 35 млн. євро на проекти з управління міграційними процесами та прикордонного контролю в Україні, з яких три чверті було сплачено приватним фірмам-підрядникам, які постачають військове спорядження та засоби безпеки, за обладнання для облаштування кордону та спостереження, а також за навчання.²⁷ Міжнародна організація з міграції (МОМ) отримала більш ніж 8 млн. євро від TACIS з метою розбудови спроможностей у сфері управління міграційними процесами в Україні, у тому числі 7,2 млн. євро на проект «Зміцнення потенціалу управління міграційними процесами (CBMM)», який стартував у 2005 році та тривав до кінця 2008 року.²⁸ За допомогою проекту CBMM, МОМ змогла повністю обладнати та модернізувати два пункти тимчасового перебування (ПТП), підконтрольних Міністерству внутрішніх справ, відремонтувати та повністю обладнати п'ять пунктів тимчасового тримання (ПТТ) Державної прикордонної служби та закупити 27 сучасних автобусів «Тойота» для транспортування нерегулярних мігрантів (шість для Міністерства внутрішніх справ та 21 для ДПСУ).²⁹ МОМ також отримала 4,3 млн. євро у 2006-2007 роках і 1,4 млн. євро у 2008-2010 роках, спільно надані ЄС та Бюро Департаменту США у справах боротьби з наркотиками та правоохоронної діяльності, на вдосконалення кадрової політики ДПСУ та якісного оновлення навчальних закладів Прикордонної служби.³⁰

Управління Верховного Комісару ООН у справах біженців залишалося, відносно кажучи, бідним родичем у родині TACIS, отримавши близько 1,7 млн. євро у період з 2000 до 2006 року на посилення системи надання притулку та підтримку Седеркопінгського процесу.³¹ Три чверті фінансування TACIS для УВКБ ООН пішло на побудову пунктів

²⁶ TACIS був загальною програмою зі сприяння ринковій економіці, демократії та верховенству права у Східній Європі та Центральній Азії, за якою було витрачено приблизно 3,1 млрд. євро у 13 країнах протягом шести років.

²⁷ <http://ec.europa.eu/europeaid/work/funding/beneficiaries/index.cfm?lang=EN&mode=SM&type=contract&order=false&irec=false&paging.offset=1&paging.len=50>. <http://www.aidinformationchallenge.org/wp-content/uploads/List-of-Beneficiaries-2008-Procurement-contracts.xls>.

²⁸ Уряд США надав 728 тис. євро через МОМ на здійснення цього проекту.

²⁹ Міжнародна організація з міграції, «Розбудова спроможностей керування міграційними процесами: (CBMM)», Інформація про проект 'з-сторінкова', http://www.iom.org.ua/img_collection/file/CBMM_Part%20I_3pager_en.doc (переглянуто 20 жовтня 2010 року).

³⁰ МОМ, «Посилення системи управління людськими ресурсами Державної прикордонної служби України (HUREMAS)», <http://www.iom.int/jahia/jahia/pid/1979> та http://www.iom.org.ua/img_collection/file/HUREMAS-HUREMAS%20projects%20description.pdf (переглянуто 20 жовтня 2010 року). Лист електронною поштою від МОМ-Київ до Х'юман Райтс Вотч від 8 листопада 2010 року, у якому йдеться, що МОМ отримав 4,3 млн. євро за програмою HUREMAS I (зберігається Х'юман Райтс Вотч).

³¹ Швеція запустила у травні 2001 року Седеркопінгський процес, багатосторонню ініціативу, спрямовану на співробітництво у сфері міграції та притулку серед країн, розташованих вздовж майбутнього східного кордону ЄС, у той

тимчасового розміщення біженців в Одесі та Мукачевому; залишок було витрачено на матеріальну допомогу для біженців.³²

Нерівномірність у фінансуванні ЄС прикордонного і міграційного контролю з одного боку та захисту – з іншого, мала місце і під час виконання програми «Aeneas» у 2004-2006 роках, відповідно до якої протягом трьох років на проекти, пов'язані з міграцією та притулком, загалом було надано 120 млн. євро.³³ Відносно невелику суму було витрачено на розвиток системи надання притулку або вдосконалення механізмів захисту біженців: УВКБ ООН отримало 1,3 млн. євро на продовження участі у Седеркопінгському процесі в Україні, Білорусі та Молдові, а деякі неурядові організації, у тому числі Данська Рада у справах біженців, Карітас-Австрія та Європейська Рада з питань біженців та вигнанців, отримали суми, менші ніж 1 млн. євро для кожної організації на діяльність у представництві інтересів біженців та шукачів притулку.³⁴ Через програму Aeneas, ЄС надав більше фінансування на управління міграційними процесами, у тому числі 2,3 млн. євро Міжнародному центру розвитку міграційної політики (МЦМП) на технічну підтримку українських владних структур щодо контролю нерегулярної міграції,³⁵ у тому числі побудувавши п'ять пунктів тимчасового тримання та обладнавши ще вісім. Через програму Aeneas ЄС надав кошти МЦМП на спорудження систем безпеки периметру для пунктів тимчасового перебування у Розсудові та Журавичах.³⁶ ЄС також надав 1,7 млн. євро МОМ та 748 тис. євро Міжнародній організації праці за програмою Aeneas на боротьбу з торгівлею людьми в Україні.³⁷

час як ЄС проходив через процес розширення у східному напрямку. УВКБ ООН та МОМ спільно підтримали діяльність Седеркопінгського секретаріату. Див. <http://soderkoping.org.ua/page2864.html> (переглянуто 27 серпня 2010 року).

³² Див. УВКБ ООН «Україна пропонує новий дім для шукача притулку», грудень 2004 року, <http://www.unhcr.org/41af1fec4.html> (переглянуто 20 жовтня 2010 року).

³³ Україна була однією з багатьох отримувачів фінансової допомоги за програмою Aeneas. Програма Aeneas фінансувала проекти у Середземноморському басейні, Балканах, Південно-Східній Європі, Латинській Америці, Карибському регіоні, а також у Східній Європі. Див. Остаточний звіт: Оцінка програми Aeneas, 2004-2006, грудень 2009 року, Commission Framework Contract / EurorAid: 123314/C/SER/multi, http://ec.europa.eu/europeaid/what/migration-asylum/index_en.htm (переглянуто 6 жовтня 2010 року).

³⁴ Перелік цих проектів подано у “Додаток 2: Перелік проектів” у “Оцінка програми Aeneas – Фінансова та технічна допомога третім країнам у сфері міграції та притулку: Програма Aeneas 2004-2006”, Commission Framework Contract/EurorAid: 123314/C/SER/multi.

³⁵ Europeaid, «Програма Aeneas: Програма фінансової та технічної допомоги третім країнам у сфері міграції та притулку – Огляд підтриманих проектів 2004-2006», http://ec.europa.eu/europeaid/what/migration-asylum/documents/aeneas_2004_2006_overview_en.pdf, (переглянуто 20 жовтня 2010 року).

³⁶ Представництво Європейського Союзу в Україні, “ЄС інвестує в удосконалення українських центрів утримання”, Новини про співробітництво ЄС, номер 46, 25 лютого 2010 року, с. 1.

³⁷ Грант для МОП - MIGR/2006/120-079, для МОМ - MIGR/2006/120-250, на с. 74 та с. 83, відповідно, з видання Europeaid, “Програма Aeneas: Програма фінансової та технічної допомоги третім країнам у сфері міграції та притулку – Огляд підтриманих проектів 2004-2006, http://ec.europa.eu/europeaid/what/migration-asylum/documents/aeneas_2004_2006_overview_en.pdf, (переглянуто 20 жовтня 2010 року).

Починаючи з 2007 року функція головного загального джерела фінансування розбудови потенціалу України у галузях надання притулку та міграції перейшла від TACIS до ENPI – Інструменту європейського сусідства та партнерства, – який охоплює широке коло проектів з розвитку на суму у 494 млн. євро спеціально призначених для України на період 2007-2010 рр.³⁸ Фінансування за цим інструментом включало 35 млн. євро для Державної прикордонної служби України та Міністерства внутрішніх справ на розбудову їхньої спроможності щодо роботи з нерегулярними мігрантами, у тому числі на спорудження та реконструкцію закладів утримання мігрантів, 24 млн. євро для Місії ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM), а також 2,9 млн. євро для мультинаціональної інжинірингової та технологічної корпорації «Аруп Груп» та для Eurasyllum – компанії, яка працює у сфері міграційних досліджень та консалтингу, з метою створення пунктів тримання в Україні та технічної підтримки. Знову ж таки, відносно малі кошти було спрямовано на покращення захисту шукачів притулку та інших уразливих груп. Через ENPI ЄС надав 960 тис. євро Данській Раді у справах біженців для програм правового та соціального захисту дітей-біженців та дітей-шукачів притулку в Україні та 596 тис. євро неурядовій організації «Сучасник» на боротьбу із торгівлею дітьми.

Фінансування ENPI в обсязі 35 млн. євро, спрямоване на посилення потенціалу України щодо утримання мігрантів, було здійснено через програму READMIT, яку було призначено саме для збільшення можливостей України приймати осіб, повернених з ЄС відповідно до угоди між Україною та ЄС про реадмісію (див. Розділ VII).³⁹ ЄС і двосторонні (Італія та Німеччина) донори також надали близько 2,5 млн. євро саме на підготовку до угоди між Україною та ЄС про реадмісію через проект GUMIRA (Технічне співробітництво та зміцнення потенціалу урядів України та Молдови для реалізації угод про реадмісію з Європейським Союзом), з яких МОМ отримав 2 млн. євро на технічну допомогу у сприянні введенню в дію угоди про реадмісію.⁴⁰

У порівнянні з цими витратами, розмір фінансування з боку ЄС в обсязі 4,9 млн. євро для УВКБ ООН у 2009-2010 рр. на підтримку Проекту з регіональної підтримки захисту та Проекту місцевої інтеграції біженців – розподілене між Україною, Білоруссю та Молдовою – є скромним.⁴¹

³⁸ Інструмент Європейського сусідства та партнерства (ENPI): Індикативні багаторічні виділення коштів на період 2007-10 рр., http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/0703_enpi_figures_en.pdf (переглянуто 2 листопада 2010 р.).

³⁹ Представництво Європейського Союзу в Україні, “Допомога, пов’язана з реадмісією, та заходи, які допомагають програмі EUBAM (READMIT), Проект 2007/018-962.”

⁴⁰ Технічне співробітництво та зміцнення потенціалу урядів України та Молдови для реалізації угод про реадмісію з Європейським Союзом (GUMIRA), 2008/153-252, “Проекти ЄС щодо міграції та притулку в Україні”, неопублікована стаття від RELEX-Київ, зберігається Х’юман Райтс Вотч.

⁴¹ “Проекти ЄС щодо міграції та притулку в Україні,” неопублікована стаття від RELEX-Київ, зберігається Х’юман Райтс Вотч.

ЄС також вкладає значні кошти у зміцнення зовнішнього кордону ЄС на території ЄС, яка межує з Україною, зокрема за допомогою Frontex, Європейської агенції з управління операційним співробітництвом на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС.⁴² Сфера діяльності Frontex також розповсюджується поза кордонами ЄС на інші сусідні країни, у тому числі на Україну.⁴³ Річний бюджет Frontex у 2009 та 2010 роках склав 88 млн. євро.⁴⁴ Х'юман Райтс Вотч не має можливості оцінити обсяг коштів з бюджету Frontex, які було призначено виключно на контролювання міграції з України до ЄС, але короткий огляд її операцій у 2008 та 2009 роках, у яких була задіяна Україна, включає «Юпітер», спільну операцію з бюджетом у 992 500 євро, спрямовану на контроль кордонів східних територій ЄС, у тому числі шляхом вистежування нерегулярних мігрантів, які ховаються у транспортних засобах на пунктах перетину кордону між Україною та сусідніми країнами;⁴⁵ «Рись», операцію з бюджетом у 200 тис. євро для вдосконалення прикордонного контролю у Словаччині, особливо з Україною;⁴⁶ та «Аріадну», операцію з бюджетом у 150 тис. євро, спрямовану на зменшення нерегулярної міграції з України та Білорусі, головним напрямком діяльності при цьому було виявлення фальшивих документів та незаконних перетинів кордону неподалік пунктів перетину кордону.⁴⁷ Frontex також взяв участь у пілотному проєкті «П'ять кордонів», який передбачав ряд спільних операцій у 2008 та 2007 роках з метою контролю спільних зовнішніх кордонів з Україною з бюджетом у 450 тис. євро у 2008 р.⁴⁸ та 350 тис. євро протягом останніх шести місяців 2007 року.⁴⁹

Розділення тягаря ЄС шляхом переселення

У той час, як ЄС витрачає мільйони євро на контроль міграції, та, до певної міри, на розбудову системи притулку в Україні, він практично нічого не робить, аби розділити

⁴² Заснована Статутом Frontex, Постанова Ради (ЄС) № 2007/2004 від 26 жовтня 2004 року, яка засновує Європейську Агенцію з управління операційним співробітництвом на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС, L 349/1.

⁴³ «Україна підписує угоду з Frontex», Сіда, 12 червня 2007 року, <http://soderkoping.org.ua/page14724.html> (переглянуто 2 листопада 2010 року).

⁴⁴ Frontex, Програма діяльності, 2010 рік, сс. 6-7. Див. також, Frontex та управління кордонами ЄС: Часті питання, Мемо/10/45, Брюссель, 24 лютого 2010 року, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/10/45> (переглянуто 9 листопада 2010 року).

⁴⁵ Frontex, Загальний звіт за 2009 р., с. 28 та Додаток В, с. 35, http://www.frontex.europa.eu/gfx/frontex/files/general_report/2009/gen_rep_2009_en.pdf та Frontex, Приклади здійснених операцій, http://www.frontex.europa.eu/examples_of_accomplished_operati/art102.html (переглянуто 5 листопада 2010 року).

⁴⁶ Frontex, Приклади здійснених операцій, http://www.frontex.europa.eu/examples_of_accomplished_operati/art88.html (переглянуто 5 листопада 2010 року).

⁴⁷ Frontex, Приклади здійснених операцій, http://www.frontex.europa.eu/examples_of_accomplished_operati/art80.html (переглянуто 5 листопада 2010 року). http://www.frontex.europa.eu/examples_of_accomplished_operati/art24.html.

⁴⁸ Frontex, Приклади здійснених операцій, http://www.frontex.europa.eu/examples_of_accomplished_operati/art81.html (переглянуто 5 листопада 2010 року). Операції, про які йдеться: Atlas I, II, та III.

⁴⁹ Frontex, Приклади здійснених операцій, http://www.frontex.europa.eu/examples_of_accomplished_operati/art57.html (переглянуто 5 листопада 2010 року). Операції, про які йдеться: Ursus I, II, III, and IV.

відповідальність за захист та надання довготривалих рішень для біженців. Найбільш реальним методом розподілу тягара є переселення. Стокгольмська програма ЄС закликає Союз до «збільшення своїх зусиль щодо переселення з метою надання біженцям остаточного вирішення їхніх проблем.»⁵⁰

Використання терміну «збільшення зусиль» натякає на те, що країни-члени ЄС вже робили кроки для розвитку програм з переселення. Поза межами Скандинавії такі програми досі майже не існують. По відношенню до України країни-члени ЄС фактично не застосовували метод переселення як частину схеми управління міграційними процесами для надання правових та впорядкованих засобів прийняття біженців, які дотепер мають дуже обмежені можливості прибути до країн-членів ЄС у пошуках захисту законно.

У 2009 році УВКБ ООН переселило 84 657 біженців у всьому світі, що склало приблизно дві третини біженців, які, за оцінками УВКБ ООН, потребували переселення у тому році. Країни-члени ЄС прийняли менше ніж шість відсотків з цієї цифри (4 810 осіб). З 388 осіб, яких УВКБ ООН визнало такими, що потребують переселення у 2009 році,⁵¹ країни, які приймають переселенців, прийняли 116 – ледве 30 відсотків. З цих 116 осіб країни-члени ЄС прийняли 67, здебільшого завдяки готовності Швеції прийняти 43 особи, що складає вражаючу більшість. Інші країни ЄС не були такими щедрими: Португалія прийняла 14, Нідерланди – вісім, Франція і Данія – по одній особі, Німеччина, Іспанія, Італія, Сполучене Королівство та всі інші країни ЄС не прийняли жодного біженця.⁵² Ця статистика надзвичайно подібна до цифр 2008 року, які свідчать про те, що у той час як Швеція прийняла 50 біженців з України, усі інші країни разом прийняли тільки трьох. Подібним чином, протягом перших шести місяців 2010 року більше половини з 92 справ біженців, поданих Управлінням Верховного Комісара ООН, були прийняті для переселення до інших країн,⁵³ але країни-члени ЄС, у тому числі Швеція, прийняли тільки сімох.

⁵⁰ Комюніке Європейської Комісії до Європейського Парламенту та Ради: простір свободи, безпеки та правосуддя на службі у громадян, Брюссель, СОМ (2009) 262/4, параграф 5.2.3, с. 28.

⁵¹ Це число включає справи, які були подані, подані повторно або ще знаходилися на розгляді з 2008 року.

⁵² Німеччина, Італія та Іспанія не мали формальних програм переселення у 2009 році. Німеччина заснувала створену для конкретного випадку програму прийняття 2500 іракських біженців із Сирії та Йорданії. Іспанія схвалила програму переселення на початку 2010 року, але її не було розпочато на момент написання цього звіту. Італія не має програми переселення, але вона відповіла на потреби у переселенні на Близькому Сході та Лівії, переселивши невелику кількість осіб шляхом несистемних заходів.

⁵³ Станом на 30 червня 2010 року, усього було переселено 49 біженців.

V. Непрацююча система притулку

З серпня 2009 року до серпня 2010 року в Україні було неможливо отримати притулок, тому що не існувало державного органу, уповноваженого надавати його. Хоча формально процедуру надання притулку було відновлено, система залишається по суті зруйнованою. Реорганізації у системі надання притулку відбувалися вісім разів протягом останніх 10 років, і кожна реформа при цьому призводила до прогалин у захисті прав шукачів притулку.⁵⁴ Звіт Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) про ситуацію з шукачами притулку в Україні (2007 р.) наводить таке спостереження:

Ці постійні реорганізації, негативний ефект від яких було підсилено частими змінами у керівництві та обмеженими фінансовими ресурсами, виділеними Державним бюджетом України, призвели до проблем із доступом до процедури отримання притулку та процедур розгляду заяв по суті, а також мали негативний вплив на якість та швидкість прийняття рішень щодо надання притулку.⁵⁵

Повна ліквідація повноважень Державного комітету у справах національностей та релігій щодо надання притулку відбулася унаслідок постійного, то виникаючого, то зникаючого протистояння між Президентом та Кабінетом Міністрів (який контролюється українським парламентом, Верховною Радою), яке не припиняється в Україні з моменту отримання незалежності.⁵⁶ Хоча обрання на пост Президента України Віктора Януковича у лютому 2010 року поклало край багатьом з конфліктів між президентом та сучасним складом парламенту, які до того паралізовували функції уряду у багатьох сферах у 2009 році, тим не менш боротьба продовжувалася місяцями.

Протиріччя, результатом якого стало припинення діяльності системи надання притулку на один рік, полягало у постанові Кабінету Міністрів від 24 червня 2009 року про утворення Державної міграційної служби (ДМС) під контролем Міністерства внутрішніх

⁵⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з УВКБ ООН, Київ, 9 червня 2010 р.

⁵⁵ Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Позиція УВКБ ООН щодо ситуації з наданням притулку в Україні у контексті повернення шукачів притулку, жовтень 2007 р., Согг., <http://www.unhcr.org/refworld/docid/472f43162.html> (переглянуто 6 жовтня 2010 року).

⁵⁶ Андерс Ослунд, Як Україна постала як ринкова економіка та демократія, Інститут міжнародної економіки Петерсона, березень 2009 р., с. 239. Майже ідентичний колапс української системи надання притулку трапився у 2007 році. “У період з середини березня до середини листопада 2007 року жодній державній установі не було надано повноважень приймати позитивні рішення щодо заяв про надання притулку. Це призвело до накопичення значної кількості нерозглянутих заяв на отримання притулку.” Виконання Європейської політики сусідства у 2007 році: Звіт про здійснену роботу в Україні, SEC(2008) 402, Брюссель, 3 квітня 2008 року.

справ, яка виводила Департамент у справах біженців з-під юрисдикції ДКНР та об'єднувала його із новоутвореною ДМС. Постанова мала набути чинності 1 серпня 2009 року. Однак Президент Віктор Ющенко наклав вето на цю постанову Кабінету Міністрів, й таким чином жоден орган державної влади – ані ДКНР, ані так ніколи й не утворена ДМС – не мали правових повноважень надавати притулок.⁵⁷ Ситуацію було остаточно вирішено постановою Кабінету Міністрів у липні 2010 року, яка відновила повноваження ДКНР надавати притулок.⁵⁸

Відновлення процесу розгляду заяв на отримання притулку відбулося без будь-яких змін повноважень або процедур, які були чинними на момент його призупинення. Коли система функціонує, теоретично шукачі притулку розпочинають процес подання заяви на отримання притулку, звертаючись до регіональної міграційної служби. Зробити це важче, ніж це звучить, тому що численні шукачі притулку розповідали представникам Х'юман Райтс Вотч про те, що вони подавали багато заяв, але ніколи не отримували відповіді, або їм казали, що прикордонники, яким вони надавали заяви, знищували або викидали їх. Діти без супроводу стикаються з особливими труднощами, оскільки вони не мають змоги брати участь у процедурі отримання притулку самостійно без законного представника, а у багатьох випадках офіційні особи не виконують своїх обов'язків щодо призначення таких представників.

Після подання заяви формально протягом 10 діб заяву перевіряють на відповідність критеріям для прийняття заяви до подальшого розгляду, після чого заявника повинні поінформувати, чи заяву було прийнято до розгляду в рамках системи надання притулку. Поки триває процес попередньої перевірки на відповідність критеріям, заявнику мають надати зелений документ, який є дійсним протягом 15 діб. Після цього передбачається, що державні структури здійснюватимуть додаткове оцінювання заяви на отримання притулку. Заявники, які перебувають у країні незаконно, залишаються затриманими протягом усього цього часу.

ДКНР було створено як незалежну структуру, яка не є частиною Міністерства внутрішніх справ. Регіональні міграційні служби (РМС), які функціонують у 24 регіонах (областях), підпорядковані ДКНР, отримують заяви щодо надання притулку та забезпечують проведення співбесід для визначення відповідності критеріям для прийняття заяви до подальшого розгляду. Після отримання заяви РМС може:

⁵⁷ “Квартальний звіт: жовтень-грудень 2009 року,” Данська Рада у справах біженців, неопубліковано, зберігається Х'юман Райтс Вотч.

⁵⁸ Постанова Кабінету Міністрів, “Про деякі питання державного регулювання у галузі міграції,” схвалено 7 липня 2010 року, № 559, стаття 3. <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=559-2010-%EF> (переглянуто 7 жовтня 2010 року), назву перекладено Х'юман Райтс Вотч.

- Надати відмову протягом трьох діб, якщо заява не має підґрунтя або якщо заява порушує процедури, й тоді особа не отримує навіть зелений документ;⁵⁹
- Прийняти заяву та видати зелений документ, але згодом відмовити в подальшому розгляді заяви протягом 15 діб, якщо вона є очевидно необґрунтованою або містить ознаки зловживання;⁶⁰ або
- Прийняти та розглянути заяву, а також видати заявнику рожеву картку, яка вказує на те, що заявника прийняли до процедури надання притулку.

Рожева картка не означає надання притулку, але радше дозволяє заявнику тимчасово залишатися у країні до оголошення результату розгляду за процедурою та дозволяє працювати. РМС не мають повноважень надавати статус біженця або відмовляти у статусі біженця, але несуть відповідальність щодо вивчення заяви після того, як апіляційну форму щодо надання притулку прийнято до розгляду відповідно до процедури, та також відповідальні за надання рекомендацій щодо статусу біженця для ДКНР. Закон надає РМС щонайбільше три місяці, щоб зібрати інформацію щодо заяви, здійснити медичні обстеження та підготувати висновок із рекомендаціями щодо надання статусу біженця для ДКНР.⁶¹

ДКНР має ще максимум три місяці на прийняття рішення по справі. Це означає, що у принципі жодна особа не може мати рожеву картку більше, ніж протягом шести місяців. Сама картка не має визначеної дати, коли спливає її чинність, але на неї треба ставити печатку кожні два місяця для збереження її чинності.

За інформацією ДКНР, у 2007 та 2008 роках було подано 2155 заяв. Ця цифра впала до 1233 у 2009 році, й найбільше падіння у кількості відбулося у Закарпатській області, на західному кордоні України. ДКНР надав притулок 33 особам у 2007 році, 125 у 2008, та 126 у 2009 до моменту, коли у серпні його було позбавлено повноважень надавати

⁵⁹ Закон України «Про біженців», стаття 9. «Орган міграційної служби може прийняти рішення про відмову у прийнятті заяви про надання статусу біженця в разі, якщо заявник видає себе за іншу особу або якщо заявнику раніше було відмовлено в наданні статусу біженця за відсутності умов, передбачених абзацом другим статті цього Закону [визначення терміну «біженець»], якщо зазначені умови не змінилися». У статті 9 також йдеться про те, що заяву може бути відхилено з огляду на «порушення процедур». Наталія Науменко, керівник Департаменту у справах біженців та притулку Державного комітету у справах національностей та релігій, повідомила, що рішення не приймати заяву приймається протягом трьох днів після подання заяви. Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч, 9 червня 2010 року.

⁶⁰ Закон України «Про біженців», стаття 12. «Рішення про відмову в оформленні документів ...приймаються щодо заяв, які є очевидно необґрунтованими...а також коли заяви носять характер зловживання».

⁶¹ Закон України «Про біженців», стаття 13.

притулок.⁶² Станом на грудень 2009 року в Україні було 2334 особи, яким було надано статус біженця, більше половини з цього числа складали афганці.⁶³

У той час як ДКНР та РМС не мали повноважень надавати притулок протягом періоду призупинення їхніх повноважень, вони продовжували відхиляти заяви щодо надання притулку. У перші шість місяців 2010 року 524 заяв на отримання притулку було подано до РМС. РМС відхилили 51 з цих заяв, як такі, що не відповідають критеріям процедури. Вони продовжували розглядати 405 справ, відхиливши більше половини з них, 220, як очевидно необґрунтовані. Отже, більшість заяв про надання притулку було відхилено після поверхневого вивчення або з причин невідповідності процедурі (відповідно до статті 9 Закону України «Про біженців») або як очевидно необґрунтовані (відповідно до статті 12 Закону України «Про біженців»). Причини відхилення заяв за невідповідністю процедурі або за очевидною необґрунтованістю не зазначаються у письмових повідомленнях до заявників, які отримали відмову.⁶⁴ Якщо справу допущено РМС до розгляду у рамках процедури, ДКНР тоді приймає рішення щодо надання статусу біженця, яке потім може бути оскаржене у судовому порядку.⁶⁵ Однак у період з серпня 2009 до серпня 2010 року ДКНР не приймав рішень за заявами про надання притулку, які надійшли від РМС, оскільки ДКНР було позбавлено правових повноважень вирішувати питання щодо надання притулку.

За інформацією Наталії Науменко, керівника Департаменту у справах біженців і притулку ДКНР, станом на червень 2010 року в Україні нараховувалося 750 власників рожевих карток, документи яких РМС прийняли до процедури надання притулку та які накопичилися в очікуванні першого рішення, тому що ДКНР не мав повноважень надавати притулок.⁶⁶ Існували також справи ще 340 шукачів притулку, яким було відмовлено до серпня 2009 року та які оскаржували ці відмови, але також опинилися у глухому куті, оскільки ані суди, ані ДКНР не мали повноважень вирішувати їхні справи.

⁶² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Наталією Науменко, керівником Департаменту у справах біженців та притулку Державного комітету у справах національностей та релігій, 9 червня 2010 року.

⁶³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з УВКБ ООН, Київ, 9 червня 2010 р.

⁶⁴ Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Позиція УВКБ ООН щодо ситуації з наданням притулку в Україні у контексті повернення шукачів притулку, жовтень 2007р., Corr., <http://www.unhcr.org/refworld/docid/472f43162.html> (переглянуто 20 жовтня 2010 р.), параграф 33, с. 9. Критерії щодо визнання заяви як такої, що не може бути розглянута з огляду на «очевидну необґрунтованість», надані у статті 12 Закону України про біженців з додатковими причинами наведеними у статті 9 Закону про зміни до закону про біженців 2005 року.

⁶⁵ Закон України «Про біженців» (стаття 16) також забезпечує подання апеляцій до ДКНР щодо рішень РМС про відхилення заяв про надання притулку або про відмову розглядати заяви про надання притулку.

⁶⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Наталією Науменко, 9 червня 2010 року.

Як наслідок, близько 1000 справ щодо надання притулку опинилися у стані невизначеності на момент візиту представників Х'юман Райтс Вотч.

Шукачі притулку, які отримали відмову, мають право на оскарження рішення, хоча адміністративний суд не має повноважень надавати притулок, а може тільки повернути справи до ДКНР із рекомендаціями, у тому числі про повернення шукачів притулку на перший етап процесу. Прокуратура також може опротестувати рішення ДКНР та оскаржити справу у суді. Якщо ДКНР погоджується з протестом, він може розпочати розгляд справи з самого початку, беручи до уваги заперечення з боку прокурора стосовно того, як справу було проваджено до того.⁶⁷ Теоретично, особам, які оскаржують відмову у наданні статусу біженця у суді, видають документ сірого кольору, а особам, які оскаржують відмови у ДКНР – жовтого кольору.

Проте на практиці з серпня 2009 до серпня 2010 року ДКНР не тільки не мав повноважень надавати притулок, але й не міг також видавати документи жовтого або сірого кольору для тих, хто отримав відмову до серпня 2009 року, що означало, що фактично сотні людей, чиї заяви розглядалися у судах та ДКНР, не мали можливості довести міліціонерам на вулицях, що вони мають законне право перебувати у країні та не підлягають арешту, затриманню та депортації.

Отже, у червні 2010 року Науменко повідомила Х'юман Райтс Вотч: «Особи, які оскаржують рішення, не мають документів. Їхнє перебування в Україні, по суті, стало незаконним. Ми не можемо виконати рішення судів щодо справ біженців».⁶⁸ Вона повідомила, що 340 осіб, яким було відмовлено до серпня 2009 року, опинилися у цій ситуації. Вона вказала на купу папок на підлозі її кабінету, аби представники Х'юман Райтс Вотч пересвідчилися, що вона знає про ці справи й розпочне опрацьовувати їх, як тільки її установа отримає повноваження цим займатися.

Тим часом, шукачі притулку, чиї справи розглядаються у судах, залишаються надзвичайно уразливими, тому що жодна установа не видала їм відповідний документ, який би вказував, що вони мають дозвіл залишатися у країні протягом часу розгляду їхньої справи. 37-річний іракець, який подав заяву щодо отримання притулку невдовзі після того, як прибув до України у травні 2008 року, чия заяву було відхилено, але зараз триває оскарження цього рішення у судовому порядку, повідомив представникам Х'юман Райтс Вотч, що міліція зупиняє його у Києві приблизно двічі на тиждень для

⁶⁷ Науменко поінформувала Х'юман Райтс Вотч про те, що прокуратура заявляла протести щодо 20 рішень про надання статусу біженця, але жодного разу не заявляла протест щодо відмов.

⁶⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Наталією Науменко, 9 червня 2010 року.

перевірки документів. Усе, що він має, це лист захисту від УВКБ ООН, який не має правової ваги в Україні, й тому його багато разів доправляли до райвідділів міліції, арештовували на місці роботи та штрафували за роботу без дозволу або він ставав об'єктом переслідувань чи вимагання грошей з боку міліції. Насправді, останньому типу поведінки він віддавав перевагу порівняно з іншими альтернативами. Він дозволяв міліціонерам, які заарештовували його, забирати гроші, які він мав при собі, або в інших випадках він схилявся до того, аби сплатити 200 гривень безпосередньо міліціонерам, аніж провести декілька ночей у міліцейському ув'язненні. Він повідомив представникам Х'юман Райтс Вотч:

Для деяких міліціонерів документ УВКБ ООН не є проблемою, для інших – таки є проблемою, тому що вони хочуть грошей. Вони знають, що якщо вони заберуть мене до райвідділу, я радше сплачу хабара, аніж залишуся за ґратами до судового слухання. Суд стягне з мене 350 гривень у вигляді штрафу за відсутність документів, тому я краще сплачу міліції 200 або 250 гривень [й уникну ув'язнення та більшого судового штрафу].⁶⁹

Доступ до процедури отримання притулку: невиконання співробітниками ДПСУ обов'язків щодо передачі заяв про надання притулку або щодо інформування затриманих стосовно процедури отримання притулку

Серйозною перешкодою для функціонування системи надання притулку залишається невиконання співробітниками Державної прикордонної служби України обов'язків щодо передачі заяв, отриманих від затриманих шукачів притулку, до регіональних міграційних служб. У Х'юман Райтс Вотч не склалося уяви, що існує система попередньої перевірки, завдяки якій ДПСУ робить висновок про відповідність критеріям до того, як цю функцію здійснить РМС. Навпаки, це виглядає як дуже неформальна, випадкова практика, коли працівники прикордонної служби або не обтяжують себе передачею отриманих заяв, або активно перешкоджають шукачам притулку у поданні їхніх заяв.

У самій Державній прикордонній службі України існує сприйняття, що законодавство щодо біженців є надто м'яким та що мігранти зловживають системою надання притулку: «Нашою головною завадою [на шляху зупинення нерегулярної міграції] є ліберальне законодавство, зокрема закон про біженців», – повідомив нам генерал-майор Борис

⁶⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-31, Київ, 16 червня 2010 року.

Марченко. Він заявив, що «на будь-якій стадії адміністративної процедури іноземець може подати заяву і його буде звільнено»:⁷⁰

Вони використовують процедуру отримання притулку, аби звільнитися з утримання під вартою та потрапити до пункту тимчасового розміщення біженців. Вони порушують правила перебування в Україні і не чекають на рішення, а використовують процедуру отримання притулку, аби перетнути кордон з ЄС. Україна має найліберальніше законодавство щодо біженців у світі. У жодному іншому місці особа не може використати заяву на отримання статусу біженця для звільнення з місць утримання та для зловживання системою. Це є великою проблемою та є абсолютно неприйнятним. Їм не потрібен статус біженця в Україні або будь-якій країні ЄС, вони просто хочуть [використовувати] цей статус, аби жити та працювати».⁷¹

Кількість заяв на отримання притулку, переданих прикордонниками різко впала з 1114 у 2008 році до 202 у 2009 році та до 88 заяв протягом перших восьми місяців 2010 року.⁷² Хоча це зменшення кількості заяв треба розглядати у поєднанні із загальним зменшенням кількості мігрантів, затриманих в Україні, десятки осіб, з якими представники Х'юман Райтс Вотч провели інтерв'ю, скаржилися, що вони намагалися подати заяви на отримання притулку під час утримання у пунктах тимчасового тримання, але після того нічого не чули про них. Наприклад, сомалієць, який перебував у триманні у деяких місцях, у тому числі в Baby Lager (гуртожитку для жінок та дітей), Чопі та Журавичах, заявив, що він писав заяви на отримання притулку дев'ять разів, але жодного разу не отримав підтвердження, що РМС отримала його заяву.⁷³ 25-річний іракець повідомив Х'юман Райтс Вотч, що він не тільки не зміг подати заяву на отримання притулку за посередництва прикордонників, але також що співробітники державних структур, які, можливо, недостовірно представилися йому, змусили його підписувати папери, яких він не розумів, у яких можливо йшлося про те, що він обрав добровільне повернення й тому не матиме права подавати заяву на отримання притулку:

⁷⁰ Закон «Про біженців» насправді не передбачає звільнення шукачів притулку з-під утримання під вартою. Спостерігачі відмічають наявність осіб, які беруть участь у процедурі отримання притулку та при цьому залишаються затриманими. Див. "Звіт по країні: Україна, 2009 р.: Ситуація біженців та шукачів притулку", Європейська Рада з питань біженців та вигнанців, сторінка 12, http://www.ecre.org/files/ECRE_Report_Eng_with_cover_preview.pdf (переглянуто 6 жовтня 2010 року).

⁷¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з генерал-майором Борисом Марченком, Державна прикордонна служба України, Київ, 11 червня 2010 р.

⁷² Лист від П.А.Шишоліна, першого заступника Голови Державної прикордонної служби України до Х'юман Райтс Вотч, 19 жовтня 2010 р.

⁷³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-19, Вінниця, 24 травня 2010 р.

Вони приносили папери та просили нас підписати, а ми не знали, що ми підписували. Ми підписували багато паперів. Я зустрівся з деякими юристами. Вони сказали, що вони з УВКБ ООН. Вони взагалі нам не допомогли. Я вимагав та подав заяву на отримання притулку ... Уперше я подав заяву на отримання притулку ще з чотирма іншими затриманими. Ми дали [заяви] охоронцю у Чопі. Згодом я зустрівся з юристом, який сказав: «Чому ви не написали заяву?» Юрист сказав, що можливо заяву було викинуто на смітник. Він сказав, що нам слід ще раз написати. Ми написали ще одну заяву, але з тих пір я більше не зустрічався з юристом.⁷⁴

Міжнародна організація з міграції (МОМ), яка займається наданням технічної допомоги урядовим структурам України в управлінні міграційними процесами, щомісяця видає звіти як частину спостережного механізму GUMIRA, проекту із зміцнення потенціалу в Україні та Молдові, що фінансується Євросоюзом. У місячному звіті МОМ за вересень 2009 року відзначено, що ДПСУ у цьому місяці передала до регіональних міграційних служб три заяви щодо надання притулку із загального числа у 13 мігрантів у Чопі, які отримали консультації від неурядової організації щодо надання притулку. Усі три заяви було відхилено. Як йдеться у звіті: «Хоча заяв небагато, трапляються випадки, коли заяви, отримані установами, де утримуються мігранти, не передаються до місцевої міграційної служби».⁷⁵

У деяких випадках затримані особи не подали на отримання притулку, тому що працівники ДПСУ не поінформували їх про можливість подання такої заяви. Працівники ДПСУ, надаючи зведення інформації представникам Х'юман Райтс Вотч перед нашим візитом до Чопу, повідомили нас, що вони готуються до депортації трьох китайських мігрантів, які утримуються в їхньому закладі. Усі троє є тибетцями, які тікають від переслідування та не мали уявлення про те, що вони мають право подати заяву про надання притулку. Один з мігрантів, який повідомив, що він міг спілкуватися з охоронцями виключно мовою жестів та який також сказав, що йому ніколи не дозволяли зробити телефонний дзвінок, розповів представникам Х'юман Райтс Вотч:

Вони тут нічого не кажуть. Ми не хочемо повертатися до Тибету. Ніхто нам не казав про заяву про надання статусу біженця або притулку. Я про це ніколи не чув. Я поїхав з Тибету, тому що там нема свободи, нема прав

⁷⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-68, Журавичі, 15 червня 2010 р.

⁷⁵ «Щомісячний звіт спостережного механізму GUMIRA,» МОМ, вересень 2009 р., с. 3. МОМ звернулася з цим питанням безпосередньо до Державної прикордонної служби України та була поінформована про те, що було вжито виправних заходів. Лист електронною поштою від МОМ-Київ до Х'юман Райтс Вотч, 8 листопада 2010 р.

людини. Я наслідую Далай-Ламу. Якщо ми будемо змушені повернутися до Тибету, китайська поліція заподіє нам шкоду.⁷⁶

У листі до Х'юман Райтс Вотч у відповідь на висновки цього звіту, Державна прикордонна служба Україна заперечила випадки того, що працівники ДПСУ не виконували свої обов'язки щодо передачі заяв на отримання притулку, та навела як підтвердження статистику про те, що протягом перших дев'яти місяців 2010 року було надіслано 104 заяви про надання притулку та що усіх 104-х шукачів притулку було звільнено з утримання під вартою на підставі документів, виданих регіональними міграційними службами. У листі йдеться, що єдиний випадок несвоєчасної передачі заяви про надання притулку було виявлено у вересні 2009 року у Мукачевому та що було вжито дисциплінарних заходів у відношенні до працівників, винних у цьому.⁷⁷

Співбесіди щодо надання притулку

Шукачі притулку, які знаходилися під вартою, взагалі рідко розмовляли з представниками Х'юман Райтс Вотч про співбесіди з РМС. Ті, хто таки розповідали про них, відзначали, що ставлення працівників, які проводили співбесіди, коливалося від байдужого до ворожого. Афганська родина з дітьми, які мають серйозні вади здоров'я, детально розповідала Х'юман Райтс Вотч про власний досвід в Афганістані та проблеми в Україні. Батько був шкільним вчителем в Афганістані та впав у немилість Талібану за відмову викладати релігію у власному класі. Талібан оголосив його невірним та заявив, що вб'є його, а його дочку буде примусово віддано заміж. Він утримувався разом з дружиною та дітьми у пункті тимчасового перебування у Журавичах. Він розповів наступне про свою співбесіду щодо надання притулку:

Співбесіда відбулася тут. Ми чекаємо на результати. Працівник РМС, який проводив співбесіду, заявив нам під час співбесіди: «100 відсотків, що вам буде відмовлено у статусі біженця й ми депортуємо вас до Афганістану.» Він сказав: «Неможливо, аби український уряд прийняв вас у статусі біженця». Він нас дуже засмутив. Ми плакали, тому що вони відішлють нас назад до Афганістану.⁷⁸

⁷⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-36, Чоп, 19 червня 2010 р.

⁷⁷ Лист від П.А.Шишоліна, першого заступника Голови Державної прикордонної служби України до Х'юман Райтс Вотч, 19 жовтня 2010 р.

⁷⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В/Y-22/23, Журавичі, 15 червня 2010 р.

Шукачі притулку, що не перебували в утриманні під вартою, розповідаючи Х'юман Райтс Вотч про співбесіди із працівниками РМС, загалом характеризували їх як поверхневі, питання не стосувалися суті заяв, а співробітники, які проводили співбесіди, володіли малим обсягом знань щодо країн походження шукачів притулку. Вони також повідомляли про низьку якість перекладу та про корупцію серед перекладачів.

Шукач притулку з Афганістану, який мав співбесіду з працівниками РМС у Києві, пригадав наступне:

Співбесіда була короткою, десь півгодини. Я не мав змоги пояснити детально мою ситуацію. Вона друкувала мої відповіді. Вона друкувала їх дуже повільно. Вона не розуміла [посилань на специфічні політичні особливості, що вказує на те, що особа, яка проводила співбесіду мало знала про Афганістан].⁷⁹

Шукач притулку з Узбекистану у Києві розповів Х'юман Райтс Вотч, що ставлення до нього з боку співробітників міграційної служби змусило його не довіряти їм до такого ступеню, аби розповідати про причини, чому він боїться повертатися до Узбекистану:

У міграційній службі дуже погане ставлення до шукачів притулку. Вони кричать на людей. Вони погано себе поведуть. Я попросив їх не кричати. Співробітники міграційної служби не зважають на те, що люди змушені брати з собою дітей на співбесіди. Вони примушують вас приходити ще й ще. Це виснажує. Виснажує. Я не відчував, що можу довіряти Міграційній Службі. Я поводити себе так само, як у Російській Федерації. Я не розповідав усіх фактів [під час співбесіди щодо притулку]. Я не думав, що вони забезпечуватимуть конфіденційність. Я знаю про випадки екстрадиції, тому я їм не довіряю. Я вважаю, що надав їм достатньо інформації, аби моя заява щодо отримання статусу біженця була переконливою, але це не була довга, детальна співбесіда.⁸⁰

Інші узбецькі шукачі притулку також повідомили, що бояться говорити відверто із працівниками міграційних служб під час співбесід щодо надання притулку з огляду на їхнє вороже ставлення та побоювань, що інформацію буде надано уряду Узбекистану.

⁷⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В/У-38, Ужгород, 19 червня 2010 р.

⁸⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-43, Київ, 26 червня 2010 р.

Подружня пара з Узбекистану пояснила представникам Х'юман Райтс Вотч, чому вони не розповіли свою повну історію під час співбесіди щодо надання притулку:

У нас була співбесіда з жінкою на ім'я [ім'я вилучено] з міграційної служби. У мене було враження, що вона мені не вірила. Ми не хотіли розповідати все, тому що перебування в Україні тим не менш є небезпечним. Тут новий президент [Віктор Янукович], він є другом [Президента Узбекистану Іслама] Карімова. Ми розповіли їм головне, але у ХІАС [Єврейське товариство допомоги іммігрантам, неурядова організація, партнер-виконавець програм УВКБ ООН у Києві] ми розповіли більше; ми довіряємо їм. Ми надали короткі пояснення у міграційній службі. Ми прибули сюди [до України], але тим не менш ми боїмося владних структур.⁸¹

Ще одна проблема зі співбесідами щодо надання притулку у РМС полягає у нестачі кваліфікованих перекладачів. Проблема нестачі перекладачів впливає на всі аспекти діяльності системи державного регулювання міграції та системи надання притулку, але може ставати особливо серйозною проблемою під час прийняття рішення щодо заяв про надання статусу біженця. 17-річна дівчинка з Сомалі розповіла про перекладача, послугами якого міграційна служба користувалася під час її співбесіди щодо надання притулку:

Під час співбесіди у мене виникли підозри, що особа, яка проводила співбесіду, перекладатиме невірно. Коли я йому розповідала про серйозну проблему, використовуючи багато речень, він перекладав лише декілька коротких слів. Я сказала, «Ви не намагаєтесь перекладати». Також були непорозуміння. Я не дуже добре розмовляю арабською, а він [перекладач з арабської] також не дуже добре розмовляє російською. Я просила також про послуги перекладача з англійської, але англомовного перекладача не було.⁸²

Ця сомалійська дівчина розповіла Х'юман Райтс Вотч, що її перекладач для співбесіди щодо надання притулку заявив, що він дасть їй рожеву (шукача притулку) картку в обмін на 100 дол. США. «Після цього я відчула, що вони братимуть до уваги не мою співбесіду, а тільки мої гроші».

Керівник департаменту у справах біженців і притулку ДКНР, Наталія Науменко, розповіла Х'юман Райтс Вотч, що перекладачі є «великою проблемою»:

⁸¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-27/28, Київ, 26 травня 2010 р.

⁸² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч, S/Y-94, Ужгород, 18 червня 2010 р.

Держава має забезпечувати послуги перекладачів, але у дійсності у нас немає достатньо коштів на них. На рівні регіонів, на центральному рівні, у прикордонників, у судах, ми маємо проблеми з перекладачами на усіх рівнях.⁸³

Правові прогалини у стандартах щодо надання притулку

Одна з найбільш серйозних прогалин в українській системі надання притулку полягає у недоліках самого законодавства, радше ніж у його виконанні: відсутність будь-якого додаткового захисту. Встановлений зараз як стандарт у законодавстві ЄС⁸⁴ щодо надання притулку, все більше зростає міжнародний консенсус,⁸⁵ відповідно до якого визнається, що особи, які тікають від неспецифічних форм насилля (не спрямованих на якусь конкретну групу) у ситуації збройного конфлікту та інших серйозних порушень прав людини, не мають достатнього захисту відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року та її протоколу 1967 року, і також потребують міжнародного захисту. Отже, хоча Україна приєдналася до Конвенції щодо біженців та Протоколу у 2002 році та прийняла національний закон про біженців,⁸⁶ вона не включила положення, яке б захистило шукачів притулку, які стикаються з ризиком серйозної небезпеки унаслідок ситуації збройного конфлікту. Наслідки для представників певних національностей є значними.

Наталія Науменко, керівник Департаменту у справах біженців та притулку ДКНР, повідомила представникам Х'юман Райтс Вотч наступне: «Сомалійці не можуть отримати статус біженця». Вона сказала, що існує законопроект щодо тимчасового захисту або захисту на гуманітарних підставах, але допоки такий закон буде схвалено, «у нас немає тимчасового захисту, захисту на гуманітарних підставах, немає толерантності; єдиним механізмом захисту є наразі [Конвенція про] статус біженця. Це породжує багато важких ситуацій».⁸⁷

Те, що жодному сомалійцю не було надано притулок, ставить під питання справедливість та неупередженість розгляду заяв сомалійців про надання статусу біженця відповідно до визнаного Конвенцією щодо біженців стандарту «обґрунтованого страху стати жертвою переслідувань». УВКБ ООН відзначає відсутність положення про заборону дискримінації

⁸³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Наталією Науменко, 9 червня 2010 р.

⁸⁴ Директива Ради ЄС 2004/83/ЄС від 29 квітня 2004 року з питань мінімальних стандартів щодо кваліфікації та статусу громадян третіх країн та осіб без громадянства як біженців або як осіб, які потребують іншої форми міжнародного захисту, а також щодо обсягу наданого захисту, (L304/30.09.2004).

⁸⁵ Висновок щодо положень про міжнародний захист, у тому числі через додаткові форми захисту, Висновок No. 103 (LVI), УВКБ ООН, 7 жовтня 2005 р.

⁸⁶ Закон України «Про біженців».

⁸⁷ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Наталією Науменко, 9 червня 2010 р.

в українському законодавстві щодо біженців та відмічає: «Цей момент є важливим для етнічних чеченців з Російської Федерації, яких загалом не визнають» біженцями.⁸⁸

Відсутність не тільки додаткових форм захисту, але й також захисту на гуманітарних підставах означає, що системі надання притулку бракує підстав для захисту жертв торгівлі людьми, залишаючи їх у ситуації, коли до них ставитимуться як до будь-якого іншого нерегулярного мігранта. (див. також Діти-жертви торгівлі людьми).

Діти-шукачі притулку без супроводу

Діти без супроводу не можуть самостійно подавати заяви на отримання притулку. Вважається, що вони не мають правової дієздатності для подання заяви та потребують призначення законного представника для доступу до процедури надання притулку.⁸⁹ Призначення законних представників не є гарантованим по всій Україні; відсутність забезпечення законними представниками у деяких регіонах не дозволяє дітям без супроводу у цих місцевостях подавати заяви щодо надання притулку та легалізувати власний статус, а також отримати документи.⁹⁰

Доступ до процедури надання притулку

Станом на весну 2010 року, доступ дітей до процедури надання притулку поліпшився у всій Україні порівняно з 2009 роком, коли вони здебільшого були позбавлені можливості подавати заяви щодо надання притулку. Однак у деяких місцевостях ця позитивна тенденція тривала недовго. Влада у Вінниці, де мешкає сомалійська мігрантська громада, у липні 2010 року відклала на невизначений термін призначення законних представників з огляду на відсутність формальних процедур встановлення віку. Це означало, що, не дивлячись на загальне відновлення процесу розгляду заяв на отримання притулку, діти без супроводу у Вінниці й надалі не мали можливості подавати заяви щодо надання притулку.⁹¹ Міграційна служба та чиновники служби у справах дітей у Харківський області також зайшли у глухий кут щодо призначення законних представників для дітей-

⁸⁸ Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Позиція УВКБ ООН щодо ситуації з наданням притулку в Україні у контексті повернення шукачів притулку, жовтень 2007р., Corr., <http://www.unhcr.org/refworld/docid/472f43162.html> (переглянуто 20 жовтня 2010 р.), параграф 15 та примітка 12 на с. 5.

⁸⁹ Закон України “Про біженців”, стаття 8.

⁹⁰ Данська Рада у справах біженців, “Правовий та соціальний захист для дітей-шукачів притулку та біженців в Україні”, червень 2009 р., сс.10-15.

⁹¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч телефоном з Вінницькою правозахисною групою, 9 серпня 2010 р.

шукачів притулку без супроводу. У результаті, представники не можуть бути призначені, а діти залишаються без доступу до процедури отримання притулку.⁹²

Навіть у Києві, де діти без супроводу загалом мають можливість подати заяву щодо надання притулку, призначення законного представника не є простим. Юристи повідомили, що вони змушені витратити значний час, добиваючись від служби у справах дітей призначення законного представника, та що між службами у справах дітей та міграційною службою немає ефективної співпраці для уможливлення доступу дитини до процедури надання притулку.⁹³

Діти, які не мають можливості розпочати процедуру отримання притулку з огляду на відсутність призначеного законного представника, опиняються у небезпеці бути затриманими та депортованими. Якщо у них відсутні документи, їхня присутність в Україні вважається незаконною, в результаті чого вони не мають доступу до освіти та житла (див. також Захист, освіта та житло для дітей-мігрантів без супроводу). Єдиний спосіб, за допомогою якого ці діти можуть подати заяву щодо надання притулку, – це неправдиве ствердження свого повноліття або очікування, доки їм виповниться 18 років. 16-річний сомалійський хлопець сказав нам: «У міграційній службі особа, яка перекладала, сказала, що я мушу бути дорослим. Я сказав, що я неповнолітній. Мій справжній рік народження – 1994. Перекладач сказав, що мені слід поміняти дату народження».⁹⁴

Розгляд заяв дітей

Діти без супроводу, які не мають можливості розпочати процедуру отримання притулку, якщо тільки вони не оголосять себе дорослими або не дочекаються свого 18-го дня народження, стикаються із серйозними наслідками щодо розгляду їхніх заяв. Специфічні форми переслідування у відношенні дітей, такі як набір до армії дітей-солдатів, торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації, загроза примусового шлюбу або каліцтва жіночих статевих органів – є гостро актуальними для дітей із Сомалі та Афганістану та є порушеннями прав дитини, які можуть бути менш переконливими, якщо заявник є дорослою людиною. До того ж, вплив заподіяної шкоди або загрози для дитини має оцінюватися у

⁹² Служби у справах дітей у Харкові та Києві видають доручення про призначення законних представників та надають їм повноваження діяти від імені дитини. Однак міграційні служби у Харкові не приймають ці доручення та заяви щодо надання притулку, подані законними представниками від імені дітей. У Києві, навпаки, міграційні служби приймають такі доручення. Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Данською Радою у справах біженців, 11 серпня 2010 р.

⁹³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з ХІАС (Єврейським товариством допомоги іммігрантам), Київ, 27 травня 2010 р.

⁹⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-15, Вінниця, 23 травня 2010 року.

відмінний спосіб від оцінювання щодо дорослого, тому що поріг, коли заподіяна шкода або загроза стає переслідуванням, для дітей є нижчим, ніж для дорослих.⁹⁵

Юристи, які працюють у сфері отримання притулку, знають лише про один випадок, коли дитині без супроводу було надано статус біженця в Україні.⁹⁶ Відсутність у законі додаткових форм захисту, перешкоди у поданні заяв та довготривалий процес прийняття рішень, який може тривати декілька років – все це працює не на користь заяв дітей.

Комітет ООН з прав дитини ставить умовою, що діти-шукачі притулку повинні мати доступ до процедури отримання притулку незалежно від їхнього віку. Також Комітет вважає, що до зобов'язань держав стосовно захисту дітей, які воліють отримати статус біженця, входить обов'язок створити дієву систему надання притулку, ввести у дію законодавство, яке містить положення щодо поводження з дітьми без супроводу, а також розбудувати потенціал країни, аби забезпечити, щоб поводження з дітьми відповідало міжнародному законодавству.⁹⁷

Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців рекомендує здійснювати розгляд заяв щодо надання притулку від дітей у першу чергу, водночас надаючи дітям достатньо часу, аби вони зрозуміли процедуру надання притулку та підготувалися до розповіді про те, що з ними трапилося. УВКБ ООН також вважає обмежувальні процедури встановлення віку, які розглядають дітей подібно до дорослих протягом процедури надання притулку такими, що можуть порушувати права дітей.⁹⁸

Навіть коли дітям без супроводу не надано статусу біженця або додаткових форм захисту чи захисту на гуманітарних підставах, держави все одно зобов'язані надавати їм спеціальний захист та все, на що вони мають право відповідно до Конвенції ООН про права дитини, допоки вони залишаються на території цієї країни.⁹⁹

⁹⁵ “Дії або загрози, які можуть не досягнути порогу переслідування у випадку з дорослою людиною, можуть становити переслідування у випадку дитини з огляду на той простий факт, що він/вона є дитиною. Незрілість, уразливість, нерозвинені механізми долаття проблем та залежність, а також різні стадії розвитку та зменшені можливості можуть також безпосередньо стосуватися того, як дитина переживає або боїться шкоди. [...] Для точної оцінки суворості цих актів та їхнього впливу на дитину, необхідно вивчити деталі кожної справи та адаптувати цей поріг відповідно до кожної окремої дитини”. Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), “Інструкція щодо міжнародного захисту: заяви від дітей про надання притулку відповідно до статей 1(A)2 та 1(F) Конвенції 1951 року та/або Протоколу 1967 року щодо статусу біженців”, HCR/GIP/09/08, 22 грудня 2009 р., сс.8-9.

⁹⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з ХІАС (Єврейським товариством допомоги іммігрантам), Київ, 27 травня 2010 р; з Данською Радою у справах біженців, Київ, 4 січня 2010 року.

⁹⁷ Конвенція ООН про права дитини, стаття 22; Комітет ООН з прав дитини, Загальний коментар №6, параграфи 64-66.

⁹⁸ “Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), “Інструкція щодо міжнародного захисту: заяви від дітей про надання притулку відповідно до статей 1(A)2 та 1(F) Конвенції 1951 року та/або Протоколу 1967 року щодо статусу біженців”, HCR/GIP/09/08, 22 грудня 2009 р., с. 5.

⁹⁹ Комітет ООН з прав дитини, Загальний коментар № 6, параграф 78.

Відсутність документів

Діти без супроводу, які позбавлені можливості вступити до процедури надання притулку, залишаються без документів.¹⁰⁰ Вони стають жертвами постійних переслідувань, та, теоретично, затримання та депортації.

15-річний хлопчик із Сомалі розповів нам, що він не мав можливості просити про притулок до весни 2010 року, тому що офіційні особи не призначили йому законного представника. Весь цей час у нього був лише лист захисту від УВКБ ООН. Цей лист захисту не має ніякої юридичної ваги.¹⁰¹

Вони [міліція] постійно перевіряють мене; іноді 10 разів на місяць. Кожен раз, коли я виходжу на вулицю, існує можливість, що вони зупинять мене для перевірки, й тому я не хочу виходити з дому. Якщо у тебе немає грошей, вони можуть забрати твій документ та не повернути його. Це траплялося близько 10 разів. Тоді я приходив до [Вінницької правозахисної групи] та отримував новий документ.¹⁰²

Інші діти без супроводу розповідали подібні історії про те, як міліція переслідує їх через відсутність документів та інколи вилучає листи захисту:

“У мене є лист захисту... Мене стільки разів зупиняли. . . . Вони кажуть, що це туалетний папір, а не документ», – розповів нам 15-річний хлопчик.¹⁰³

“У мене немає документів; я боюся ходити без документів. Міліція зупиняла мене двічі, забиравала мій документ та не повернула його», – сказала 16 річна дівчинка.¹⁰⁴

Навіть діти, які мають можливість подати заяву щодо надання притулку, можуть отримати документи не одразу. За інформацією Вінницької правозахисної групи, може минути декілька тижнів, поки мігрант отримає документ від міграційної служби. Хлопчик без супроводу, який приїхав у 2009 році у віці 17 років, довго не міг подати заяву щодо

¹⁰⁰ Як обговорювалося раніше у цьому розділі, шукачі притулку протягом процедури оскарження також можуть перебувати без документів.

¹⁰¹ Такі листи захисту також видаються іншими групами, які діють як партнери УВКБ ООН у регіонах. УВКБ ООН почало видавати такі листи навесні 2010 року. У правовому сенсі, ці листи не можуть вважатися офіційними документами.

¹⁰² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-3, Вінниця, 22 травня 2010 р.

¹⁰³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-17, Вінниця, 24 травня 2010 р.

¹⁰⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-20, Вінниця, 24 травня 2010 р.

надання притулку, і розповів, що чекає вже три тижні на документи після подання заяви навесні 2010 року.¹⁰⁵ Ще один 17-річний хлопець розповів нам, що у нього все ще не було жодних офіційних документів від міграційної служби через два місяці після того, які він подав заяву на отримання притулку.¹⁰⁶

Корупція у процесі надання притулку

Утримані особи, які дали інтерв'ю представникам Х'юман Райтс Вотч, часто скаржилися на те, що єдиний спосіб подати заяву щодо надання притулку, бути звільненим з утримання або отримати притулок, знаходячись в утриманні, – це сплатити хабара. Наприклад, у Закарпатті хабарі за подання заяви про надання притулку особами, які знаходяться у пунктах утримання, зазвичай сплачуються перекладачам, які працюють у регіональній міграційній службі. Мігранти та шукачі притулку повідомляли, що, на їх думку, перекладачі діляться хабарами з особами, уповноваженими приймати рішення та іншими відповідними чиновниками.

Жінка з Афганістану, яка перебуває в Україні уже тривалий час, маючи статус біженця, повідомила Х'юман Райтс Вотч:

У нас є статус біженця. Ми купили його. В інший спосіб жоден тут його не отримає. Наскільки мені відомо, усі, кого я знаю, купили свій статус біженця. Ми купили його за 200 доларів. Спочатку ми купили статус біженця для мого чоловіка. Ми позичили гроші, а потім поступово повернули їх.¹⁰⁷

Тими, хто не платять, часто нехтують. 18-річний афганець розмовляв з представниками Х'юман Райтс Вотч про зв'язок між хабарництвом та подачею та розглядом заяв щодо надання притулку:

5 травня я написав заяву щодо надання притулку. Я віддав її юристу, вона віддала охоронцю, а охоронець мав передати її до міграційної служби. Юрист повідомила мені, що я маю чекати на новини за два чи три тижні. Після того, як минув місяць, я запитав людину з МОМ, і він відповів, що заява все ще в охоронця... Після цього я попросив про розмову із головою Чопського ПТП, але вона так і не відбулася. Я знову побачився з юристом. Вона сказала: «Якщо охоронці не хочуть вашої заяви, це не моя проблема».

¹⁰⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-16, Вінниця, 24 травня 2010 р.

¹⁰⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-13, Вінниця, 23 травня 2010 р.

¹⁰⁷ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-32, Київ, 29 травня 2010 р.

Є перекладач на ім'я [ім'я вилучено]. Він працює на міграційну службу. Коли він був у Чопі, він сказав нам, що може зупинити заяву. Він хотів від 700 до 750 доларів за те, що він передасть заяву до міграційної служби. Я написав заяву та не платив йому грошей, і не отримав жодної відповіді.

Я не знаю про право на оскарження. Я знаю, що якщо ти платиш, ти не отримаєш відмови. [ім'я вилучено] працює у Чопі і у міграційній службі та бере гроші. Ті, хто не можуть заплатити, отримують відмови. Я знаю двох палестинців, які сплатили по 750 доларів кожен і їх було звільнено.¹⁰⁸

Сомалієць навів таке саме спостереження, як і афганці, згадані вище, та заявив, що теж саме було з іншими сомалійцями:

Ти мусиш сплатити 800 доларів перекладачу, аби не отримати відмову. Усі сомалійці сплачують цю суму. Моя родина надіслала гроші перекладачу грошовим переказом. Я отримав зелений документ, виданий сьогодні, 18 червня. Мені справді пощастило. Був хлопець, який не заплатив, [ім'я вилучено]. Він отримав відмову сьогодні.¹⁰⁹

Екстрадиція та зобов'язання України щодо невидворення

В Україні найбільш високий ризик видворення – примусового повернення біженця – трапляється у випадках запитів про екстрадицію. Зокрема, шукачам притулку з Узбекистану і Росії загрожували екстрадицією, а їхні справи були ускладнені звинуваченнями у криміналі з боку урядових структур країн їхнього походження, а також тиском, який це накладає на дипломатичні відносини між Україною та іншими країнами колишнього Радянського Союзу.

До травня 2010 року повноваження приймати рішення щодо запитів про екстрадицію належали здебільшого Генеральному прокурору України. Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)», схвалений 21 травня 2010 року, запровадив зміни до Кримінально-процесуального кодексу: він встановлює процедуру, якої слід дотримуватися у відповідь на такі запити, окреслює ролі Генерального прокурора та Міністерства юстиції, визначає підстави та термін утримання під вартою, а також критерії для відмови у запиті про екстрадицію.

¹⁰⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч Y-15, Журавичі, 15 червня 2010 р.

¹⁰⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч B/Y-34, Ужгород, 18 червня 2010 р.

Беручи до уваги, що новий закон було введено в дію під час візиту Х'юман Райтс Вотч до України, було зарано казати, наскільки ефективно та повно він буде виконуватися. Незважаючи на те, що, хоча кодифікація процедури екстрадиції сама по собі є добрим кроком уперед, на перший погляд здається, що закон не ліквідує усі прогалини у процедурі або не є достатньо чітким щодо стандартів для відмови у екстрадиції. Наприклад, у той час, як у законі йдеться, що біженця не слід піддавати екстрадиції, він водночас робить виключення для випадків, «коли наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України».¹¹⁰ Це невиразно сформульоване посилання створює ризик видворення на підставі двосторонніх угод про екстрадицію або інших регіональних угод, в яких відсутні положення про невидворення, зокрема зважаючи на те, що новий закон не робить прямих посилань на зобов'язання України щодо невидворення відповідно до міжнародного законодавства щодо біженців та прав людини.

Крім того, у той час як закон встановлює обмеження щодо терміну затримання, він чітко не забороняє повторних арештів або повторного затримання.¹¹¹ У процедурному плані стосунки між Державним комітетом у справах національностей та релігій (або будь-яким іншим органом державної влади, уповноваженим приймати рішення щодо надання статусу біженця, який може замінити його) і Генеральним прокурором та судами не встановлені достатньо чітко у новому законі, залишаючи незрозумілим, чи буде рішення про надання статусу біженця передувати розгляду запиту про екстрадицію.

Нарешті, хоча новий закон призупиняє виконання рішення про екстрадицію, яке оскаржується в апеляційному суді, він нічого не говорить про те, чи оскарження початкового рішення прокурора здійснити екстрадицію особи призупиняє виконання цього рішення до моменту, коли його буде розглянуто у суді першої інстанції.¹¹²

Нещодавні події в Україні щодо запитів про екстрадицію не викликали захоплення. В екстрадиційній справі росіянина Олега Кузнєцова, якого ДКНР визнав біженцем, районний адміністративний суд у Києві відхилив протест Генерального прокурора на рішення ДКНР надати йому притулок. Не зважаючи на підтвердження статусу біженця у суді, Генеральний прокурор видав наказ про його екстрадицію, і тижнем пізніше його було депортовано до Росії.¹¹³

¹¹⁰ Кримінально-процесуальний кодекс України, 1960 р. зі змінами та доповненнями, стаття 466.

¹¹¹ Кримінально-процесуальний кодекс України, стаття 463.

¹¹² Кримінально-процесуальний кодекс України, Стаття 468.

¹¹³ Харківська правозахисна група, "Генеральний прокурор України нехтує рішенням суду," 28 липня 2008 року, <http://www.khpg.org/en/index.php?id=1220922263> (переглянуто 11 жовтня 2010 року).

Запити про екстрадицію узбецьких громадян

Під час візиту Х'юман Райтс Вотч до України,¹¹⁴ 15 червня працівниками правоохоронних органів було заарештовано Уміда Хамроєва, шукача притулку з Узбекистану, у його помешканні у Києві. Узбекистан видав запит про його екстрадицію, звинувачуючи його у порушеннях кримінального кодексу, які зазвичай застосовуються там проти дисидентів. Його було доставлено у Лук'янівське СІЗО 13, слідчий ізолятор у містечку поблизу Києва під назвою Бородеянка.¹¹⁴ Шукачів притулку, які оскаржують свою екстрадицію, часто ув'язнюють у СІЗО, ця аббревіатура означає «слідчий ізолятор». Умови утримання там є суворішими, ніж у пунктах тимчасового перебування, ув'язнені утримуються довше, ніж шість місяців, які дозволені для утримання мігрантів під вартою відповідно до звичайних адміністративних норм, і у переповнених приміщеннях разом з українцями, підозрюваними у скоєнні злочинів.¹¹⁵

Друг Уміда Хамроєва, також шукач притулку з Узбекистану, розповів Х'юман Райтс Вотч, що Хамроєва було заарештовано через п'ять діб після рішення регіональної міграційної служби про відмову йому у наданні притулку, але до того, як він встиг оскаржити це рішення протягом 10 діб, відведених для подання апеляції. Його друг сказав, що він готував апеляцію, коли його було заарештовано. «Він програв справу у четвер», – сказав його друг. «Адміністративний суд заявив, що він не зможе прийняти до розгляду оскарження до моменту, коли суд матиме текст рішення, та що він мусить зачекати до понеділка, аби подати апеляцію. Його було заарештовано рано вранці у вівторок у його помешканні, а текст судової справи надійшов лише після його арешту».¹¹⁶

Протягом наступних двох тижнів правоохоронні органи заарештували ще трьох громадян Узбекистану на підставі запитів про екстрадицію. Усі четверо знаходилися на різних етапах процедури отримання притулку або оскарження відмови у наданні статусу біженця в Україні (у той час, коли українські державні установи не мали жодних правових повноважень надавати притулок).¹¹⁷ 23 липня Шевченківський районний суд схвалив подання Генерального прокурора про виконання екстрадиційного арешту

¹¹⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-43, Київ, 26 червня 2010 року.

¹¹⁵ Комісар з прав людини Ради Європи Томас Хаммарберг прокоментував стан СІЗО після візиту у грудні 2006 року, знайшовши їх «дуже неохайними та погано відремонтованими», а також почув від затриманих скарги на «нестачу світла, погані вентиляційні системи, недостатнє харчування, погані санітарні умови, нестачу ліжок та неможливість розмістити окремо затриманих з інфекційними заразними хворобами». Він не знайшов «жодної камери [яка б] відповідала європейським стандартам» під час візитів до закладів у Львові, Одесі та Києві. «Звіт Комісара з прав людини п. Томаса Хаммарберга щодо його візиту до України 10-17 грудня 2006 року», Страсбург, CommDH (2007)15, 26 вересня 2007 року.

¹¹⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-43, Київ, 26 червня 2010 року.

¹¹⁷ Міжнародна Амністія виступила із закликом до Негайної дії щодо цих чотирьох осіб. «Україна: шукачі притулку з Узбекистану під загрозою в Україні», UA: 157/10 Index: EUR 50/009/2010 Ukraine Дата: 12 липня 2010 р. <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR50/009/2010/en/9dbf5e57-7cde-48e7-a159-e37939724866/eur500092010en.html>

Хамроєва, після чого примусова репатріація виглядала неминучою. Однак 26 липня Європейський суд з прав людини ухвалив тимчасову постанову відповідно до Правила 39, закликаючи Україну призупинити екстрадицію Хамроєва та трьох інших затриманих шукачів притулку, доки суд не вивчить їхні справи.¹¹⁸ Згодом Суд не став подовжувати термін тимчасової постанови після того, як Україна завірила Суд у тому, що рішення за запитами про екстрадицію прийматися не будуть протягом того періоду, коли ці особи перебувають у процедурі надання притулку.

Зобов'язання України щодо невидворення

Як учасниця Конвенції ООН про статус біженців 1951 року та Протоколу до неї 1967 року, Україна має зобов'язання не повертати осіб, яким загрожує небезпека життю або свободі після повернення.¹¹⁹ Конвенція ООН проти катувань та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, учасником яких Україна також є, забороняють без виключень усі повернення із ризиком катувань.

Європейська Конвенція про захист прав людини, яка для України є обов'язковою для виконання, також суворо забороняє депортацію будь-якої особи – незалежно від злочину або підозрюваної діяльності – до країни, де вона може зіткнутися з реальним ризиком катувань або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність поводження або покарання.

Закон України «Про біженців» відповідає Європейській конвенції в частині, де він забороняє вислання або примусове повернення не тільки стосовно осіб, які бояться переслідувань, але також у відношенні осіб, які «можуть постраждати від катувань та іншого суворого, нелюдського, або такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання». Надалі, український закон також забороняє примусове повернення не тільки до країни, де таке переслідування, катування, або нелюдське або таке, що принижує людську гідність, поводження може трапитися, але також до країн, з яких цю особу можуть у свою чергу вислати або примусово повернути.¹²⁰

Не дивлячись на чіткість заборони невидворення у міжнародному та національному законодавстві, 14 лютого 2006 року Україна примусово повернула десять громадян Узбекистану до цієї країни відповідно до запиту про екстрадицію, не зважаючи на заклики УВКБ ООН не повертати їх. Після цієї події, у травні 2006 року Міністерство

¹¹⁸ Хамроєв та інші проти України, факсимільний документ від ЄСПЛ від 26 липня 2010 року, ECHR-LE2.2 (зберігається Х'юман Райтс Вотч).

¹¹⁹ Україна ратифікувала Конвенцію щодо біженців та Протокол до неї без застережень 10 січня 2002 року.

¹²⁰ Закон України «Про біженців», стаття 3.

юстиції надало юридичну оцінку цьому факту, оголосивши, що депортація була незаконною.¹²¹

УВКБ ООН зафіксувало, що Україна здійснила видворення 12 осіб у 2008 році та 16 осіб у 2009 році. В УВКБ ООН повідомили представникам Х'юман Райтс Вотч: «Наші точки зору з Генеральним прокурором про застосування процедур екстрадиції щодо осіб, долею яких занепокоєно УВКБ ООН, продовжують бути розбіжними».¹²²

¹²¹ «Україна: звіт про дотримання прав людини», Державний Департамент США, 6 березня 2007 р.

¹²² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з УВКБ ООН, Київ, 25 червня 2010 р.

VI. Катування та неналежне поводження з мігрантами, які утримуються під вартою у державних закладах

В інтерв'ю з представниками Х'юман Райтс Вотч більшість іноземців, яких було затримано та ув'язнено за незаконний в'їзд або перебування в Україні, розповідали нам, що поводження з ними представників державних структур було неналежним. Для багатьох неналежне поводження проявлялося у формі словесних знущань, але у деяких випадках масштаб такого поводження був доволі серйозним, досягаючи рівня катування. Цей розділ дає опис випадків неналежного поводження – словесних та фізичних знущань, вимагання хабарів та грабіж, а також катування – які траплялися з моменту затримання, протягом перших годин під вартою та під час допитів. Наступний Розділ VII, Утримання мігрантів під вартою та шукачів притулку, продовжує розповідь про неналежне поводження під час більш довготривалого утримання.

Неналежне поводження після затримання

В інтерв'ю з представниками Х'юман Райтс Вотч багато з мігрантів, яких було повернено зі Словаччини та Угорщини або яких українські прикордонники захопили, коли вони намагалися залишити країну, заявляли, що після затримання в Україні їх били або в інший спосіб з ними поводитися неналежно. З 36 свідчень осіб, яких було повернено зі Словаччини, 18 заявили про неналежне поводження з боку українських прикордонників або інших службовців. 17-річний афганський хлопчик без супроводу розповів про жорстоке поводження з ним після повернення зі Словаччини до України:

Я боюся говорити про українських солдатів на кордоні. Вони нас багато били. Вони били нас, примушуючи говорити російською. Як тільки ми потрапили до них, вони почали нас бити... Це була ніч... Ми пішли до іншої кімнати. Чоловік у цивільному одязі просто бив мене. «Як ти перетнув кордон?» Він забирав нас одного за одним по черзі. Він бив мене ногами, міліцейським кийком і кулаками цілу годину, не припиняючи побиття весь цей час. Спочатку він робив це сам, потім троє чи четверо, одягнених у форму, теж били.¹²³

22-річний тибетець з Китаю, якого було повернено зі Словаччини, сказав, що його били, коли українські прикордонники не могли віднайти, якою мовою з ним спілкуватися.

¹²³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-39: місце та дата вилучені.

«Український прикордонник ударив мене у груди. Я не розумів, що він казав. Він не розмовляв англійською й тому він вдарив мене».¹²⁴

Мігранти, яких було повернено з Угорщини, повідомляли про подібне поводження. З 14 свідчень осіб, яких було повернено з Угорщини, 12 містили заяви про серйозні випадки неналежного поводження після повернення до України. 36-річний афганець, який повідомив, що угорські прикордонники поводитися з ним добре після того, як затримали у 30 кілометрах від кордону на території Угорщини та тримали протягом доби, продовжував розповідати:

Вони передали нас українським прикордонникам наступної доби. Після того як угорські прикордонники пішли, українські прикордонники одразу почали нас бити. Вони дуже сильно мене побили. Вони зламали мені зап'ястя [показує інтерв'юєру викривлене передпліччя]. Нас у групі було 12 осіб. Вони забирали нас одного за одним, били нас як м'яч у футболі. Вони були у військовій формі. Вони дуже сильно били мене по зап'ястю ногами та зламали руку військовим чоботом. Я обливався потом та мене нудило. Це відбувалося прямо на угорсько-українському кордоні. Вони відвезли нас до Baby Lager (гуртожитку для жінок та дітей) на одну ніч, а потім до Чопа. Лікар оглянув моє зап'ястя та зробив перев'язку.¹²⁵

17-річна сомалійська дівчинка описує погане поводження з боку українського прикордонника після того, як її відіслали назад угорські прикордонники:

Один прикордонник дав мені ляпаса та сварився поганими словами. Їх було троє. Вони почали бити хлопців, а один дав ляпаса мені. Було дуже боляче. Я гадаю, що це було на пункті перетину кордону безпосередньо після того, як нас прийняли [назад від угорських прикордонників].¹²⁶

На додаток до побиття з боку прикордонників, які носять військову форму, чоловіки у цивільному, які арештовують мігрантів, також піддають затриманих побиттям та іншому неналежному поводженню. Чоловіки у цивільному захопили 30-річного пакистанця на українському боці кордону з Румунією 15 лютого 2010 року:

¹²⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-25: місце та дата вилучені.

¹²⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-19: місце та дата вилучені.

¹²⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-94: місце та дата вилучені.

Вони були у білому автомобілі, усі в цивільному. Вони били мене. У одного з них був пістолет і він ударив мене пістолетом по голові. Я лежав на землі, втратив свідомість. Вони поклали мене на землю у сніг приблизно на годину. Коли я лежав на землі, вони били мене у спину та ставили ноги мені на шию. Вони вдарили мене після того, як наділи на мене наручники. Мене били двоє чи троє чоловіків. Вони не показували жодних документів. Потім вони забрали мене до маленького міліцейському відділку, де були люди у синій формі. Опівночі вони привезли мене на прикордонну заставу.¹²⁷

Представники Х'юман Райтс Вотч провели інтерв'ю з іншими мігрантами, які розповідали про неналежне поводження з ними з боку працівників державних служб в Україні, які підозрювали їх у намірі потрапити до країн ЄС. 24-річний чоловік з Афганістану повідомив, що чоловіки у цивільному захопили його та ще двох афганців на залізничному вокзалі у м. Ужгород у березні 2010 року. Він сказав, що у нього були квитки в обидва кінця, але не було документів:

Вони били нас на залізничній станції прямо на очах у людей. Багато людей дивилися, як вони б'ють нас руками та ногами. Це було надвечір. Я міг розгледіти, що приблизно 20 осіб дивилися, як міліція нас била. Коли вони почали бити мене, люди почали залишати те місце. Чоловіки, які схопили нас, відібрали 150 доларів та мій мобільний телефон.¹²⁸

Ми також розмовляли з іншими, які розповідали про неналежне поводження з ними після затримання на території України. Наприклад, 16-річний сомалійський хлопець без супроводу повідомив, що міліціонери у цивільному схопили його та ще двох хлопців, коли вони поверталися до Вінниці з Києва:

Усі ми троє повідомили міліцію про наш вік. Чоловіки, які заарештували нас, були детективами. Вони носили цивільне, а не форму. Один був на ім'я [ім'я вилучено] ... Нас тримали у міліцейському відділку дев'ять діб. Вони доправили нас туди у наручниках, з руками закутими позаду ніг у такий спосіб, що ми були згорблені.

Вони багато били мене протягом перших трьох днів. Багато міліціонерів били мене, але [ім'я вилучено] був справжнім расистом, який жорстоко

¹²⁷ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-62: місце та дата вилучені.

¹²⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч B-16: місце та дата вилучені.

бив мене та називав ніггером та піратом.¹²⁹... У міліцейському відділі [ім'я видалено] примусив мене роздягнутися догола. Нас усіх трьох роздягли догола. Він забрав двох інших з кімнати, а одного тримав у кімнаті та зачинив двері. Він і ще двоє інших чоловіків поклали мене обличчям вниз на підлогу. Один чоловік поставив ногу мені на голову. Ще один бив мене електричним дротом, а інший товстим електричним кабелем. Це траплялося кожен день протягом перших трьох днів.

Коли вони били мене, вони задавали мені питання: звідки ми, чи ми пірати, де наші гроші, чому ми приїхали до Європи? Вони були детективами з імміграції. У них був ноутбук з фотографіями. Вони хотіли, щоби я упізнав [осіб на] фотографіях як осіб, які займаються незаконним ввозом мігрантів до Європи.¹³⁰

Генерал-майор Борис Марченко, високопоставлений посадовець у Державній прикордонній службі України, повідомив Х'юман Райтс Вотч, що проводяться розслідування заяв про неналежне поводження:

Якщо я скажу, що проблем немає, це буде неправдою. Скажімо, четверо мігрантів намагаються перетнути кордон, і там є тільки два співробітника, щоб їх затримати. Коли вони їх зупиняють та затримують, вони можуть використати силу. У таких ситуаціях вони мусять спочатку сказати: «Стійте, ми обшукаємо вас», але може трапитися, що вони спочатку застосують силу. Щодо кожного затриманого влаштовується медичний огляд після його прибуття. Але ми також знаємо про випадки, коли мігранти влаштовують бійки між собою та коли мігрантів б'ють торговці людьми. Але кожен раз, коли ми чуємо про випадки зловживань, ми намагаємося їх розслідувати та вжити каральних заходів. Я не хочу сказати, що такі речі не можуть траплятися. Кожен раз, коли ми отримуємо інформацію, ми проводимо розслідування. Якщо когось визнають винним, його буде переведено на іншу роботу, яка не пов'язана з мігрантами. Цього року ми звільнили вісім співробітників. Їхню провину не було доведено, але ми вирішили, що їм не слід працювати безпосередньо з людьми.¹³¹

¹²⁹ Сомалійці в Україні у 2009 та 2010 роках відчували особливо негативну реакцію з боку населення у результаті захоплення сомалійськими піратами українського вантажного судна у вересні 2008 року.

¹³⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-10: місце та дата вилучені.

¹³¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з генерал-майором Борисом Марченком, 24 червня 2010 року.

Катування під час допитів

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання визначає катування як «будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисно заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи інформацію чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа, чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також щоб залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюється державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково».¹³²

Кримінальний кодекс України визнає катування злочином, яке карається відповідно до закону. Кодекс визначає катування як умисне заподіяння фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі.¹³³

Не зважаючи на чітку заборону катувань у міжнародному та національному законодавстві, складається уявлення, що українські державні службовці у цивільному одязі, які тісно співпрацюють з Державною прикордонною службою України, або як власний підрозділ зі збору розвідувальної інформації, або як частина апарату служб безпеки України, застосовують катування – заподіюючи сильного фізичного болю нібито з метою видобути інформацію – до мігрантів, затриманих при спробі перетнути західний кордон України або після повернення з сусідніх країн ЄС.¹³⁴

Катування частіше за все трапляється під час допитів, які мають на меті примусити мігрантів ідентифікувати фотографії осіб-організаторів незаконного ввозу мігрантів та надати інформацію щодо маршрутів незаконного ввозу мігрантів. Наступна розповідь молодого сомалійського чоловіка не тільки свідчить про умисне та методичне побиття до межі, коли воно перетворюється на катування, але й дає підстави вважати, що самі

¹³² Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 39/46, додаток, 39 UN GAOR Supp. (No. 51) у 197, UN Doc. A/39/51 (1984); 1465 UNTS 85.

¹³³ Кримінальний кодекс України, стаття 127. Стаття 127 передбачає від трьох до п'яти років позбавлення волі за катування та від п'яти до десяти років за катування, вчинені у складі групи осіб за попередньою згодою.

¹³⁴ Підрозділ ДПСУ, який займається збором розвідувальної інформації називається ОРВ (Оперативно-розшуковий відділ. Служба безпеки носить назву СБУ, Служба безпеки України).

незаконні перевізники у деяких випадках тісно пов'язані із тими самими установами, які нібито оперують з метою зруйнувати схеми нелегального ввозу мігрантів:

Ми перетнули кордон зі Словаччиною 28 травня 2010 року. Було холодно й лив сильний дощ. Автомобілем ми доїхали з того приміщення до військової бази. Там було шість чи сім солдатів, які дивилися на нас, але не зупиняли. Нас супроводжували троє. Вони не були одягнені у форму, але виходячи з того, що це було за місце, я можу сказати, що вони були військові.¹³⁵ Вони говорили за допомогою кишенькових рацій. Ми пройшли через базу, потім перетнули річку разом із трьома супровідниками, які все ще були з нами. Вони били людей руками і ногами, примушуючи їх не зупинятися. Ми піднялися на гору. Вони нас сильно підганяли... [Він продовжує, розповідаючи про те, як вони перетнули кордон, як їх було затримано та як з ними поводитися на словацькому боці кордону, а потім як повернули на кордон з Україною].

Біля українського прапору [прикордонний перехід] вони наділи на мене наручники. Двоє солдатів посадили мене до автомобілю. Я опинився на тій самій базі, через яку ми проходили раніше. Я провів там наступні сім годин – у пеклі. Вони помістили нас усіх разом до кімнати. Чоловік сказав: «Слухайте мене уважно. Ви в Україні, не у Словаччині. Це не Німеччина, не Англія. Тут немає демократії. Я все рівно зможу отримати те, що я хочу дізнатися. Я отримаю це. Буде добре для вас, якщо ви будете розповідати, або інакше опинитеся у шпиталі».

Після цього вони відвели мене до невеличкого кабінету на другому поверсі будинку, там був комп'ютер, 11 чи 12 солдатів, точно прикордонників у камуфляжі та офіцер з високим званням у зеленому кашкеті та двома зірками на плечі. Вони відібрали мій MP4 програвач, мої гроші та роздягли мене догола... Там був чоловік у цивільному. Він сказав солдатам залишити приміщення. Офіцер та солдати усі пішли. Залишилися тільки я, чоловік у цивільному та пачка цигарок...

Він ставив мені питання. Він бив мене кулаком, якщо йому доводилося питати про те саме двічі. Він сказав: «Якщо ти брешеш, ти звідси не

¹³⁵ Неможливо з певністю сказати, що це був за підрозділ; працівники Прикордонної служби носять камуфляжну форму, яка схожа на військову, хоча ДПСУ не є частиною української армії.

вийдеш живим». Його англійська була не дуже добра. Я сидів на стільці обличчям до великого стола. Він сів поближче до мого вуха. Він був невеликого зросту, середнього віку у доброму фізичному стані. Його волосся було дуже коротке, абсолютно чорного кольору та починало лисіти на маківці.

Кожного разу, коли я вагався з відповіддю, він бив мене кулаком у груди. Кожного разу він бив мене кулаком. Я не можу перелічити, скільки разів він бив мене у груди. Він бив мене у груди протягом шістьох годин, кожні десять хвилин. Ще один чоловік підійшов до стола для співбесід. Це був той самий чоловік, який відвів мене до гори. Це був той чоловік, який супроводжував мене через базу. Він запропонував мені цигарку. Я подивився йому в очі та запанікував. Я зрозумів, що якщо я говоритиму, я матиму багато неприємностей, тому я повністю змінив мою розповідь.¹³⁶

Сомалійський чоловік повідомив, що база, де його піддавали тортурам, знаходилася на відстані 45 хвилин їзди автомобілем від Чопу, куди його відвезли наступного дня, 1 червня 2010 року.

Інші мігранти, яких було повернено з сусідніх країн ЄС, розповідають подібні історії про побиття людьми у цивільному під час допитів негайно після повернення з-за кордону. Чоловіка із нетипічної національної групи було повернено зі Словаччини до України наприкінці дня у травні 2010 року:

Україна прийняла мене. Вони привезли мене машиною в інше місце, яке було у двадцяти хвилинах їзди. Це була військова установа. Разом нас було четверо. Двоє в одній кімнаті, двоє в іншій. Там було двоє чоловіків у цивільному та багато солдатів, які заходили та виходили. Вони питали мене російською. Я не розумів. Вони били мене. Мого друга вони били сильніше, били ногами, як футбольний м'яч. Я стояв, сідав та піднімався під час допиту. Я не розумів питань. Вони били мене кулаками та ногами. Вони не використовували кийка. Вони просто били й били мене у тулуб. Вони били мене та питали у такий спосіб протягом півтори години. Вони били кулаками мене багато разів. Різні люди били мене. Вони заходили та

¹³⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-34: місце та дата вилучені.

виходили. Вони поводитися зі мною як з твариною. У той самий час вони били руками та ногами мого друга.¹³⁷

Досвід мігрантів, яких було захоплено, коли вони намагалися перетнути кордон з Польщею є подібним. Мігрант, який попросив, аби ми вилучили усю ідентифікуючу інформацію, розповів про поводження з ним у пункті Мостиська на польському кордоні:

У Мостиськах був [ім'я вилучено]. Він був справді поганим. Він працює на секретну службу... Я боявся, що мене депортують, й він спочатку бив мене чоботами та кийком. Я не знаю імені іншого чоловіка. Нас усіх тримали в одній кімнаті, але іноді вони водили нас до іншої кімнати. Він сказав, що паспорт [який я мав при собі] був фальшивим і якщо ти не розповіси правду, ми битимемо тебе. Вони вдарили мене три чи чотири рази, і я розповів правду. Після першого разу, я розповів їм усе. Я справді боюся цих людей. Будь ласка, не розповідайте нікому. Вони влаштують проблеми. Я справді боюся, що мене депортують.¹³⁸

У деяких випадках, задокументованих Х'юман Райтс Вотч, допити супроводжувалися серйозними психологічними та фізичними знущаннями, у тому числі погрозами смертю. Чоловік із Сомалі розповів про допит, який він пережив під час утримання в одному із спеціальних приміщень (СП), розташованому на території бази прикордонників, у тому числі із застосуванням погроз з наставленням зброї до голови та позбавленням сну на додаток до побиття:

Мене схопили на пункті перетину кордону [на території України]. Вони відвезли нас до військової бази. Це було на кордоні. Я провів там один день та одну ніч. Вони били нас увесь час [там]. Це були чоловіки зі спецслужб та військові. Деякі були у формі, інші у цивільному. Били нас і ті, і інші. Вони відводили кожного з нас до окремої кімнати та розслідували справу кожного окремо. Там було четверо чоловіків зі спецслужб та багато прикордонників. У кімнаті для допитів були тільки співробітники у цивільному.

Вони запитали мене, хто я такий, національність, куди ми їдемо та чому ми опинилися тут. Я знаю, що ім'я одного з них було [ім'я видалено]. Він є

¹³⁷ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-35: місце та дата вилучені.

¹³⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-63: місце та дата вилучені.

керівником відділу спецслужб, що працює на кордоні. Цей контрольно-пропускний пункт є поблизу кордону. Поруч немає інших будинків.

Вони били мене та застосували зброю, погрожуючи мені. Вони спрямували зброю мені до голови та сказали: «Ми рознесемо тобі голову, якщо ти не відповідатимеш на питання, чому ти тут». Три рази вони наводили зброю на мене. Двоє з них били мене. Я дуже перелякався.

Вони використовували кулаки [коли били мене]. Вони били мене ногами. Я був у наручниках, стояв та двічі падав. Вони казали: «Піднімайся». Я не був роздягнений, коли мене били. Люди у формі зняли мій одяг. Вони казали мені, що ми є піратами та що ми захопили їхній корабель, вони питали мене, чому я сюди приїхав та хто був українським незаконним перевізником. Я не знав його імені. Вони продовжували бити мене. Це були 24 години побиття ...

Один чоловік [який допитував] був там з комп'ютером. Вони знову відвели мене до окремої кімнати. Поводження було таке ж саме кожного разу. Я не спав. Вони прикували мене наручниками до батареї та залишили мене там на весь цей час. Вони показували мені фотографії. Я не упізнавав їх. Я не визнавав, що я знаю людей, яких я насправді не знаю. Я підписав чотири чи п'ять документів. Я не мав можливості відмовитися підписувати їх, інакше вони би продовжували мене бити. Побиття та погрози [зі зброєю] були найбільш жакливими. Я кричав.¹³⁹

Кількість та послідовність розповідей про тривале побиття та інші фізичні знущання схиляє Х'юман Райтс Вотч до висновку, що уповноважені співробітники поблизу Чопа та Мукачєвого застосовували катування під час допитів мігрантів.

Розповіді про катування електричним струмом

Три різних дослідники Х'юман Райтс Вотч провели інтерв'ю з вісьмома особами, у числі яких були іракці, афганці, сомалійці та палестинці, які розповіли, що під час допитів їх було піддано катуванням електричним струмом. Співбесіди проходилися окремо та у приватному порядку, один на один.

¹³⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-80: місце та дата вилучені.

Дев'ята особа, сомалієць, який повідомив, що його жорстоко били під час допитів, розповів Х'юман Райтс Вотч, що ще одного сомалійця, який супроводжував його, забрали до сусідньої кімнати. Він сказав: «Ми не бачили, як його катують, але ми бачили його після цього. Він не міг ходити. Він сказав, що до нього застосовували електричний струм».¹⁴⁰ Представники Х'юман Райтс Вотч також чули інші свідчення з чужих слів від мігрантів про застосування електричного струму під час допитів, у тому числі від мігранта з Угорщини, який повідомив, що його родичі розповідали йому, що в Україні до них застосовувався електричний струм, та одне свідчення тибетського мігранта, який сказав, що перевізники мігрантів застосовували електричний струм до нього для катувань.

Чоловік з Афганістану, якого відіслали назад з Угорщини восени 2009 року, розповів, що невдовзі після повернення його доправили до будинку, у якому було чотири кімнати поспіль з маленькими віконцями як у в'язниці, й чоловіки у цивільному, яких він описав як «таємну поліцію», допитували його про перевізників мігрантів:

Вони прикували мене наручниками до стільця. Вони прикріпляли електроди до моїх вух та включали електричний струм, коли допитували мене. Вони питали: «Хто твій перевізник?» та показували мені фотографії з комп'ютера для впізнання.¹⁴¹

Палестинець, якого затримали під час перетину кордону зі Словаччиною розповів:

Українські прикордонники схопили мене, наділи на мене наручники та доправили мене до розвідувального центру. Я не знаю, де він був, але недалеко від того місця, де вони захопили нас у лісі. Вони допитували мене та били. Вони застосовували електричний струм мені до вух. Вони питали: «Хто вас привів? Хто ще був з вами? Як звати вашого перевізника?» Вони не були прикордонниками. Вони були зі спецслужб. Вони не носили форму.¹⁴²

Афганець, інтерв'ю з яким було проведено в іншому місці, розповів подібну історію про електроди, прилаштовані до вух, після того, як його було повернено з Угорщини наприкінці квітня 2010 року:

¹⁴⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч Y-16: місце та дата вилучені.

¹⁴¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч B-19: місце та дата вилучені.

¹⁴² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч Y-12: місце та дата вилучені.

Вони привезли нас до місця, подібного до міліцейського відділку, де люди були у військовій формі, але деякі були у цивільному. Спочатку чоловіки у військовій формі били нас, питаючи, хто є нашим перевізником. Потім військові передали нас чоловікам у цивільному. Це було те саме місце, але різні приміщення. Ті у цивільному тримали нас шість годин.

У приміщенні, де були чоловіки у цивільному, двоє допитували мене. Один питав, інший бив мене. У них був якийсь предмет у формі коробки, який було увімкнено у розетку. У нього була маленька металева защіпка, яку він прилаштував мені до мочки вуха, а іншу защіпку – до литок. Струм був потужним. Струм змушував мене стрибати від стіни до стіни. Вони били мене струмом двічі. Питання були про перевізників.¹⁴³

Декілька мігрантів ідентифікували місце, де відбувалися катування електричним струмом як те, що мігранти називають Baby Lager у Мукачевому, названий так, тому що у ньому утримуються головним чином жінки та діти, хоча дорослі чоловіки там теж є. Ще один афганець розповів Х'юман Райтс Вотч про власний досвід після того, як його було повернено з Угорщини наприкінці березня 2010 року та привезено до Baby Lager:

Чоловіки зі спецслужб у цивільному приїхали до Baby Lager, били нас та застосовували там до нас електричний струм. Три чоловіки у цивільному одязі привели нас з нашої кімнати до іншої. Вони застосовували електричний струм та питали, хто був нашим перевізником, а також били нас. Я сказав їм: «Я розповім все, що ви хочете знати»

Там була коробка. Її не вмикали у розетку у стіні, вона працювала від батарей. Вона була не з защіпкою, а з оголеними дротами. Я тримав його у руці. Я мусив тримати оголені дроти, затиснувши їх між пальцями. Вони допитували мене. Я розповідав їм правду, але вони казали: «Ти брешеш» та вмикали струм. Мене било струмом чотири рази.

Вони показували мені фотографії машин та людей для ідентифікації на екрані ноутбуку. Це відбувалося у тій самій будівлі, де знаходиться Baby Lager. Це трапилося у кабінеті у кінці коридору, а не у кімнаті гуртожитку. Співробітників Baby Lager не було у кімнаті, коли це відбувалося.¹⁴⁴

¹⁴³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-40: місце та дата вилучені.

¹⁴⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-41: місце та дата вилучені.

Ще одного афганця, 16-річного хлопця, було відіслано назад з Угорщини у квітні 2010 року; його тримали у Baby Lager:

Особи у цивільному одязі привели нас до кабінету у кінці коридору. Там були два чоловіки у цивільному та один перекладач. Співбесіда тривала від 30 до 35 хвилин, допитували нас двох. Чоловік приніс електропристрій. Це було схоже на пристрій, який виробляє струм за допомогою ручки. Він покрутив ручку. У апарата було два дроти. На кінцях дроти були оголені. Вони завдали мені чотири удари струмом, три рази до мочок вух та один раз до шиї.

Перед тим вони вдарили мого друга. Я стояв і дивився, як вони завдали йому п'ять чи шість ударів струмом. Це було так само, до вух. Вони також били його кулаками та руками. Вони показували нам фотографії на ноутбуку та з екранів мобільних телефонів. Ми не могли нікого впізнати.

Вони зачинили двері на замок. Коли хтось заходив до кімнати, вони ховали електропристрій. Вони наказували нам не скаржитися, інакше ми матимемо проблеми. Вони казали нам, що вони з таємної поліції, як ФСБ, й що вони можуть заарештувати навіть президента. Електричний пристрій був приблизно такий [він показує десь 12 дюймів руками] завдовжки та мав ручку.¹⁴⁵

Іракець, під час інтерв'ю з іншим дослідником Х'юман Райтс Вотч в іншому місці в Україні, розповів, що його привезли до «міліцейського відділку», який був «дуже близько від залізничної станції у Чопі» після того, як його заарештували українські прикордонники наприкінці квітня 2010 року:

Поводження було дикунським. Вони били нас руками та ногами, ображали словесно. Також вони застосовували до мене шокування електричним струмом. Вони застосовували його до моїх вух. Я визнав, що я хотів перетнути кордон, та що нас було перевезено незаконно. Їх було четверо та один перекладач. Вони сказали, що вони зі служб безпеки, але одягнені були у цивільне. Перекладач був іракцем. Я почував себе так, ніби моє серце зараз зупиниться. Я сидів на стільці. Я просто визнав усе, але вони не припиняли катувати мене.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-42: місце та дата вилучені.

¹⁴⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-68: місце та дата вилучені.

Х'юман Райтс Вотч вважає, що розповіді про катування та застосування електричного струму усіх восьми опитаних мігрантів заслуговують на довіру та є достовірними. Вони вказують на те, що у той час, як практика подібних катувань може бути несистематичною, співробітники спецслужб України, які працюють з Державною прикордонною службою України або іншими установами, застосовували шокування електричним струмом до мігрантів у місцевості у районі Чопу та Мукачєвого неодноразово та безкарно.

По-перше, усі свідчення є внутрішньо послідовними. Одне з найбільш яскравих підтверджень послідовності полягає у тому, що сім з восьми респондентів повідомили, що шокування струмом завдавалося до вух або мочок вух; жоден з них не заявляв, що струм застосовувався до статевих органів, пальців ніг, язика або сосків. Усі восьмеро осіб повідомили, що їх катували люди у цивільному, усі з них вважали, що ці особи у цивільному виконували службові обов'язки, збираючи розвідувальну інформацію й були або підрозділом, або структурою, тісно пов'язаною з Державною прикордонною службою України. Усі вісім подали майже ідентичний опис, як від них вимагали впізнати їхніх перевізників та вказати маршрути незаконних перевезень, показуючи фотографії підозрюваних перевізників з екранів ноутбуків або мобільних телефонів. Окрім того, вони ідентифікували місцевість, де їх піддавали катуванням як таку, що є поблизу або у Чопі, або Мукачєвому, неподалік кордонів зі Словаччиною та Угорщиною й стверджували, що катування відбувалося невдовзі після їхнього арешту. Вони послідовно казали, що їх забирали до кабінету, де відбувалося катування. Декілька з них описують цей кабінет, як такий, що знаходиться у кінці коридору. Двоє впізнали місце як Baby Lager у Мукачєвому, а описи інших були послідовними щодо його розташування або щодо закладу тимчасового тримання ДПСУ у Мукачєвому.¹⁴⁷ Обидві особи, які вказують Baby Lager як місце, де їх катували, повідомили, що представники спецслужб, які влаштовували допити, тримали у таємниці те, що вони робили, від персоналу Baby Lager.

По-друге, індивідуальні свідчення відповідали іншим свідченням, про які респонденти інтерв'ю не могли мати жодних відомостей. Три дослідники Х'юман Райтс Вотч проводили інтерв'ю приватно у різних місцевостях в Україні, а також порівнювали ці розповіді з двома подібними розповідями стосовно використання електричного струму, зібраними Угорським Гельсінським Комітетом.¹⁴⁸ Ці два свідчення додають ваги вісьмом інтерв'ю, проведеним Х'юман Райтс Вотч.

¹⁴⁷ Службовці ДПСУ влаштовували зустріч з делегацією Х'юман Райтс Вотч у тому самому кабінеті у кінці коридору з кімнатами гуртожитку на п'ятому поверсі Baby Lager.

¹⁴⁸ Угорський Гельсінський Комітет представляв інтереси шукачів притулку в Угорщині, які розповідали про власний досвід після вислання з Угорщини назад до України. На умовах конфіденційності Комітет забезпечив Х'юман Райтс Вотч короткими викладами справ їхніх клієнтів, яких було вислано до України, піддано там катуванням та неналежному поводженню, та які згодом повернулися до Угорщини та успішно подали заяву щодо надання притулку. Один з них, сомалієць, в інтерв'ю у листопаді 2009 року повідомив, що «офіцери катували його електричним струмом, аби видобути

По-третє, усі дослідники пояснювали кожному учаснику інтерв'ю, що вони не отримають жодного зиску в обмін на власні свідчення – ані грошей, ані матеріальної допомоги, ані соціальних чи юридичних послуг – задля мінімізації заохочення розповіді неправдивих свідчень. Особи, які проводили інтерв'ю, запевнили кожного учасника, що буде дотримано повної конфіденційності щодо змісту інтерв'ю й що інтерв'ю відбуватимуться абсолютно приватно у присутності лише перекладача, який дав зобов'язання щодо нерозголошення змісту інтерв'ю.

У той час, як розповіді були подібними, вони не були ідентичними. Також існували розбіжності у деяких деталях. Наприклад, в описі засобу, який використовувався для ураження електрошоком, є відмінності: він описувався як отримуючий живлення з мережі, як працюючий від батарей, як такий, що має ручку. Одні казали про защіпки, які прилаштовувалися до вух, інші казали, що використовувалися оголені дроти. Учасники інтерв'ю також надали різну інформацію щодо кількості людей, які були присутні у кімнаті під час катувань та щодо їхніх функцій. Деякі непослідовності - наприклад в описах використаних електричних пристроїв – можуть бути наслідком складнощів у перекладі таких слів як «розетки» чи «ручки» або травми від самих катувань та їхнього впливу на пам'ять. Деякі непослідовності можуть просто відображати реальні розбіжності у практиці – різні особи, влаштовуючи допит, можуть застосовувати різні пристрої або методи для заподіяння тих самих катувань. 21-річний сомалієць, який заявив, що його було піддано катуванням електричним струмом, повідомив, що він отримав таку травму, що не міг пригадати деякі деталі катування:

Вони застосовували електрошок до мене три рази. Вони застосовували його мені до вух один раз, та до живота. Я був у наручниках. Я сидів. Коли вони прилаштували його мені до вух, я сидів, а коли до живота – стояв. Вони прилаштували його мені до живота. Вони наказали мені не рухатися. Коли я поворухнувся, вони вдарили мене електрошоком. Я був травмований; для мене дуже важко пригадати. Я пам'ятаю, що коли я впав на підлогу, вони забрали мене до іншої кімнати. Я не пам'ятаю, як вони приєднали [електрику] мені до тіла.¹⁴⁹

інформацію про торгівців людьми». Другий сомалієць в інтерв'ю у жовтні 2009 року повідомив, що «його били під час утримання [в Україні], катували електричним струмом, а українські міліціонери робили принижуючі гідність фотографічні знімки». Угорський Гельсінський Комітет, «Клієнти Угорського Гельсінського Комітету, повернені до України відповідно до угоди про реадмісію протягом 2008-2009 років», інформаційна записка, надіслана Х'юман Райтс Вотч електронною поштою 22 вересня 2010 року, сс. 1-2. Оригінальні файли зберігаються в Угорському Гельсінському Комітеті задля збереження конфіденційності. Угорський Гельсінський Комітет також надав інші свідчення шукачів притулку, яких били, приковували наручниками до батарей, били ногами, принижували та словесно ображали у способи, подібні до свідчень, зібраних Х'юман Райтс Вотч в Україні.

¹⁴⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч телефоном, S-113, 11 серпня 2010 року.

Хоча Х'юман Райтс Вотч не вважає, що катування послідовно чи систематично застосовується до мігрантів (ми чули набагато більше свідчень від мігрантів, захоплених на західному кордоні України або повернутих з сусідніх країн, які не заявляли про те, що до них застосовувалися катування за допомогою електричного струму або про те, що на допитах їх били до такого рівня, коли побиття є катуванням),¹⁵⁰ ми вважаємо, що катування таки насправді трапляється, й що це відбувається в атмосфері безкарності, та не зважаючи на заперечення українськими офіційними особами його існування.

¹⁵⁰ Навіть серед тих, хто заявляв про катування, деяких затримували та допитували декілька разів, й вони повідомляли, що катування траплялося лише в одному випадку, а не в інших. Наприклад, сомалієць, який не міг пригадати, як електроди були прилаштовані до його тіла, робив чотири невдалих спроби перетнути кордон із сусідніми країнами, але розповів, що його було піддано катуванням електричним струмом лише один раз з-поміж чотирьох. Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч телефоном, S-113, 11 серпня 2010 року.

VII. Утримання під вартою мігрантів та шукачів притулку

В Україні існує три види закладів утримання мігрантів: пункти тимчасового тримання (ПТТ) і спеціальні приміщення (СП), обидва з яких підпорядковані Державній прикордонній службі України (ДПСУ), а також пункти тимчасового перебування (ПТП), які підзвітні Міністерству внутрішніх справ України (МВС). На момент візиту представників Х'юман Райтс Вотч у червні 2010 року існувало 10 пунктів тимчасового тримання, які здатні розмістити 250 осіб, та 73 спеціальних приміщення по всій території України, в тому числі пункт тримання в аеропорту Бориспіль, з загальною здатністю розмістити приблизно 350 осіб, а також два пункти тимчасового перебування на 330 осіб. На той час пункти тимчасового перебування були заповнені менше ніж наполовину, утримуючи 143 особи (80 у Розсудові та 63 у Журавичах).¹⁵¹ Також існує два заклади, які, здавалося, не відповідають жодній з цих трьох категорій: «гуртожиток» для жінок і дітей в Мукачевому, загально відомий як «Baby Lager», та інший заклад утримання під вартою на території основного прикордонного загону в Мукачевому, який був порожній і на ремонті на момент нашого візиту.

Хоча зовсім нещодавно, наприкінці 2009 року, інші спостерігачі повідомили, що українські заклади утримання мігрантів переповнені, під час візиту представників Х'юман Райтс Вотч в червні 2010 року, жоден з пунктів утримання не був заповнений, а деякі були зовсім порожніми. Міністерство внутрішніх справ України запропонувало збільшити кількість пунктів тимчасового перебування з двох до восьми, а ДПСУ запропонувала подвоїти число пунктів тимчасового тримання до 20. Витрачаючи на це 2.9 мільйонів євро, ЄС проводить перевірку можливості імплементації цих пропозицій для розробки і контролю за будівництвом цих об'єктів.¹⁵² Це будівництво є також частиною фінансування з боку ЄС, бюджет якого на даний час складає 35 мільйонів євро, через READMIT – частина розбудови потенціалу України для виконання угоди про реадмісію між ЄС і Україною – яка включає 20 млн. євро на будівництво, 6 млн. євро на ресурси, 4 млн. євро на послуги та 5 млн. євро на «флангові заходи EUBAM».¹⁵³

¹⁵¹ Інтерв'ю з генерал-майором Борисом Марченком, 11 червня 2010 р., с. 66, а також інтерв'ю зі співробітниками у Розсудові, 12 червня 2010 р., с. 87 і у Журавичах, 14 червня 2010 р., с. 97. Також див. <http://www.globaldetentionproject.org/countries/europe/ukraine/introduction.html> (переглянуто 21 жовтня 2010р).

¹⁵² Представництво Європейського Союзу в Україні «Консультації щодо створення центрів утримання під вартою та пунктів тимчасового тримання нерегулярних мігрантів в Україні, проект 2009/215-622». http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/projects/list_of_projects/215622_en.htm (переглянуто 21 жовтня 2010р).

¹⁵³ Представництво Європейського Союзу в Україні «Підтримка, пов'язана з реадмісією та флангові заходи EUBAM (READMIT), Проект 2007/018-962». EUBAM – це місія Європейського Союзу з надання прикордонної допомоги Молдові і Україні. Флангові заходи – це існуючий спосіб скорочення напливу нерегулярних мігрантів на східний кордон України та на її кордон з Молдовою.

Спеціальні приміщення – це невеличкі приміщення, призначені для утримання мігрантів під вартою упродовж кількох годин і не більше трьох днів. Вони, як правило, розташовані в межах прикордонного контрольно-пропускну пункту та не призначені для утримання більше ніж десяти осіб. Згідно з інтерв'ю з колишніми затриманими, представники Х'юман Райтс Вотч вважають, що найгірше поводження з мігрантами найчастіше має місце в СП.

Пункти тимчасового тримання також призначені для нетривалого утримання мігрантів протягом не більше трьох днів, але часто мігранти перебувають там протягом тижнів, а іноді й більше, оскільки затримані часто залишаються у ПТТ у зв'язку з відсутністю судового рішення про їхнє переведення. Під час візиту представників Х'юман Райтс Вотч більшість ПТТ були закриті на ремонт. Але скарги щодо порушень в одному конкретному ПТТ, у Чопі, продовжували надходити.

Пункти тимчасового перебування Міністерства внутрішніх справ України є відносно новими і набагато більшими, ніж більшість пунктів тимчасового тримання. ПТП утримують осіб, засуджених до менш ніж шести місяців за порушення імміграційних адміністративних законів, або осіб, які знаходяться під вартою в очікуванні депортації (також не більше шести місяців). На основі даних, отриманих в ході інтерв'ю, стало зрозуміло, що умови перебування в ПТП кращі, ніж у ПТТ, ймовірність неналежного поводження з боку охоронців, здається, зменшується при переміщенні зі спеціальних приміщень до пунктів тимчасового тримання, а з них – до пунктів тимчасового перебування.

Окрім закладів утримання під вартою, існують три відкритих центри для шукачів притулку і біженців, які називаються пунктами тимчасового розміщення біженців (ПТР), із загальною кількістю місць у 330 осіб під керівництвом Державного комітету України у справах національностей та релігій (ДКНР).

Відносно невелика кількість шукачів притулку, в тому числі ті, щодо яких було подано запит про екстрадицію, знаходяться в пенітенціарних закладах, які називаються "СІЗО", що є скороченням від «слідчий ізолятор», які знаходяться в підпорядкуванні Державного департаменту України з питань виконання покарань. В СІЗО, як правило, знаходяться під вартою під час досудового слідства громадяни України, затримані за кримінальні правопорушення, а не іноземці, які затримані адміністративно за імміграційні правопорушення. Затримані можуть перебувати в СІЗО протягом 18 місяців, де, як

відомо, погані умови утримання¹⁵⁴ (див. «Екстрадиція та зобов'язання України щодо невидворення» у Розділі V).

Правові підстави для утримання під вартою

Відповідно до законодавства України, органи, що проводили арешт, зобов'язані повідомити прокурора про затримання нерегулярного мігранта протягом 24 годин з моменту затримання.¹⁵⁵ Державна прикордонна служба України (ДПСУ) має право утримувати мігрантів в ПТТ до десяти днів з дозволу прокурора,¹⁵⁶ але закон також дозволяє ДПСУ утримувати мігрантів стільки, скільки потрібно для з'явлення у суді.

Особа не може бути переведена з пункту тимчасового тримання до пункту тимчасового перебування Міністерства внутрішніх справ України без рішення суду. Суд не зобов'язаний приймати рішення, доки не минуло два місяці. Оскільки затримані мають десять днів на оскарження рішення суду,¹⁵⁷ вони можуть бути затримані ще на десять днів, тому це не рідкість для мігрантів перебувати в пунктах тимчасового тримання максимально допустимі два місяці й десять днів до переміщення в ПТП.

Регулярні затримки були зареєстровані в 2009 та 2010 роках через відставання у розгляді справ в адміністративних судах.¹⁵⁸ Такі суди не призначені виключно для розгляду імміграційних справ і тому мають справу з широким розмаїттям адміністративних правопорушень, таких як «дрібне хуліганство», скоєне громадянами України.¹⁵⁹

Державна прикордонна служба України написала листа до Х'юман Райтс Вотч у відповідь на висновки цього звіту, щоб сказати: «Немає жодного випадку перевищення тривалості утримання в пунктах тимчасового тримання».¹⁶⁰

¹⁵⁴ Кримінально-процесуальний кодекс України, стаття 156, частина 2 параграф 3.

¹⁵⁵ Інтерв'ю з генерал-майором Борисом Марченком, 24 червня 2010 року.

¹⁵⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення, стаття 263.

¹⁵⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення, стаття 289.

¹⁵⁸ Наприклад, «Звіт спостерігачів, щомісячний звіт» МОМУ за липень 2009 р., с. 5, говорить: «Строк утримання/розміщення залишається більшим, ніж передбачено національним законодавством і міжнародними стандартами ... Одна з основних причин для тривалого утримання у ПТТ є відставання в розгляді справ в суді».

¹⁵⁹ Див. Кодекс України про адміністративні правопорушення.

¹⁶⁰ П.А.Шишолін, перший заступник Голови Державної прикордонної служби України, лист до Х'юман Райтс Вотч, 19 жовтня 2010 р.

Загальний термін одного адміністративного затримання за законом не повинен перевищувати шість місяців з моменту першого затримання у спеціальних приміщеннях або пунктах тимчасового тримання. Але ніщо в українському законодавстві не забороняє правоохоронцям повторно заарештовувати мігранта невдовзі після звільнення з пункту тимчасового перебування та тримати його там ще шість місяців.¹⁶¹ 23-річний громадянин Пакистану, який утримується в ПТП у Журавичах, виказував схвильованість з приводу того, що він потрапить до рук торговців людьми або його знову заарештують після звільнення:

Вони просто відкривають ворота і кажуть тобі йти. Ми знаходимося в 40 кілометрах від Луцька. Коли ми, пакистанці, виходимо з в'язниці, люди з мафії [чекають зовні] зі списком. Вони вимагають 1500 дол. США, і якщо ми платимо, вони допоможуть, а якщо ні, вони порвуть наші документи і нас затримають ще на шість місяців.¹⁶²

Адміністратор закладу в Журавичах повідомив представників Х'юман Райтс Вотч, що довідка, яка видається мігрантам Міністерством внутрішніх справ України після звільнення з-під варти, не має юридичної сили:

Довідки не мають юридичної сили. Вони представляють собою інформативні документи, які засвідчують людині, що їх перевіряє, що особа, яка має цю довідку, направляється до свого посольства. Якщо цю особу через три дні затримають в Чопі, стає зрозумілим, що вона не намагається дістатися до свого посольства, і ми маємо право заарештувати її знову.

Ми тільки виконуємо накази. Існує проблема з тими затриманими, посольств яких не має на території України. Для них не існує належних процедур. Ми не намагаємося приховувати проблему, але немає іншого виду довідок для людей, посольств яких немає в Україні, наприклад для громадян Шрі-Ланки та Сомалі.¹⁶³

¹⁶¹ Стаття 32 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (1994р.), із поправками 2003 року, встановлює шестимісячний ліміт для утримання під вартою.

¹⁶² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-20, Журавичі, 15 червня 2010 року.

¹⁶³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з головним адміністратором пункту тимчасового перебування в Журавичах, 15 червня 2010 р.

У громадян Сомалі та громадян інших країн, посольств яких немає на території України, є привід непокоїтись. 17-річний сомалійський хлопчик, якого тримали під вартою як дорослого в Розсудівському пункті тимчасового перебування, хвилювався з приводу того, що буде затриманий повторно після звільнення:

Я хвилююсь про те, що станеться зі мною, коли мене звільнять з цього місця. У мене не буде документів, коли я опинюсь за воротами. Вони дадуть нам документ, який буде дійсним протягом п'яти днів, а потім нас можуть заарештувати і затримати ще на шість місяців. Я знаю палестинця, якого сюди помістили на шість місяців вже вдруге. Ми не злодії або пірати.¹⁶⁴

Коли представник Х'юман Райтс Вотч запитав високопоставленого посадовця з МВС про практику повторних арештів і зауважив, наскільки уразливими відчують себе затримані, коли вони наближаються до кінця свого шестимісячного строку утримання під вартою, він сказав:

Так, це цілком можливо, що хтось може бути знову заарештований протягом 24 годин з моменту звільнення після шестимісячного утримання та потрапити знову під варту. Це не дивно, що вони не знають, що робити після шести місяців утримання. Їм *слід* відчувати себе уразливими. Вони не відчували себе уразливими, коли вони перетнули наші кордони незаконно.¹⁶⁵

Європейський суд з прав людини у рішенні по справі *Джон проти Греції* постановив, що негайний повторний арешт і затримання мігранта без будь-яких додаткових причин, які б підтвердили незалежну підставу для повторного затримання, є порушенням права на свободу і безпеку, гарантованого Конвенцією.¹⁶⁶

Недостатній доступ до послуг юристів; Відсутність ефективних засобів правового захисту для оскарження утримання під вартою

Відповідно до Європейської Конвенції про захист прав людини, учасницею якої є Україна, кожний затриманий має право оскаржувати законність його затримання та повинен мати

¹⁶⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-11, Розсудів, 12 червня 2010 р.

¹⁶⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Віталієм Бондаренком, Державний департамент у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб, Міністерство внутрішніх справ України, Київ, 25 червня 2010 р. (притиск додано).

¹⁶⁶ Європейський суд з прав людини, Джон проти Греції (№199/05), рішення суду від 10 травня 2007 р., параграфи 26-36.

доступ до ефективних засобів правового захисту, щоб це зробити.¹⁶⁷ Українське законодавство передбачає оскарження рішення про утримання мігранта під вартою в апеляційних судах, але на практиці, ці суди не завжди можуть розглянути ці апеляції до того, як максимальний строк затримання закінчиться. Також затримані мігранти частіше за все не мають доступу до ефективних засобів правового захисту, щоб оскаржити законність їхнього утримання під вартою, оскільки не мають достатнього доступу до послуг юристів, щоб подати апеляцію у встановлені строки. Ті юристи, які представляють інтереси затриманих мігрантів, занадто перевантажені, щоб забезпечити достатнє представництво всім, хто його потребує.

Юрист неурядової організації, який надає юридичну допомогу в Розсудівському ПТП поблизу Чернігова, повідомив представникам Х'юман Райтс Вотч у вересні 2010 року, що на його думку, немає сенсу оскаржувати утримання під вартою мігрантів в апеляційних адміністративних судах, оскільки при даній кількості нерозглянутих справ, такі апеляційні заяви не будуть розглянуті до 2012 року.¹⁶⁸ Беручи до уваги ліміт на строк адміністративного затримання мігрантів у шість місяців і той факт, що суди не в змозі розглянути заяви щодо оскарження їхнього затримання протягом цих шести місяців, мігранти, які знаходяться в Розсудівському ПТП, не мають доступу до ефективного засобу правового захисту від можливого незаконного утримання під вартою, що саме по собі є порушенням права на свободу.

Аналогічна ситуація спостерігається і в ПТП у Журавичах на західному кордоні України, де утримуються багато мігрантів, які були переведені з пунктів тимчасового тримання. Юрист неурядової організації, який надає юридичну допомогу мігрантам у цьому закладі, також сказав, що розгляд заяв в апеляційному адміністративному суді щодо законності затримання займе більше часу, ніж шість місяців. Він розповів нам, що часто не міг оскаржити утримання мігрантів під вартою протягом 10 днів після рішення суду, як це потрібно, тому що він занадто перевантажений величезною кількістю справ зі Львівської, Волинської та Закарпатської областей, щоб підготувати апеляцію протягом встановленого строку.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, 213 U.N.T.S. 222, набула чинності 3 вересня 1953 року, доповнена Протоколами № 3, 5, 8 та 11, які набули чинності, відповідно, 21 вересня 1970 року, 20 грудня 1971 року, 1 січня 1990 року та 1 листопада 1998 року, ратифікована Україною 11 вересня 1997 р, статті 5 (1),(2),(4), 13.

¹⁶⁸ Він пояснив, що 90 відсотків затриманих в Розсудівському ПТП з Києва, і що адміністративний апеляційний суд у Києві був сильно перевантажений. Там же.

¹⁶⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч, 16 червня 2010 р., місце і дата вилучені. Електронне листування з Х'юман Райтс Вотч від 3 вересня 2010 року.

Це не дивно, що багато мігрантів, які перебувають в Журавичах казали, що вони безуспішно намагалися зустрітися з юристом і були неналежним чином поінформовані про свої права. Юрист сам сказав нам, що він не може надати юридичну допомогу всім і що він намагається займатися в першу чергу справами тих, хто знаходиться в найбільш уразливому становищі. Він також сказав, що має обмежений доступ до затриманих в Журавичах і що йому дозволяють зустрічатися тільки з тими, чиє повне ім'я він може надати правоохоронцям, і якщо воно співпаде з їхніми записами.¹⁷⁰ Відсутність кваліфікованих перекладачів в обох ПТП є ще однією перешкодою для мігрантів та шукачів притулку в спілкуванні з юристами та отриманні доступу до засобів правового захисту.

Доступ до послуг юристів для мігрантів, які знаходяться в пунктах тимчасового тримання при Державній прикордонній службі України, є ще важчим. Більшість осіб, затриманих у Закарпатській області, що знаходиться на кордоні з Європейським Союзом, розповідали, що у них було обмежене спілкування з юристами, які надають правову допомогу в пунктах тимчасового тримання. Декілька затриманих ясно висловили свою недовіру до них. Інші, які трималися у більш віддалених пунктах утримання, або ті, хто перебували в Мукачівському ПТП, заявили, що не отримали інформації щодо надання притулку і не мали контакту з юристом. Зі слів шукача притулку з Іраку, який знаходився в ПТП у Мостиськах:

Юриста тут зовсім не було, а також жодної інформації про надання притулку. Я бачив одного юриста в Мостиськах. Цей чоловік сказав: «Якщо у вас є 5000 дол. США [я допоможу] або ви можете потрапити до в'язниці на три роки». Я не довіряв йому. Він був українцем. Він сказав, що він юрист і може допомогти нам за гроші... Ніхто більше не приходив.¹⁷¹

Інший колишній затриманий, що перебував в ПТП у Мостиськах протягом 22 днів, сказав дещо схоже: «У Мостиськах приходить охоронець, відкриває двері, дає їжу і закриває двері. Я не міг ні з ким поговорити. Я був в одній камері з бенгальцем і казахом. Я попросив, щоб мені дали можливість поговорити з юристом. Вони сказали: «юрист?» і пожартували».¹⁷² Сім'я афганців, яка утримувалася в Луцькому ПТП протягом одного місяця, теж розповіла подібне: «Ні один юрист не приходив туди. Ми знаходилися там протягом одного місяця».¹⁷³

¹⁷⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч 16 червня 2010 р.: місце і дата вилучені. Юрист, послуги якого фінансує МОМ, відвідує заклади утримання під вартою частіше та має доступ до всіх затриманих, а також допомагає подати заяви про надання притулку та надає інформацію про добровільне повернення з допомогою держави. Але він не може подавати апеляції або оскаржувати рішення про затримання.

¹⁷¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-63, Журавичі, 15 червня 2010 р.

¹⁷² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-60, Журавичі, 14 червня 2010 р.

¹⁷³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-77, дата та місце вилучені.

Багато мігрантів заявили, що вони ніколи не були на слуханні справи про своє затримання і не бачили суддю в очі. Деякі описували, як охоронці змушували їх чекати протягом кількох годин біля будівлі суду в машині. Інші заявляли, що взагалі ніколи не були в суді. Особи, які перебували в різних місцях утримання, незалежно повідомили представникам Х'юман Райтс Вотч наступне:

Я був у суді один раз. Я повинен був піти вдруге. Вони нас туди привезли, але не дозволили зайти до будівлі суду. Вони залишили нас під будівлею суду, а потім відвезли нас назад. Я запитав начальника, де знаходиться суд, і він сказав: «Ти вже там був».

- 20-річний іракець, який тримався у Чопі.¹⁷⁴

Суд прийняв рішення затримати мене на шість місяців. Я не був у суді і у мене не було юриста в Чопі.

- сомалієць двадцяти з чимось років, який тримався у Чопі.¹⁷⁵

Вони привезли мене до суду, але я не міг увійти всередину. Ми чекали в машині. Я не був присутній на судовому слуханні. Протягом двох годин ми просто сиділи в машині. Нас було дев'ятеро.

-17-річний сомалійський хлопчик, який тримався у Baby Lager.¹⁷⁶

Юрист, який надає юридичну допомогу мігрантам у Розсудівському ПТП, сказав нам, що 90 відсотків мігрантів, затриманих у цьому закладі, не поставали перед суддею, незважаючи на те, що це вимагається згідно з українським законодавством.¹⁷⁷ Він зазначив, що мігрантів часто просять підписати папери, зміст яких вони не розуміють, в яких вони відмовляються від свого права постати перед суддею.¹⁷⁸ Багато мігрантів дійсно казали нам, що вони, перебуваючи у затриманні, підписували документи, яких вони не розуміли. Неосвічений афганець, який утримувався у Baby Lager, сказав:

¹⁷⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-69, Журавичі, 15 червня 2010 р.

¹⁷⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-79, Ужгород, 17 червня 2010 р.

¹⁷⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-92, Ужгород, 18 червня 2010 р.

¹⁷⁷ Стаття 263 Кодексу адміністративного судочинства України визначає строки адміністративного затримання і зазначає, що в деяких випадках особа може бути затримана, поки її справа розглядається суддею. Стаття 268 передбачає права особи, яка несе відповідальність за адміністративне правопорушення: право бути присутньою під час такого розгляду, в тому числі в суді під час слухання, право подавати клопотання, говорити рідною мовою в ході розгляду, і т.д.

¹⁷⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч телефоном, 3 вересня 2010 р., ім'я вилучено.

Я не бачив юриста, тому що вони змусили мене підписати документ, який я не міг прочитати. Дехто сказав мені, що цей документ зазначав, що мені не потрібен юрист. Начальник Baby Lager сказав мені, що мене депортують Вони направили листа до посольства Афганістану... Якщо я повернуся, вони вб'ють мене. Вони жодного разу не надали мені можливості подати заяву на отримання статусу біженця в Україні. Я не був у суді. У мене не було співбесіди про Афганістан. Вони ніколи нічого не питали.¹⁷⁹

Особи, які перебувають в пунктах тимчасового тримання, не тільки ризикують бути безпідставно затриманими без можливості доступу до засобів правового захисту, але й ті з них, хто бажають подати заяву про надання притулку, також ризикують бути депортованими, якщо вони не зможуть вчасно подати цю заяву. Юрист повідомив представників Х'юман Райтс Вотч про те, що прикордонники не дозволили йому відвідати іракську сім'ю, яка знаходилася в ПТТ у Мостиськах у березні 2010 року і яка, як він думав, хотіла допомоги у поданні заяви про надання притулку.¹⁸⁰ Далі він заявив, що прикордонники можуть депортувати затриманих, які мають документи, відразу ж; тільки тих, кого не можна депортувати, переводять в пункти тимчасового перебування.¹⁸¹

Безпідставне утримання під вартою

Стаття 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП) забороняє безпідставне затримання.¹⁸² Навіть коли воно передбачено законом, затримання вважається безпідставним, коли воно проводиться довільно, без встановлення фактичних обставин справи, або не супроводжується справедливими процедурами для законного перегляду. Комітет ООН з прав людини, який наглядає за дотриманням МПГПП, стверджує, що поняття «безпідставність» не повинно прирівнюватися до поняття «всупереч закону», а також повинно включати такі елементи, як «недоречність і несправедливість». Комітет також заявляє, що затримання може розглядатися як безпідставне, якщо «воно не є необхідним в усіх обставинах», наприклад, для запобігання втечі, і що «елемент пропорційності стає істотним у цьому контексті». Робоча група ООН з безпідставних затримань вважає, що мігрант або шукач притулку, якого

¹⁷⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-17, Журавичі, 14 червня 2010 р.

¹⁸⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч, 16 червня 2010 р., місце і дата вилучені.

¹⁸¹ Там же.

¹⁸² Стаття 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП) наголошує, що «ніхто не може бути безпідставно арештований чи затриманий [або] позбавлений волі, окрім як на підставах і відповідно до процедур, встановлених законом».

було затримано, «повинен в терміновому порядку бути доставленим до судді або іншої уповноваженої особи».¹⁸³

Як видно з вищезазначеного, мігранти, які утримуються під вартою в Україні, не мають послідовного, передбачуваного доступу до судді або іншої уповноваженої особи, а також доступу до послуг юриста у представленні своїх інтересів для оскарження утримання під вартою. В Україні взагалі не існує механізму індивідуальної оцінки необхідності або пропорційності утримання під вартою мігрантів або шукачів притулку, наприклад, оцінки ризику їх втечі або небезпеки для суспільства. Утримання мігрантів під вартою, як правило, характеризується:

- обмеженим доступом юристів до мігрантів, утримуваних в ПТТ;
- непередачею заяв про надання притулку співробітниками ПТТ;
- відсутністю доступу до телефонного зв'язку в місцях тримання під вартою;
- відсутністю кваліфікованих перекладачів у пунктах утримання і в суді;
- недостатньою кількістю юристів для затриманих мігрантів, які потребують правової допомоги, і
- відсутністю інформації про право на (і процес) оскарження затримання і апеляцію негативних рішень.

Більш того, якщо поєднати вищезгадане з будь-яким з наступних факторів, які також є характерною рисою затримання мігрантів в Україні, то таке затримання часто є безпідставним, а тому таким, що порушує міжнародні стандарти, які Україна зобов'язана забезпечувати:

- застосування заходів примусу або обману для того, щоб змусити затриманих підписати документи, у яких вони відмовляються від своїх прав;
- серйозні затримки в судовому перегляді рішень про затримання, що перевищують максимальні строки тримання під вартою;
- повторні затримання мігрантів, у тому числі невдовзі після звільнення, а також
- розповсюджена корупція серед співробітників, які використовують затримання як засіб здирництва, з ознаками того, що ті, хто можуть дозволити собі взяти хабара, можуть і відкупитися.

¹⁸³ У 1999 році Робоча група ООН з безпідставних затримань розробила критерії для визначення того, чи є позбавлення волі мігрантів і шукачів притулку безпідставним. Принципи вимагають, що затримані мігранти або шукачі притулку «повинні в терміновому порядку бути доставленими до судді або іншої уповноваженої особи», і що рішення щодо затримання повинні базуватися на критеріях, встановлених законом. Більш того, затриманих мігрантів і шукачів притулку потрібно повідомити в письмовій формі і зрозумілою їм мовою про підстави затримання і про те, що вони можуть звернутися до судової установи, яка уповноважена швидко встановити законність затримання та прийняти рішення про звільнення, якщо це доречно. Комісія ООН з прав людини, доповідь Робочої групи з безпідставних затримань, E/CN.4/2000/4, 28 грудня 1999 р., додаток II, Обговорення № 5, «Ситуація з іммігрантами і шукачами притулку».

Плата за утримання та переведення: санкціонована (і несанкціонована) корупція

Мігранти повідомили про те, як сильно поширена корупція серед прикордонників в пунктах тимчасового тримання, зокрема в Закарпатській області. Багато колишніх затриманих стверджували, що прикордонники вимагали гроші, погрожуючи продовжувати тримати їх під вартою. Багато колишніх затриманих розповідали представникам Х'юман Райтс Вотч, що вони заплатили, щоб їх звільнили і щоб отримати документи, в тому числі документи щодо надання притулку (див. Розділ V - Непрацююча система надання притулку). Типовими прикладами можна назвати розповідь шукача притулку з Сомалі: «За звільнення кожна особа повинна заплатити 800 дол. США. Якщо ти не заплатиш, тебе не випустять і переведуть до Луцьку [цю назву більшість мігрантів використовувала, посилаючись на ПТП у Журавичах]». ¹⁸⁴

В Україні затримані мігранти не тільки повинні давати хабарі деяким співробітникам за звільнення з-під варти, але й за законом зобов'язані платити за своє утримання під вартою. Більш того, затримані, яких перевозять з одного місця до іншого, зобов'язані заплатити за пальне та інші витрати, пов'язані з перевезенням, співробітникам правоохоронних органів, які здійснюють перевезення. Молода афганська пара з дитиною розповіла представникам Х'юман Райтс Вотч:

Міліція у військовій формі перевезла нас з відділення міліції до Baby Lager. Вони сказали, що ми повинні заплатити за пальне, яке вони витратили, щоб привезти нас з відділення міліції до Baby Lager. Це коштувало 200 гривень приблизно за 150 кілометрів. Потім ми заплатили 1000 доларів США, щоб нас звільнили з Baby Lager і за документ, виданий міграційною службою. У Baby Lager був перекладач [ім'я вилучено], який сказав мені, що я повинен заплатити. Він працював в міграційній службі. У перший раз, коли вас заарештовують, ви повинні заплатити 500 доларів США за звільнення, для подружжя це 1000 доларів США, з неодруженого чоловіка вони беруть 700 доларів США, вдруге вам доведеться заплатити 750 доларів США за кожну людину в подружжі, а неодруженому доведеться заплатити 1000 доларів США. Ми заплатили 1000 доларів США, щоб бути звільненими і отримати документ від міграційної служби дійсний протягом 20 днів, а також довелося платити перекладачу 50 дол. США. ¹⁸⁵

¹⁸⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч телефоном, S-113, 11 серпня 2010 р.

¹⁸⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-105+106, Латориця, 20 червня 2010 р.

Більшість затриманих були переконані, що прикордонники та співробітники інших правоохоронних органів грабували їх або вимагали у них гроші. Коли представник Х'юман Райтс Вотч підняв це питання в розмові з генерал-майором Марченком з ДПСУ, він відповів:

За нашим законом, згідно статті 32 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» затримані повинні сплачувати за їхнє утримання під вартою, якщо вони мають гроші. Для кожного регіону існує фіксована ставка. Якщо затримана особа чи мігрант не має грошей, держава сплачує за нього, але якщо має, то мігрант платить самостійно. Є люди, які заплатили 400 доларів США за своє перебування у пунктах тримання. Ми маємо відповідні документи.

Що стосується хабара за звільнення, у нас немає достатньої інформації з приводу спроб хабарництва. Більшість платить за своє утримання під вартою після рішення суду. Вони можуть вирішити добровільно повернутися додому і мають можливість сплатити за свою депортацію. Для тих, хто купує свій квиток перед закінченням строку перебування під вартою, ми надаємо такі послуги, і якщо у них є гроші, вони платять.

Перебуваючи в пункті тримання, затриманий має можливість купити додаткову їжу або послуги, такі як телебачення. Все це має документальне підтвердження і його можна переглянути. Затримані звинувачують нас у хабарництві і розповідають багато історій, але після перевірки ми прийдемо до правового рішення.¹⁸⁶

Стаття 32 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» насправді передбачає, що «Іноземці та особи без громадянства, які підлягають видворенню, відшкодовують витрати, пов'язані з видворенням, у порядку, встановленому законом».¹⁸⁷ Однак сказати, що всі витрати, пов'язані з утриманням, і витрати на переїзд між пунктами тримання є витратами, що «пов'язані з видворенням», означає, що всіх затриманих буде видворено з країни і що парламент додав до «видворення» ще й тримання під вартою, а не конкретні транспортні витрати, що пов'язані з поверненням особи до рідної країни.

¹⁸⁶ Інтерв'ю з генерал-майором Борисом Марченком, 24 червня 2010 р.

¹⁸⁷ Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (1994 р.) з поправками 2001 року, стаття 32.

Хоча генерал-майор Марченко не процитував Постанову Кабінету Міністрів України №1074 від 29 грудня 1995 року, в ній дійсно визначається правова основа для стягування плати за тримання під вартою. В постанові зазначено, що «іноземці, які підлягають адміністративному видворенню... відшкодовують витрати, пов'язані з адміністративним видворенням і утриманням на період адміністративного затримання». Крім того, там сказано, що такі витрати включають «витрати на утримання іноземця в спеціальній установі органу внутрішніх справ».

Подібна політика була передбачена статтею S.209 Австралійського Закону про міграцію, поки він не був скасований через різку критику з боку організацій з прав людини та інших інституцій, тому що був несумісним зі стандартами прав людини. Хоча жоден міжнародний договір не розглядає окремо питання про те, чи повинен будь-який затриманий бути вимушеним платити за витрати, пов'язані з його ув'язненням, стаття 45(3) Мінімальних стандартних правил поведінки з ув'язненими вказує, що «перевезення ув'язнених повинно здійснюватися за рахунок адміністрації».¹⁸⁸ Ніякі інші затримані, у тому числі й ті, що перебувають в ув'язненні за вчинення злочину, не повинні сплачувати за своє утримання, а затримані за скоєння імміграційних правопорушень, які за визначенням не є громадянами України, стають таким чином жертвами дискримінаційного поводження. Комітет, який наглядає за виконанням Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, яка є угодою, учасницею якої є Україна, зазначає, що «будь-яке поводження, відмінне на підставі громадянства або імміграційного статусу, представляє собою дискримінацію, якщо критерії для таких відмінностей, розглянуті в світлі цілей і завдань Конвенції, застосовуються невідповідно до законної мети і не є пропорційними для її досягнення».¹⁸⁹ Відповідно до цього тесту, змушувати затриманих за скоєння імміграційних правопорушень, єдиних серед інших затриманих, сплачувати витрати за перебування під вартою, є незаконною дискримінацією.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Прийняті Першим Конгресом ООН з питань запобігання злочинності та поводження з правопорушниками, що відбувся в Женеві в 1955 році і схвалені ЕКОСОР у резолюціях 663 С (XXIV) від 31 липня, 1957р. та 2076 (LXII) від 13 травня, 1977р.

¹⁸⁹ Загальна рекомендація № 30: Дискримінація проти негромадян, від 10 січня 2004 року. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, резолюція Генеральної Асамблеї 2106 (XX), 21 грудня 1965 року, набула чинності 4 січня 1969 року, ратифікована Україною 7 березня 1969 року.

¹⁹⁰ Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей 1990 року, відображає консенсус, що відмінне ставлення до мігрантів, які утримуються під вартою, є неприйнятним. Конвенція передбачає, що «Трудящі-мігранти і члени їх сімей, які піддаються затриманню або ув'язненню в будь-якій формі відповідно до закону, що діє в державі працевлаштування або в транзитній державі, користуються такими ж самими правами, що і громадяни цих держав, які знаходяться в такій самій ситуації» і, «якщо трудящий-мігрант або член його сім'ї затримується з метою перевірки порушення будь-яких положень про міграцію, він не сплачує пов'язаних з цим витрат», стаття 17 (7) і (8).

Незалежно від того, законне чи будь-яке інше виправдання владні органи надають щодо стягнення з затриманих грошей за сплату свого перебування під вартою, ця практика є огидною, і для затриманих не відрізняється від корумпованих вимог грошей, яких вони зазнають на кожному кроці свого шляху.

Афганська пара з дітьми була пригнічена через гроші, які представники влади вимусили їх віддати:

Солдати пограбували мене. Вони забрали 6951 дол. США, а коли привезли нас сюди, віддали тільки 3300 дол. США. Вони сказали нам, щоб ми дістали всі наші фотоапарати, телефони, гроші. По дорозі сюди вони взяли ще 400 дол. США, а віддали тільки 325 гривень. Військові, які везли нас, сказали нам, що ми повинні заплатити за перевезення і харчування. Вони сказали нам, що суд вирішив, що ми повинні заплатити. Вони також взяли мій годинник.¹⁹¹

Цей інцидент показує, що законний дозвіл брати гроші з надзвичайно уразливих затриманих іноземців, дозволяє корумпованим співробітникам, у тому числі молодшим за званням, таким як водії транспорту, вимагати ще більше грошей та інших речей у затриманих, які знаходяться під їхнім контролем.

Утримання під вартою дітей без супроводу

Діти-мігранти без супроводу, як і дорослі, стикаються з арештом і утриманням під вартою за незареєстроване перебування в Україні або за незаконний перетин кордону. Їх не можуть тримати в пунктах тимчасового перебування, що підпорядковані Міністерству внутрішніх справ України (якщо тільки міліція не зареєструє їх як дорослих – див. Розділ VIII – Захист, освіта та житло для дітей-мігрантів без супроводу). Однак їх систематично утримують під вартою прикордонники, у тому числі протягом декількох тижнів підряд. Гірше того, діти можуть бути розміщені разом з дорослими, і дівчинки разом з хлопчиками та чоловіками.

На відміну від свідчень дітей та дорослих, заступник Голови Державної прикордонної служби України написав у листі до Х'юман Райтс Вотч про те, що діти без супроводу, затримані прикордонниками, утримуються «тільки протягом найкоротшого строку», а

¹⁹¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В/У-22+23, Журавичі, 15 червня 2010 р.

потім переводяться до служб у справах дітей, міграційних служб або структур Міністерства внутрішніх справ України по роботі з дітьми.¹⁹²

Діти без супроводу, а також родини, які утримуються під вартою ДПСУ на Західній Україні, як правило тримаються в так званому «Baby Lager» в Мукачевому, який м'яко називають «гуртожитком». Незважаючи на свою назву та запевнення офіційних осіб, що цей заклад має послаблений режим, немає сумнівів, що людей, які там знаходяться, утримують як у в'язниці.

Baby Lager був майже порожнім під час візиту представників Х'юман Райтс Вотч (там були тільки три чоловіки), хоча Міжнародна організація з міграції (МОМ) повідомила, що 56 осіб утримувалися там у жовтні 2009 року і 64 в липні 2009 року.¹⁹³

Багато колишніх затриманих розповідали представникам Х'юман Райтс Вотч про поводження з ними та умови перебування в Baby Lager (у тому числі заяви про застосування катувань під час допиту співробітниками спецслужб в кабінеті в кінці коридору - див. «Катування під час допитів» у Розділі VI). Розповідь 17-річного сомалійського хлопчика, який провів один місяць і чотири дні в Baby Lager у квітні та травні 2010 року, не відрізняється від інших:

Охоронці корумповані. Вони забирали гроші з наших кишень. Їжа була дуже поганою. У затриманих немає свободи.... Ви можете дивитися на сонце протягом декількох хвилин, а потім ви повинні повертатися. Через день [вони нас виводять на подвір'я] на п'ять хвилин. Ми дивилися телевизор і ходили по коридору.

Ми їли тільки пшеничну кашу, квасолю і хліб. Ні цибулі, ні фруктів, ні помідорів, ні огірків... Я знаходився з чоловіками. Дорослі і хлопчики були розміщені разом.... Охоронці змушували нас прибирати. Ми мили підлогу. Вони ображали нас і називали «сомалійськими піратами», а також «на хуй» і «блядь»¹⁹⁴... Вони били мене кулаками, щоб примусити мовчати. Я просто мовчав.¹⁹⁵

¹⁹² Лист від П.А.Шишоліна, першого заступника Голови Державної прикордонної служби України до Х'юман Райтс Вотч від 19 жовтня 2010 року.

¹⁹³ «Звіт спостерігачів, щомісячний звіт» МОМу, жовтень 2009, с. 4 і «Звіт спостерігачів, щомісячний звіт» МОМу, липень 2009 року. 56 затриманих у жовтні 2009 року включали 44 чоловіка і 12 жінок, з яких 13 - діти з батьками і 23 - діти без супроводу. З 64 затриманих у липні 2009 року, 43 чоловіка і 21 жінка, у тому числі 39 дітей у віці від 12 до 17 років, з яких 38 були без супроводу. Ця кількість також включає дворічну дитину з батьками.

¹⁹⁴ Нецензурні вислови українською мовою.

¹⁹⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-92, Ужгород, 18 червня 2010 р.

Здається, що співробітники Baby Lager мало що знають про стандарти утримання під вартою і про ризики для затриманих дітей. Коли ми висловили занепокоєння щодо того, що діти перебувають разом з дорослими та що існує ризик насильства, керівник закладу сказав нам: «Ми слідкуємо за тим, щоб інші затримані не поводитися з дітьми неналежним чином. 16-річний [хлопчик] для афганців вважається чоловіком, тому він не може стати жертвою певних форм насильства... відповідно до афганської культури».¹⁹⁶

Діти без супроводу не тільки перебувають разом з дорослими, але дівчинки розміщуються разом з хлопчиками і чоловіками. Одна 17-річна сомалійська дівчина розповіла нам:

Хлопці та дівчата знаходяться в одному приміщенні. Всі хлопці були афганцями... Вони намагалися підглядати за мною в душі. Серед 30-40 хлопців було 6 дівчат. Ми не могли вільно сходити в туалет. Вони стояли і курили, а ми боялися. Не було часу помитися. Я постійно боялася. Я приймала душ вночі, коли всі спали.

У дівчат було дві кімнати. [Одного разу] пакистанець і афганець [хлопці] увійшли [до нашої кімнати] вночі. Одна дівчина дозволила одному хлопцю увійти. Я сказала: «Перед тим як увійти стукай у двері». Одного разу вони намагалися проникнути силою... Деякі хлопці були вже повнолітніми. Це було очевидно.¹⁹⁷

Здається, що обмеження, встановлені законом щодо строку затримання, не дотримуються по відношенню до дітей, що перебувають в Baby Lager. Співробітники ДПСУ, що працюють в Baby Lager, суперечили самі собі, коли ми запитали про те, як довго діти без супроводу знаходились там: «[Взагалі мігранти] не можуть бути затримані на більш ніж два місяці. У нас ніколи не було випадків, коли затримання тривало більше ніж два місяці», і «діти без супроводу перебувають тут не більше 10 днів».¹⁹⁸ Вони також сказали, що діти без супроводу, які хочуть залишитися в Україні, переводяться до пункту тимчасового розміщення біженців «Латориця» в Мукачевому, а ті, які очікують депортації «перебувають тут, тому що не можуть бути переведені в Латорицю, що підпорядковується Державному комітету України у справах національностей та релігій».¹⁹⁹

¹⁹⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч зі співробітником ДПСУ, Baby Lager в Мукачевому, 18 червня 2010 р.

¹⁹⁷ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S/Y-94, Ужгород, 18 червня 2010 р.

¹⁹⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Ігорем Ковалем та іншими співробітниками ДПСУ, які працюють в пункті тримання Baby Lager в Мукачевому, 18 червня 2010 р.

¹⁹⁹ Там же.

Ті ж самі співробітники заявили, що троє хлопців, які перебували в Baby Lager під час нашого візиту були неповнолітніми і без супроводу, їх заарештували 28 днів назад та вони провели 15 днів в Baby Lager. Ми отримали достовірну інформацію, що один з цих затриманих насправді провів у Baby Lager шість місяців.²⁰⁰

Відсутність гендерної чутливості та поваги до культурних особливостей

Багато із затриманих в Україні мігрантів є мусульманами, і деякі з них розповідали, що співробітники пунктів утримання відносились з неповагою до їх релігії та релігійної практики. Деякі жінки та діти розповідали нам про випадки, коли під час утримання під вартою з ними поводилися без чутливості до їхніх потреб, особливо щодо гігієни.

Мусульманські жінки висловили особливу занепокоєність тим, що охоронці не поважали їхню скромність та їхні культурні норми, а також, що у пунктах тримання не змогли забезпечити їх необхідними предметами гігієни.²⁰¹ Представники Х'юман Райтс Вотч мали нагоду поспілкуватися з 17-річною дівчиною з Сомалі, коли вона була ще на карантині в одному з пунктів тримання через кілька годин після затримання. Вона була дуже засмучена під час інтерв'ю через те, як лікар повадився з нею під час медичного огляду відразу ж після приїзду:

Тут немає жінки-лікаря. Лікар-чоловік змусив мене зняти одяг, коли я сюди приїхала. Він торкався моїх грудей та інтимних частин тіла. Я хотіла, щоб мене оглянула жінка-лікар. Я сказала йому, що я мусульманка і чоловікам не дозволяється бачити мене без одягу. Він крикнув на мене, щоб я зняла одяг. Він сказав: «Блядь, знімай одяг, я лікар». В кімнаті з нами була жінка-міліціонер. Я сказала йому, нехай вона мене перевірить. Він сказав: «Ні, я лікар». Він добре не володів англійською мовою. Я сказала: «Шановний, я не можу це зробити. Мені не можна». Він сам зняв з мене весь одяг, щоб оголити мене.²⁰²

²⁰⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч (всі деталі вилучені).

²⁰¹ Стандарти, визначені Європейським комітетом з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, передбачають, що: конкретні гігієнічні потреби жінок повинні бути забезпечені належним чином. Безперешкодний доступ до санітарних та душових приміщень, безпечні способи утилізації закривавлених речей, а також забезпечення предметами гігієни, такими як гігієнічні прокладки і тампони, мають особливе значення. Ненадання таких предметів першої необхідності може становити принижуюче гідність поводження. Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, ЄКЗК / Inf / E (2002) 1-Rev.2009, с. 82

²⁰² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-27: місце та дата вилучені.

Інша 17-річна дівчина з Сомалі описала її прийом до спеціального приміщення, де її відразу ж допитали про те, як вона була незаконно ввезена до країни. Вона сказала, що чоловік в цивільному одязі, який її допитував, «почав лякати мене. Він хотів зняти з мене хустку. Я відмовилась і він примусово її зняв та сфотографував мене».²⁰³

Ми розмовляли з афганською жінкою про її досвід перебування в Луцькому пункті тимчасового тримання в середині 2009 року разом з трьома дітьми у віці від 8 до 12 років. Ґрунтуючись на її розповіді, персонал закладу проявляв байдужість, що межувала з нелюдським і принижуючим гідність поводженням, до елементарних санітарних потреб жінки та потреб дітей не тільки у звичайній гігієні, але й у свіжому повітрі, природному освітленні та відпочинку:

Я знаходилась одна з моїми трьома дітьми в одній кімнаті, мій чоловік був в іншій кімнаті. Ми могли виходити на вулицю тільки на одну годину. Ми залишалися у нашій камері, вони її зачиняли на замок. Вони не дозволяли нам виходити в коридор. Мої діти заглядали в коридор через отвори в дверях. Вони постійно плакали.

Прикордонники в Луцьку не давали мені гігієнічні прокладки. Я використовувала туалетний папір, але його було недостатньо. Цілий місяць я не приймала душ. В камері була раковина з холодною водою. Ми хотіли розігріти воду ... у невеличкій каструлі і змішати гарячу воду з холодною. Мої діти теж не приймали душ протягом місяця. Ми були замкнені всередині нашої кімнати. Ми не завжди могли піти в туалет. Ми повинні були стукати у двері, довго стукати.... Іноді діти мочилися в кімнаті. Це трапилося два або три рази. У нас були порожні пляшки і хлопчики мочилися в них. Часто так бувало, що ми стукали у двері, але охоронці не відчиняли.... Вони не давали інформацію про надання притулку.²⁰⁴

Підготовка до відвідувачів: прибирання та приховування

Ми самі помітили, а також затримані розповіли нам, що керівництво усіх пунктів вдалося до відповідних дій для покращення зовнішнього вигляду закладів перед візитом представників Х'юман Райтс Вотч (також ми чули від нинішніх та колишніх затриманих, що це відбувається перед візитами інших іноземних делегацій).

²⁰³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-94: місце та дата вилучені.

²⁰⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-77+78: місце та дата вилучені.

Стіни приміщень блищали від нового свіжого (в деяких випадках ще мокрого) шару фарби, і домінуючим запахом в туалетах і кухнях був запах дезінфікуючого засобу. Затримані казали нам, що їжа була кращою в дні нашого візиту і що кошики з фруктами, які були на столах під час нашого візиту, зникли відразу ж після того, як ми пішли.²⁰⁵

Більше занепокоєння, аніж такі косметичні зміни, визвали розповіді затриманих щодо залякування їх перед інтерв'ю з дослідниками Х'юман Райтс Вотч, а також деякі ознаки, про які розповідається нижче, що деякі затримані були переведені, звільнені або приховані, щоб перешкодити нашій зустрічі з ними. Під час візиту представників Х'юман Райтс Вотч до ПТП у Журавичах, наприклад, поки ми оглядали кухню, директор закладу вийшов. Затримані повідомили нам пізніше, що поки ми були на кухні, він зібрав їх і сказав, що тому затриманому, хто скаже відвідувачам щось недобре, буде погано.²⁰⁶

Були серйозні підстави вважати, що співробітники перевезли або заховали деяких затриманих перед візитом представників Х'юман Райтс Вотч. У Чернігівському ПТТ зовсім не було затриманих під час нашого візиту і нам показували порожню будівлю.²⁰⁷ Так само, заклад утримання в аеропорту Бориспіль був абсолютно порожнім, і нам сказали, що в залі вильоту немає тих, кому було відмовлено у в'їзді. Нам сказали, що Луцький ПТТ знаходився на ремонті. Ми попросили дозволу все одно відвідати його, але нам відмовили. Нам також сказали, що Мукачівський ПТТ теж на ремонті і спочатку відмовили нам у проханні його відвідати, але згодом таки дозволили. Він насправді був на ремонті і також порожній.

Затримані повідомили представників Х'юман Райтс Вотч, що керівництво Чопського ПТТ звільнило з-під варти 14 осіб за день до нашого візиту - 11 сомалійців і 3 афганців. (Керівництво знало, що ми приїдемо з сомалійським та афганським перекладачами).²⁰⁸ Х'юман Райтс Вотч також зазначає, що Чопські прикордонники передали тільки дев'ять заяв про надання притулку в перші п'ять місяців 2010 року (це менше ніж дві на місяць), але у червні, який ще не закінчився, перед візитом представників Х'юман Райтс Вотч, який був призначений на 19 червня, вони передали 11 заяв про надання притулку, в

²⁰⁵ У звіті Європейського комітету з питань запобігання катуванням після візиту його представників до України в 2007 році зазначається, що співробітники закладів тримання під вартою «намагалися ідеалізувати ситуацію, приховуючи інформацію про деякі проблеми або намагалися ввести делегацію в оману». Див «Звіт для уряду України за підсумками візиту в Україну, здійсненого представниками Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ЕКЗК) з 5 по 10 грудня 2007 року», ЕКЗК/Inf (2009) 15, 19 травня 2009 року, <http://www.cpt.coe.int/documents/ukr/2009-15-inf-eng.htm> (переглянуто 18 жовтня 2010 р.).

²⁰⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-66, Журавичі, 15 червня 2010 р.

²⁰⁷ Чернігівський заклад був також порожній на момент візиту спонсорів в рамках спостережного механізму проекту GUMIRA 24 березня 2010 р.

²⁰⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч, Y-29: місце та дата вилучені.

порівнянні з середньою кількістю, яка становила менше двох на місяць протягом п'яти попередніх місяців.²⁰⁹

Незважаючи на очевидні зусилля співробітників запобігти нашій зустрічі з цими сомалійцями і афганцями, нам вдалося поспілкуватися майже з усіма затриманими, які були звільнені або переведені з Чопу за декілька днів до нашого візиту. Ми знайшли деяких з них в Ужгороді. З одним ми мали нагоду поспілкуватися по телефону після його звільнення. З іншими ми зустрілися в ПТП у Журавичах, тому що ми були там, коли співробітники Державної прикордонної служби України привезли їх з Чопа; можливо вони не знали про те, що представники Х'юман Райтс Вотч також відвідували заклади утримання, що підпорядковані Міністерству внутрішніх справ України. Представник Х'юман Райтс Вотч мав нагоду поспілкуватися з затриманим, що перебував раніше у Чопі, в той час, коли він ще знаходився на карантині в ПТП у Журавичах.

Ми поговорили з деякими колишніми затриманими з Чопу того ж вечора, коли вони були звільнені, за день до нашого візиту до Чопського ПТТ. Наступна розповідь одного зі звільнених чоловіків демонструє зв'язок між різким збільшенням прийнятих заяв про надання притулку та звільненням затриманих з Чопського ПТТ:

П'ять днів тому щось змінилося. Вони почали добре поводитися. Шість днів тому я не знав, що мене будуть переводити. Я просто думав, що проведу у в'язниці шість місяців. Але потім вони почали прибирати, фарбувати стіни Чоп був переповнений, коли я вперше сюди потрапив, по 18 осіб в одній кімнаті. Але шість днів тому вони відправили приблизно 25 осіб до Луцьку. Мене сьогодні звільнили.

Старший офіцер зі Львова приїхав у вівторок. Він зібрав нас у порожній кімнаті і сказав, що може звільнити нас і прийняв наші заяви [про надання притулку]. До цього я просив їх прийняти мою заяву про надання притулку три чи чотири рази.²¹⁰

Колишній затриманий з Чопського ПТТ повідомив представників Х'юман Райтс Вотч про те, що там сталося, коли інші іноземці відвідали цей заклад:

²⁰⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч зі співробітниками ДПСУ в пункті утримання Baby Lager, Мукачеве, 18 червня 2010 р.

²¹⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В/У-34, Ужгород, 18 червня 2010 р.

Вони сказали нам, якщо європейські представники будуть відвідувати цей заклад, ми не можемо їм нічого розповідати, бо якщо ми щось розповімо, вони нас вб'ють. Тому ми завжди казали: «Все добре», тому що нам заборонили говорити. Один поговорив з європейськими представниками, і [потім] прикордонники забрали його. Коли він повернувся, він не міг поворухнутися. Вони сказали: «Навіть якщо Буш приїде, ви не можете нічого розповідати».²¹¹

Пізніше ми дізналися, що одного затриманого з «Baby Lager» перевезли кудись напередодні візиту представників Х'юман Райтс Вотч і привезли назад незабаром після нього. Тільки троє затриманих перебували там під час візиту представників Х'юман Райтс Вотч. Дослідникам Х'юман Райтс Вотч здалося, що вони були залякані. Дослідник з Х'юман Райтс Вотч і перекладач зустрілися з ними в їхній кімнаті. Прикордонники демонстративно ходили повз відкритих дверей кімнати, де проводилось інтерв'ю. Один прикордонник затримався біля дверей, щоб підслухати розмову, але дослідник Х'юман Райтс Вотч попросив його піти. Представник Х'юман Райтс Вотч отримав достовірну інформацію про те, що прикордонники залякували їх перед нашим візитом і погрожували продовжувати тримати їх під ватрою, якщо вони скажуть щось погане.²¹²

Офіційні особи заперечували факт приховування затриманих або спеціальної підготовки до візиту представників Х'юман Райтс Вотч до пунктів утримання. Генерал-майор Марченко сказав:

Ми відкриті та щирі. Ми нічого не приховуємо. Це було просто збігом, що в Мукачевому або Борисполі не було затриманих під час візиту. Ми весь час переводимо людей з одного місця до іншого. Це загальна процедура, а не частина вашого візиту. Щодо Чопу, ніхто не був переведений через ваш візит та прибирання було звичайним, а не підготовкою до вашого

²¹¹ Інтерв'ю представників Х'юман Райтс Вотч S-88, Ужгород, 18 червня 2010 р. Європейський комітет з питань запобігання катуванням повідомив після відвідування його представниками закладів утримання під вартою, що підпорядковані Державному департаменту України з питань виконання покарань, що «було очевидно з розмов делегації з ув'язненими, що останні бояться говорити з делегацією зі страху перед покаранням.... Деякі ув'язнені були навмисне заховані десь у будівлі, щоб запобігти їхній зустрічі з представниками делегації. Наприклад, два в'язні, яких делегація знайшла в колонії, були переміщені, як тільки було оголошення про прибуття делегації, у різні частини закладу, і повернені до місця утримання тільки увечері після від'їзду делегації. Крім того, делегація була впевнена з ряду ознак, що деякі ув'язнені... не можуть говорити все, що хочуть, тому що їм наказали не скаржитися та погрожували покаранням. Крім того, представникам делегації прийшлося втрутитися, щоб зупинити співробітників закладу, які записували імена ув'язнених з ким вони говорили». Комітет зауважив Уряд України, що всі форми залякування і репресій щодо особи, до або після інтерв'ю з членами делегації з ЄКЗК, несумісні з зобов'язаннями держав-учасниць Конвенції». ЄКЗК/Inf (2007) 22, Звіт для уряду України за підсумками візиту в Україну, здійсненого представниками Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню (КЗК) з 9 по 21 жовтня 2005 року, параграф 7.

²¹² Х'юман Райтс Вотч не розголошує подальшу інформацію, щоб захистити її джерело.

візиту. Приміщення, які ви бачили в Мукачевому, були після ремонту. Місяць тому, Карітас сказав, що їх необхідно відремонтувати.²¹³

Наступного дня після того, як останній із трьох дослідників Х'юман Райтс Вотч залишив Україну, міліція заарештувала дев'ятьох сомалійців, які мешкали в Ужгороді, у тому числі кількох з тих, хто розмовляв з представниками Х'юман Райтс Вотч перед нашим візитом до Чопу. Їх допитували про те, що вони розповіли представникам Х'юман Райтс Вотч. Перекладач, який працює на Державну прикордонну службу України та міграційну службу почав докучати дзвінками перекладачу, який працював з дослідниками Х'юман Райтс Вотч; невідомі люди в цивільному намагалися знайти його, тому йому довелося сховатися, побоюючись за свою безпеку. Інший перекладач, що працював з дослідниками Х'юман Райтс Вотч, був заарештований в перші дні після їхнього від'їзду і деякий час утримувався під вартою.

Умови утримання під вартою та поводження з затриманими

У звіті Х'юман Райтс Вотч 2005 року щодо українських пунктів утримання мігрантів: *«На межі: Порушення прав мігрантів та шукачів притулку на новому східному кордоні Європейського Союзу»* задокументовані неналежні умови утримання в закладах утримання мігрантів по всій Україні, в тому числі переповненість закладів, антисанітарні умови, погане харчування та обмежений доступ до активного відпочинку, природного світла та охорони здоров'я.²¹⁴ Умови утримання мігрантів значно покращилися за п'ять років з моменту публікації цього звіту. Всі відвідані заклади виглядали чистими та добре впорядкованими.

Заклади, які відвідали дослідники Х'юман Райтс Вотч у червні 2010 року, були зовсім не переповнені, а заповнені щонайбільше наполовину, а у деяких випадках були повністю порожніми, хоча, як описано вище, деякі затримані очевидно були переведені до іншого місця незадовго до нашого візиту.

Більшість нинішніх затриманих, з якими було проведено інтерв'ю у більшості місць, не скаржилися з приводу відсутності гігієни і переповненості в період візиту Х'юман Райтс Вотч. Найбільше нарікань було на їжу, як на її якість, так і кількість, та на відсутність доступу до послуг юристів, телефону, Інтернету та телебачення.

²¹³ Інтерв'ю з генерал-майором Борисом Марченком, 24 червня 2010 року.

²¹⁴ Х'юман Райтс Вотч, *«На межі: Порушення прав мігрантів та шукачів притулку на новому східному кордоні Європейського Союзу»*, Х'юман Райтс Вотч, випуск 17, №8 (D), листопад 2005 року, <http://www.hrw.org/en/node/11521/section/2>.

Представники Х'юман Райтс Вотч чули менше скарг щодо неналежного поводження з боку охоронців і співробітників у пунктах тимчасового перебування, що підпорядковані Міністерству внутрішніх справ України, аніж у пунктах тимчасового тримання, що контролюються Державною прикордонною службою України. Найгірші заяви про побиття та інші знущання, пов'язані з допитами, які проводились співробітниками у цивільному одязі, в тому числі в місцях тримання, відбувалися, скоріш за все, в деяких спеціальних приміщеннях (див. Розділ VI - Каткування та неналежне поводження з мігрантами під час утримання під вартою).

У відповідь на питання представників Х'юман Райтс Вотч до теперішніх і колишніх затриманих про те, як охоронці та персонал ПТТ та ПТП поводитись з ними, вони зазвичай казали: «Деякі добре, деякі погано». Більшість проявів неналежного поводження з боку охоронців в ПТТ і ПТП зводилося до криків, штовхань, використання расових епітетів, що іноді траплялось тому, що охоронці були напідпитку або втрачали контроль над собою. Така поведінка відбувається в атмосфері безкарності, коли затримані, яким погрожують та з яких знущаються, не відчувають, що їхні скарги сприймаються всерйоз або що вони отримають захист, якщо поскаржаться. Сомалієць, якого тримали у пункті тримання ДПСУ у Мукачевому протягом 38 днів у липні та серпні 2009 року розповів Х'юман Райтс Вотч:

Одного разу о 3 годині ночі охоронець підійшов до мене і попросив у мене грошей. Він сказав, що у сомалійців є гроші. Я сказав, що у мене немає грошей, а ті що у мене були, знаходяться в реєстратурі. Він сказав: «Ти мене обманюєш» і вдарив мене. Це трапилось у камері. Він був п'яний. Коли він пішов, я запитав іншого охоронця, чому він відкрив йому двері. Виявилось, що той, хто мене вдавив, був його начальником, у нього була зірка [на плечі]. У іншого охоронця зірки не було. Ми не розповіли начальнику в'язниці. Не можна нічого зробити, знаходячись під замком. Якщо ви щось [з цим] намагаєтесь зробити, вони ставляться до вас гірше. Якщо розповісти начальнику, це не допоможе.²¹⁵

Начальник ДПСУ у Львівській, Закарпатській та Чернівецькій областях повідомив Х'юман Райтс Вотч, що два офіцери і шість охоронців були переведені з Чопу на іншу службу, яка не пов'язана з контактами з іноземцями, «оскільки вони не забезпечували порядок в рамках своїх обов'язків». Нікого не було звільнено за неналежне поводження з затриманими з 2008 року і, за словами цього посадовця, за шість років не було

²¹⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-22, Вінниця, 24 травня 2010 р.

порушено жодної кримінальної справи проти співробітників ДПСУ за неналежну поведінку.²¹⁶ У листі від ДПСУ до Х'юман Райтс Вотч у відповідь на висновки цього звіту говориться, що «жодного випадку неналежного поводження та катувань затриманих осіб співробітниками ДПСУ не було виявлено і що єдине, за що співробітники були притягнені до дисциплінарної відповідальності, це за порушення, пов'язані з організацією прогулянок затриманих».²¹⁷

Спеціальні приміщення

Інформація про спеціальні приміщення має поверхневий характер, тому що вони, як правило, є не більш ніж місцями, призначеними для утримування та проведення допитів нещодавно затриманих мігрантів на прикордонних контрольно-пропускних постах, поки вони не будуть переведені до пункту тимчасового тримання. Мігранти рідко розрізняють спеціальні приміщення за назвою або місцем знаходження, і здається, що ці приміщення ще менше за інші заклади довгострокового утримання дотримуються стандартів щодо утримання осіб під вартою. Наприклад, наступна розповідь 18-річної дівчини з Сомалі, яка знаходилась в СП в лютому 2010 року показує, що основні норми, які забороняють розміщення у закладах тримання разом сторонніх чоловіків і жінок, були проігноровані, коли вона перебувала в переповненому спеціальному приміщенні поблизу кордону:

Я була заарештована на кордоні при спробі в'їхати в Україну. Я провела три ночі у місці, яке схоже на в'язницю. Там була група з десяти осіб, п'ять жінок і п'ять чоловіків, які не перебували в шлюбних стосунках. Я знаходилась в одній кімнаті з чоловіками, і вночі теж, протягом трьох днів разом з чоловіками.²¹⁸

Деякі мігранти повідомили Х'юман Райтс Вотч, що вони були побиті під час короткострокового перебування в спеціальних приміщеннях. 20-річний пакистанець розповів нам про вісім годин, які він провів у прикордонному пункті після того, як його повернули зі Словаччини в травні 2010 року і до перевезення в Чопський ПТТ:

²¹⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з лейтенантом Ігорем Петровичем Ковалем, ДПСУ, Чоп, 18 червня 2010 р.

²¹⁷ П.А.Шишолін, перший заступник Голови Державної прикордонної служби України, лист до Х'юман Райтс Вотч, 19 жовтня 2010 року. Він сказав, що підтвердженням того, що ніяких катувань та неналежного поводження не відбувалося в закладах, підконтрольних ДПСУ, були внутрішні розслідування, проведені в Харківському, Мукачівському та Чопському прикордонних загонах, прокурорські перевірки спеціальних приміщень (СП), а також записи в медичних журналах за результатами медичних оглядів затриманих осіб» (Лист перекладено представниками Х'юман Райтс Вотч. Зберігається Х'юман Райтс Вотч).

²¹⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-58, Розсудів, 12 червня 2010 р.

Першу ніч я провів у прикордонному пункті. Люди там били мене. Вони казали: «Ти розмовляєш російською мовою», і вони били мене. Я попросив поїсти, а прикордонники сказали: «Пішов ти». Вони поводитись як тварини. Тієї ночі ми так і не їли нічого. Вони нас роздягли і висміювали. Нас було вісім або дев'ять осіб. Вони були у військовому одязі. Вони били тільки мене, а не інших. Інші бачили, як мене били. Вони роздягнули інших і змушували їх то сидіти, то стояти.... Я знаходився у тому прикордонному пункті протягом восьми годин. Я не знаю його назви. Він був розташований у 30 хвилинах від кордону. Вони били мене десять хвилин. П'ятеро чоловіків били мене без причини Вони вдарили мене у серце, били по роті та по спині. Я впав на землю, а вони продовжували мене бити. У мене все тіло боліло протягом 12 днів.²¹⁹

Аеропорт Бориспіль

Аеропорт Бориспіль не є віддаленим прикордонним спеціальним приміщенням, він є найбільшим аеропортом України і портом в'їзду більшої частини авіапасажирів в Україну. У червні 2008 року аеропорт відкрив нове СП для утримання затриманих, яке складається з чотирьох камер, кожна з яких може вміщувати до чотирьох осіб. СП було зовсім порожнім під час візиту представників Х'юман Райтс Вотч. У цьому невеликому закладі немає зони відпочинку та зони для сидіння, також немає прямого доступу до туалетів, що змушує затриманих кожного разу просити охоронців випустити їх до ванної кімнати. Затримані харчуються в своїх кімнатах. Єдина можливість для затриманих прогулятися, це пройти по коридору, розмір якого близько одного метра завширшки і чотирьох-п'яти метрів вдовж.

Нам сказали, що в приміщенні за останні п'ять місяців утримувалося тільки 37 осіб.²²⁰ Один співробітник імміграційної служби аеропорту сказав, що мігрантів утримують тут максимум десять днів і в середньому два дні. Інший співробітник імміграційної служби аеропорту сказав: «Зазвичай людей утримують протягом трьох днів, затримання може буди подовжене до десяти днів згідно санкції прокурора, але також людей можуть тут тримати скільки потрібно, але не більше шести місяців».

Місцеві неурядові організації стикалися з великими труднощами в переговорах з уповноваженими органами влади щодо отримання доступу до затриманих в аеропорту

²¹⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-61, Журавичі, 14 червня 2010 р.

²²⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч зі співробітниками Державної прикордонної служби України в аеропорту Бориспіль, 17 червня 2010 р.

Бориспіль. «Ми витратили шість чи сім років на переговори про доступ до затриманих», - повідомив голова київського офісу ХІАС представникам Х'юман Райтс Вотч.²²¹ Юрист, який працює в іншій неурядовій організації сказав: «Ми роками намагалися отримати туди доступ. Я ніколи не бачив, де вони тримають людей. Вони не дозволяють місцевим неурядовим організаціям приходити туди».²²² Представники УВКБ ООН мають доступ до затриманих, які подають заяви про надання притулку, але не можуть стежити за тим, чи отримують затримані доступ до процедури надання притулку. П'ять заяв про надання притулку були подані в минулому році з Борисполя, згідно з даними імміграційної служби аеропорту.²²³ Коли співробітника спитали про дітей без супроводу, він сказав: «Ми ніколи не стикалися з дітьми без супроводу за десять років, які я тут працюю».²²⁴

Значно більша кількість осіб, затриманих в аеропорту Бориспіль, знаходяться у залі міжнародного відльоту, хоча співробітники імміграційної служби аеропорту наводять суперечливі статистичні дані про кількість людей, які там утримуються, а також про те, чому вони знаходяться там, а не в невеличкому пункті тимчасового тримання в аеропорту. Особи, які знаходяться в окремому приміщенні в залі відльоту, це ті, кому було відмовлено у в'їзді до України, але кого не можуть повернути негайно. Нам сказали, що на момент нашого візиту, у залі відльоту не було затриманих, а також, що не існує окремого місця в залі відльоту, яке б відокремлювало затриманих від інших пасажирів. Однак дослідник Х'юман Райтс Вотч, який очікував в аеропорту свого відльоту, помітив кімнату поблизу кімнати для куріння, відділену скляною стіною з охоронцем біля входу. У кімнаті були лише стільці, ліжок не було, і дві особи знаходились в ній того дня. Зовнішній вигляд кімнати відповідав опису, наданому іншими організаціями та колишнім затриманим, що наводиться нижче.

Особи, що тримаються в залі відльоту, переводяться туди із зони паспортного контролю, поки авіакомпанії організовують їхнє повернення. За законом, вони не повинні перебувати там більше 48 годин, але співробітники не дали однозначної відповіді щодо часу перебування; Міжнародна Амністія заявила, що палестинець перебував у цій кімнаті у залі відльоту впродовж майже шести місяців у 2009 році.²²⁵

²²¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з представниками ХІАС, Київ, 16 червня 2010 р.

²²² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч, 18 серпня 2010 р.: назву, приналежність до організації та місце вилучено.

²²³ Інтерв'ю зі співробітниками Державної прикордонної служби України в аеропорту Бориспіль, 17 червня 2010 р.

²²⁴ Там же.

²²⁵ Міжнародна Амністія, Україна: «Ставити діло вище за багатослів'я», Забезпечити дотримання прав людини в Україні, Міжнародна Амністія, EUR 50/004/2010, квітень 2010 р., <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR50/004/2010/en> (переглянуто 21 жовтня 2010 р.), с. 7.

Чоловіку з Тунісу було відмовлено у в'їзді при проходженні імміграційного контролю і він був затриманий в залі відльоту Борисполя на чотири дні у липні 2009 року. Ось що він розповів Х'юман Райтс Вотч:

Існує місце, що охороняється, де вони тримають іноземців, яким було відмовлено у в'їзді. Там немає ліжок, тільки металеві стільці. Я знаходився там з грузинами, індійцями, африканцями і кувейтцем. Люди [співробітники] запропонували, щоб ми їм заплатили. Якщо ви платите 500 або 600 доларів США, вам дозволять в'їзд [в Україну]. Вони не давали ні їсти, ні пити. Я пив з крана в туалеті. Я не їв протягом чотирьох днів. Вони сказали: «Якщо у вас є гроші, ми вас пропустимо». Мене депортували до Тунісу.²²⁶

Пункти тимчасового тримання

Державна прикордонна служба України керує 10 пунктами тимчасового тримання, що розташовані по всій території України, із загальною кількістю місць на 250 осіб.²²⁷ Багато з ПТТ були або знаходяться на ремонті, як правило, за рахунок фінансової підтримки ЄС та Міжнародної організації з міграції (МОМ).

Представники Х'юман Райтс Вотч відвідали два пункти тимчасового тримання: у Чернігові, який виявився порожнім, і у Чопі, який є одним з найбільших ПТТ, але в якому знаходилося набагато менше затриманих, ніж дозволяє його місткість. Співробітники ДПСУ сказали нам, що Луцький ПТТ був на ремонті та відмовили нам у проханні відвідати цей заклад. Ми також відвідали два заклади, які не визначені як пункти тимчасового тримання, але в них люди перебувають довше, ніж в спеціальних приміщеннях, вони підпорядковані ДПСУ, та здається, працюють як ПТТ: пункт тримання в головному штабі ДПСУ в Мукачевому, який був порожній і на ремонті під час нашого візиту, і так званий «Baby Lager» в Мукачевому, який керівництво називає «гуртожитком», в якому під час нашого візиту перебувало троє затриманих.

Чоп

Чоп є основним пунктом тримання мігрантів ДПСУ в Закарпатській області на заході України поблизу кордону зі Словаччиною та Угорщиною. Генерал-майор Марченко повідомив Х'юман Райтс Вотч, що Державна прикордонна служба України вже деякий час

²²⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-46, Київ, 10 червня 2010 р.

²²⁷ Пункти тимчасового тримання та загальна кількість місць в кожному: Львів (32), Чоп (68), Чернівці (13), Мостиська (14), Суми (30), Чернігів (21), Луцьк (35), Котовськ (13), Білгород-Дністровський (10), Ізмаїл (14).

зацікавлена в реконструкції закладу в Чопі або побудові нового пункту тримання, але фінансування для цього проекту ще досі не надійшло. «Ми сподіваємося, що ЄС не буде зволікати з фінансуванням будівництва нового закладу в Чопі та інших нових закладів».²²⁸

Зважаючи на кількість затриманих, які трималися в Чопі (та інших пунктах тимчасового тримання мігрантів) під час візиту представників Х'юман Райтс Вотч, а також на цифри, зафіксовані іншими спостерігачами, та на статистику Уряду щодо кількості затримань за минулий рік, то здається, що немає вагомої причини для розширення існуючих пунктів утримання мігрантів в Україні.

Співробітники Чопського ПТТ повідомили Х'юман Райтс Вотч за день до візиту, що у закладі на той час трималося 26 осіб, але дослідники Х'юман Райтс Вотч нарахували лише 18 наступного дня під час візиту до цього закладу (див. цей розділ, «Підготовка до відвідувачів»). Кількість осіб з попереднього дня включала чотирьох афганців і двох сомалійців, яких у день візиту не було на місці, незважаючи на те, що ми спеціально попросили зустрічі з представниками цих двох національностей. Колишній затриманий сказав нам, що за два тижні до нашого візиту в пункті тримання перебувало 54 особи, а в червні 2009 р., як було повідомлено, в Чопі перебувало 168 затриманих.²²⁹ Офіційно Чопський заклад розрахований на максимальну кількість у 70 осіб.²³⁰

Хоча дослідники Х'юман Райтс Вотч мали нагоду поспілкуватися в приватній бесіді з сімома затриманими в Чопському ПТТ, велика частина нашої інформації про цей заклад надійшла від колишніх затриманих, у тому числі тих, хто перебував тут десь рік тому, та від тих, хто був звільнений за день до нашого приїзду.

Два блоки для затриманих в Чопі виглядали як нещодавно відремонтовані, чисті і зовсім не переповнені. Мігранти були розділені відповідно до національності та статі так, що в одному блоці, як нам повідомило керівництво закладу, утримуються переважно затримані з Південної та Східної Азії та Африки, а у іншому - мігранти з колишнього Радянського Союзу.

²²⁸ Інтерв'ю з генерал-майором Борисом Марченком, 11 червня 2010 року.

²²⁹ «Місії з встановлення фактів: Чопський пункт тимчасового тримання, березень та квітень 2009 року (оновлений у січні 2009 р.), «Проект з моніторингу кордонів (у регіоні Закарпаття), с. 7. Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-69, Журавичі, 15 червня 2010 року.

²³⁰ Майкл Петерсон, Радник з міграції та прав людини, Консультації ЄС щодо створення центрів утримання під вартою та пунктів тимчасового тримання нерегулярних мігрантів в Україні, лист електронною поштою до Х'юман Райтс Вотч, 19 серпня 2010 року.

Будівля для африканців та азіатів, що складається з трьох кімнат із загальною кількістю на 19 місць, була відремонтована, але все ще не мала достатнього природного світла через малі вікна; телевізор був недоречно розміщений у коридорі, де не було місць для сидіння, щоб його дивитися, кімнати не мають прямого доступу до ванної кімнати, що змушує затриманих просити дозволу вийти в туалет вночі, а також тоді, коли вони замкнені в своїх камерах. В одній кімнаті майже не було природного світла та стіни кімнати були вологі. Найбільш вражаючим виявилось те, що в будівлі не було телефону. Співробітник, який показував заклад представникам Х'юман Райтс Вотч, сказав: «Ми тільки що закінчили ремонт, тому телефони ще не встановлені, але ми даємо можливість всім затриманим зателефонувати додому, коли вони сюди прибувають».²³¹

Відсутність доступу до телефонів, щоб зв'язатися із зовнішнім світом, за винятком одного разу на місяць протягом декількох хвилин, викликала занепокоєння та розчарування у затриманих.²³² 23-річний пакистанець, якого нещодавно перевели сюди, сказав:

Коли я тільки прибув у Чоп, вони перевірили мій телефон, але не віддали його назад. Найбільша проблема у Чопі в тому, що вони не дозволяють дзвонити. Я не знаю, що відбувається з моєю родиною. Вони дозволяють подзвонити з міського телефону під час прибуття і дають тільки дві хвилини на розмову. Я подзвонив тільки один раз за 25 днів, що тут знаходжусь.²³³

Більша будівля гуртожитку розділена навпіл залізними дверима. Одну половину будівлі займають чоловіки, а іншу - жінки і діти, також там розташований пост охорони і кімната переговорів для персоналу. Половина будівлі, де мешкають жінки і діти складається з чотирьох кімнат з виходом до невеличкої огороженої зони відпочинку з гральним майданчиком та вишневими деревами, що не доступна для чоловіків. Під час візиту представників Х'юман Райтс Вотч в Чопі не було жінок та дітей, і ця частина була порожньою.

Половина будівлі, яку займали чоловіки, мала коридор і чотири кімнати з туалетами, що розташовувались з обох сторін коридору, а також були ще кімнати та туалети в кінці коридору, що знаходилися на ремонті під час нашого візиту. Будівля не була обладнана

²³¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч зі службовцем пункту тримання у Чопі, 19 червня 2010 р.

²³² Травень 2010 р., у доповіді ЛБК «Оцінка ЛБК чотирьох закладів утримання під вартою в Україні» також говориться, що «затриманим [в Чопі] не дозволялося зберігати і використовувати свої мобільні телефони. Їм видавали телефонні картки (через Український Червоний Хрест), щоб дзвонити родичам один раз на місяць», с 7.

²³³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-20, Журавичі, 15 червня 2010 р.

кондиціонером і не мала телевізора. Телефон був тільки на посту охорони з іншого боку зачинених дверей. Співробітники, які показували будівлю, повідомили представників Х'юман Райтс Вотч, що затримані мали доступ до кімнати в частині будівлі, де перебували жінки, щоб дивитися телевізор, але ця кімната була схожа на конференц-залу для персоналу та мала стіл і український прапор.

На відміну від закладу, що побачили представники Х'юман Райтс Вотч під час свого візиту, що не був переповнений і виглядав чистим, попередні відвідувачі розповідали про зовсім інший вигляд того ж самого закладу. Представники Проекту з моніторингу кордонів, консорціуму неурядових організацій, які відвідали Чоп у березні та квітні 2009 року, побачили цей заклад «сильно переповненим і дуже шокуючим».²³⁴ Також мігранти, з якими розмовляли представники Х'юман Райтс Вотч, які трималися у Чопі не пізніше, ніж наприкінці 2009 року, описували його аналогічно. Наприклад, 36-річний афганець, який зробив кілька невдалих спроб перетнути кордон з сусідніми країнами ЄС, перебував у Чопі кілька разів та розповів про умови, які були там менше, ніж рік тому, восени 2009 року:

В Чопі було дуже брудно. У кімнатах були комахи, мухи, комарі, по підлозі бігали миші. В кімнаті 10х10 метрів трималося 40 осіб, люди спали на підлозі. Двоє були вимушені спати на одному матраці. Я був там протягом трьох місяців. Охоронці ставилися до нас дуже погано. У розмові з нами вони використовували ненормативну лексику, давали нам їсти тільки свинину, але тому що ми мусульмани, ми не могли нічого їсти.²³⁵

Той самий чоловік також розповів про покращення, які він помітив під час свого другого перебування у Чопі у 2010 році:

Вони привезли нас прямо до Чопу. Я провів там один місяць і 16 днів. Умови у Чопі були кращі на цей раз, не добрі, але кращі. Не було змін у якості їжі або поводженні, але умови були кращими. Один прикордонник [ім'я вилучено], який, як правило, був на чергуванні в нічну зміну, замикав наші двері і змушував нас довго чекати, щоб піти в туалет, та весь час брехав нам. Одного разу один молодий хлопець пішов у туалет і [ім'я вилучено] пішов за ним в туалет і погрожував йому пістолетом.²³⁶

²³⁴ «Звіт діяльності за період з листопада 2008 р. по червень 2009 р», Проект з моніторингу кордонів (Ужгород, Закарпаття), с.2.

²³⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-19, Журавичі, 15 червня 2010 р.

²³⁶ Там же.

Чоп має репутацію одного з найбільш жорстоких пунктів тимчасового тримання. Один сомалієць, який намагався декілька разів перетнути кордон України з сусідніми країнами та перебував у різних пунктах тримання, а також і в Чопі у 2009 і 2010 роках, вважає Чоп найгіршим:

Ми прибули в Чоп на початку січня 2009 року. Зима того року була дуже суворою. Всі охоронці поводитися дуже жорстоко. Ми зрозуміли, що існують люди, ще жорстокіші, ніж прикордонники [які побили нас на контрольно-пропускному пункті].... У кімнаті з 18 ліжками трималося приблизно 40 осіб. Деякі спали на землі. У зимовий період ніхто не міг терпіти холод, що йшов з підлоги. У нас були дуже брудні ковдри, непродезинфіковані. Гарячої води зовсім не було. Я мився в холодній воді без мила, без шампуню....

Поводження було гірше у Чопі [в 2010 р.]. Нас тримали в одиночних камерах. Вони мали назву «грузинські кімнати». Вони розміщували 11 осіб в одній кімнаті [він показує розмір від 10 до 12 квадратних метрів] з шістьма ліжками. Туалет був у кімнаті з жахливим запахом. Туалет знаходився поблизу ліжок. Вони проводили перевірки кожен день, штовхали і били кожного. Вони ображали нас кожен день. Вони заводили мене до іншої кімнати приблизно чотири рази. Одного разу вони застосували сльозоточивий газ у кімнаті, де ми спали. Всі попадали.... Ми покликали лікаря і коли він прийшов, він розізлився на них, але не міг доповісти начальнику.... Лікар був хорошим. Я не можу забути, як багато він допомагав нам ... Вони забрали мене до іншої кімнати і запропонували, щоб я заплатив їм за своє звільнення. Вони попросили 400 або 500 доларів США.²³⁷

Мукачеве

Пункт тримання в Мукачевому був на ремонті під час візиту представників Х'юман Райтс Вотч, тому був порожній. Він розташований на території штабу Державної прикордонної служби України в Мукачевому поруч з «Baby Lager». Колишні затримані описували пункт тримання в Мукачевому, як три маленькі кімнати у великій будівлі, яка схожа на ту, що бачили представники Х'юман Райтс Вотч під час її ремонту. Сомалієць, який перебував там протягом десяти днів у 2008 році і знову протягом одного місяця у 2009 році, розповідав:

²³⁷ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-79, Ужгород, 17 червня 2010 р.

В'язниця була дуже погана. Іноді вони дають вам трохи їжі. Сомалійці були останніми, кому давали поїсти, і ми завжди працювали. Ми прибирали весь час. Тільки сомалійці працювали [не грузини чи молдавани] ... Іноді вони не дозволяли нам ходити до туалету. Він був дуже поганий, дуже брудний. Ковдри були дуже брудні. Ліжка були брудними. Ми завжди прибирали у коридорі. Ми ніколи не виходили на вулицю усі десять днів. Через десять днів ми заплатили гроші, кожен з нас заплатив по 600 дол. США і нас випустили.

Другий раз [в 2009] було гірше. Їжа була дуже поганою і КДБ приходив щодня і забирав людей на допити, вони задавали питання і били.²³⁸

Інший сомалієць, який провів 20 днів у пункті тримання в Мукачевому у 2009 році, розповідав про тісні та брудні умови і про те, як забирали на допити і били:

Вони били мене в тому військовому місці. Ті ж чоловіки зі спецслужб приходили туди і били мене.... Вони били нас ногами і кулаками. Мій товариш сомалієць втратив свідомість і впав на землю.... Вони задавали ті ж самі питання щодо перевізників і я казав, що не знаю про них.

Умови були дуже погані. Кімната була дуже маленька та їжа погана. Вони давали нам хліб і чай без цукру і щось схоже на кашу, дуже солону. Було брудно. Ми були в дуже маленькій кімнаті, чотири ліжка, близько 4х2 метри з маленьким віконцем. Було дуже мало денного світла. Вони закривали двері удень і вночі. Лампи не було. На вулицю нас виводили тільки на п'ять хвилин. Туалет був на вулиці. Іноді вони відкривали двері, щоб випустити нас, а іноді ні.²³⁹

Зазвичай затримані платили за звільнення з Мукачівського пункту тримання. Сомалієць, який провів там сім днів у червні 2009 року пояснив, як він був звільнений:

Там ми отримали довідку з міграційної служби. Ми заплатили 600 дол. США, щоб отримати ці папери.... Ми подзвонили родичам і заплатили, тому що ми були як заручники. Хтось надіслав гроші через Western Union.

²³⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-19, Вінниця, 24 травня 2010 р.

²³⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-80, Ужгород, 17 червня 2010 р. Іноді мігранти використовують аббревіатуру розвідувальної служби КДБ часів Радянського Союзу по відношенню до співробітників Служби безпеки України.

Цей процес був дуже секретний. Всі боялися. Ми використовували імена інших людей, щоб забрати гроші. Сомалієць [забрав їх]. Я ніколи не бачив цих грошей. Мої родичі заплатили ці гроші. У мене не було співбесіди з представником міграційної служби перш ніж я отримав довідку. Я отримав зелений документ.²⁴⁰

Пункти тимчасового перебування

Обидва пункти тимчасового перебування, підпорядковані Міністерству внутрішніх справ України, де мігранти утримуються до шести місяців за порушення правил в'їзду або в очікуванні депортації, були відкриті у середині 2008 року і під час візиту Х'юман Райтс Вотч в червні 2010 року мали новий, свіжий вигляд. Хоча будівлі безсумнівно призначені для тримання під вартою, оточені подвійними парканами зі спіральними дротами зверху та датчиками руху, дизайн враховує сучасні стандарти щодо побудови закладів для тримання під вартою, такі як забезпечення природним світлом, навіть в одиночних камерах.

Найбільше нас вразила невелика кількість затриманих під час нашого візиту до ПТП. Обидва пункти виглядали наполовину заповненими протягом літніх місяців, в той час як історично, найбільше число мігрантів, які намагаються потрапити до Європи, роблять це саме влітку та потрапляють під варту. Тому нам було дивно чути від службовців МВС України про те, що Україна планує побудувати ще п'ять додаткових ПТП у якості підготовки до виконання угод з ЄС про реадмісію.²⁴¹

Найбільш поширена, майже однакова, скарга серед затриманих ПТП пов'язана з якістю та кількістю їжі. Затримані часто скаржилися на те, що їжа не придатна для людей. Співробітники Міністерства внутрішніх справ України надали Х'юман Райтс Вотч документ, який визначає вимоги щоденної дієти для ув'язнених, яка вимагає майже 3000 калорій на день, у тому числі майже 100 грамів білка, але свідчення затриманих викликали сумніви, що ці стандарти виконуються.²⁴²

Розсудів

Розсудівський ПТП представляє собою комплекс з відремонтованих військових казарм, що розташований в дуже ізольованій, лісистій місцевості поблизу Чернігова, та може розміщувати до 208 осіб. Але під час візиту представників Х'юман Райтс Вотч у червні

²⁴⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-79, Ужгород, 17 червня 2010 р.

²⁴¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч зі службовцем МВС України, Журавичі, 14 червня 2010 р.

²⁴² Постанова Кабінету Міністрів України № 336 від 16 червня 1992 р., додаток № 1, норма № 3. Зберігається Х'юман Райтс Вотч.

2010 року там утримувалося тільки 80 осіб. На момент візиту цей заклад пропрацював приблизно 23 місяці та мав чистий і доглянутий вигляд.²⁴³

Затримані, з якими ми розмовляли в приватному та конфіденційному порядку на території закладу, висловлювалися позитивно про поведінку охоронців з ними, за винятком одного, який звинуватив їх у словесній образі. Найбільш поширені скарги були на відсутність доступу до юристів і телефону та на якість їжі.

23-річний афганець висловив типову точку зору з приводу Розсудівського ПТП:

Він непоганий. Дуже схожий на в'язницю. Приміщення підходять для життя, але не мають приємного вигляду. Щоб жити, потрібно їсти, але їжа погана. Одна жінка приносить їжу, але вона коштує дорого. Найбільша проблема тут полягає у відсутності юриста. Кожен раз, коли я прошу охоронця надати мені можливість поговорити з юристом, він каже: «я не можу, тут немає юриста». Ми хочемо отримати інформацію і у нас є питання, але його тут немає. Начальник каже завтра, післязавтра. Охоронці мають хороший характер. У мене немає скарг.²⁴⁴

Журавичі

ПТП у Журавичах Волинської області також представляє собою ряд будівель з відремонтованих військовий казарм, що розташовані в сосновому лісі в годині їзди від Луцьку, міста на північному заході України. Заклад розрахований на 181 особу, під час візиту Х'юман Райтс Вотч там було лише 63 особи.²⁴⁵ Деякі будівлі були повністю незайняті.

ПТП у Журавичах має відносно послаблений режим, де відносини між охоронцями і затриманими здаються хорошими. Найбільш поширені скарги були на їжу, як на її якість, так і кількість, а також на відсутність мила, шампуню і прального порошку. Один із затриманих розповів нам типову історію про умови в ПТП у Журавичах:

Ставлення до затриманих тут нормальне. Їжа - це кошмар. Кожен день протягом п'яти тижнів ми отримуємо ту ж саму їжу: на сніданок - кашу або переварені макарони або черствий хліб і чай, що представляє собою

²⁴³ Розсудівський ПТП було відкрито 17 липня 2008; ПТП у Журавичах було відкрито 11 вересня 2008 року.

²⁴⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-56, Розсудів, 12 червня 2010 р.

²⁴⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч зі службовцем МВС України, Журавичі, 14 червня 2010 р., сс. 97 та 105.

гарячу воду без смаку; на обід - гречку з курячою кісткою; кожен день на вечерю - картопляне пюре і рибні котлети.²⁴⁶

Адміністратор ПТП у Журавичах визнав, що «порції їжі малі», але пояснив: «Ми виконуємо стандарти, встановлені законом. Якщо я їх не виконуватиму, я сам потраплю за ґрати. Наші руки зв'язані. Такі стандарти встановлені для всіх виправних закладів».²⁴⁷

Міжнародні стандарти щодо умов утримання під вартою

МПГПП стверджує, що до всіх осіб, позбавлених волі «слід ставитися гуманно і з повагою до гідності, властивій людській особі».²⁴⁸ Різні міжнародні договори з прав людини, в тому числі МПГПП, Конвенція проти катувань і Європейська конвенція про захист прав людини, учасницею яких є Україна, забороняють нелюдське або принижуюче гідність поводження або покарання.²⁴⁹ Україна також є учасницею Європейської конвенції про запобігання катуванням, яка заснувала комітет для нагляду за тим, як країни дотримуються своїх зобов'язань щодо поводження з усіма особами в ув'язненні.²⁵⁰ Згідно із правилами Організації Об'єднаних Націй, держави повинні в міру своїх можливостей тримати жінок і чоловіків в окремих установах. У разі, якщо вони утримуються під вартою в тому ж самому закладі, приміщення, виділені для жінок, повинні бути повністю відокремлені від приміщень для чоловіків.²⁵¹ Це також є стандартом, який вимагається Європейським комітетом з питань запобігання катуванням.²⁵² Конвенція про права дитини (КПД), а також Міжнародний пакт про громадянські і політичні права зобов'язує держави-учасниці тримати дітей, які знаходяться в ув'язненні, окремо від дорослих.²⁵³ У своєму рішенні по справі *Мубіланзіла*

²⁴⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-64, Журавичі, 15 червня 2010 р.

²⁴⁷ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з головним адміністратором ПТП у Журавичах, 15 червня 2010 р.

²⁴⁸ МПГПП, стаття 10(1).

²⁴⁹ МПГПП, стаття 7; КПК, стаття. 16, Європейська конвенція про захист прав людини, стаття 3.

²⁵⁰ Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, Збірник Європейських договорів №126, Страсбург, 26 листопада 1987 р., ратифікована Україною 5 травня 1997 року. Представники Європейського комітету з питань запобігання катуванням (ЕКЗК), створеного в рамках Конвенції, відвідали Україну 7 разів в 1998, 1999, 2000, 2002, 2005, 2007 і 2009 роках: див <http://www.cpt.coe.int/en/states/ukr.htm> (переглянуто 21 жовтня 2010 р.).

²⁵¹ Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо поводження з ув'язненими, прийняті на Першому Конгресі Організації Об'єднаних Націй з питань запобігання злочинності та поводження з правопорушниками, що відбувся в Женеві в 1955 році, і схвалені Економічною і Соціальною Радою ООН в її резолюції 663 С (XXIV) від 31 липня 1957 року і 2076 (LXII) від 13 травня 1977 року, параграф 8 (а).

²⁵² Стандарти ЕКЗК визначають, що: «обов'язок дбати про осіб, позбавлених волі, що повинна гарантувати держава, включає в себе обов'язок захищати їх від інших, які, можливо, бажать заподіяти їм шкоду... Принциповим моментом є те, що жінок, позбавлених свободи, повинні тримати в приміщеннях, фізично відділених від тих, що займають чоловіки в тому самому закладі». Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню, ЕКЗК/Inf/E (2002) 1-Rev.2009, с 80.

²⁵³ КПД, стаття 37 (с), МПГПП, стаття 10 (b).

Маєска і Канікі Мітунга проти Бельгії; Європейський суд з прав людини постановив, що тривале тримання під вартою дитини без супроводу разом із дорослими, становить нелюдське або принижуюче гідність поводження.²⁵⁴

Що стосується затримання дітей взагалі, Конвенція про права дитини обмежує застосування і тривалість утримання дітей під вартою. Їхнє утримання під вартою повинно здійснюватись згідно з законом, використовуватись лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу.²⁵⁵ Конвенція передбачає, що найкращим інтересам дитини має приділятися першочергова увага в усіх діях, вжитих владними структурами, у тому числі щодо затримання.²⁵⁶ Комітет з прав дитини, орган, що наглядає за виконанням Конвенції, вказує, що «дітей [без супроводу], як правило, не слід утримувати під вартою» і що «утримання під вартою не може бути виправдано виключно ... їхнім міграційним статусом або статусом перебування, або їх відсутністю».²⁵⁷

У попередньому розділі цього звіту «Катування і неналежне поводження з мігрантами під час утримання під вартою» ми розглядали питання про те, чи застосовують українські правоохоронні органи катування та піддають мігрантів жорстокому та нелюдському поводженню під час допитів. В цьому розділі ми також звернули увагу на необґрунтованість утримання під вартою через відсутність ефективних засобів правового захисту (див. цей розділ, «Безпідставне затримання»). Що стосується умов утримання, відзначимо, що в Україні вони значно покращилися з моменту нашого останнього звіту в 2005 році, а також деякі заклади утримання під вартою знаходяться у процесі ремонту. Відзначимо також, що відповідно до інтерв'ю з колишніми затриманими, заклади короткострокового тримання, що мають назву спеціальні приміщення (СП), де мігрантів тримають протягом кількох годин відразу після затримання, є найбільш проблематичними з точки зору умов утримання та поводження з затриманими, а також, що умови поступово покращуються, коли мігрантів переводять з СП до пунктів тимчасового тримання, а звідти до пунктів тимчасового перебування.

Цей звіт не фокусується на питанні забезпечення медичного догляду в пунктах утримання мігрантів, оскільки організація «Лікарі без кордонів» опублікувала оцінку чотирьох закладів утримання під вартою в Україні у травні 2010 року з детальним оглядом питань

²⁵⁴ «Суд зазначає, що другий заявник утримувалася в закритому центрі, призначеному для незаконних іммігрантів, в тих же умовах, що й дорослі; ці умови були неадаптовані до ситуації надзвичайної уразливості, в якій вона перебувала в результаті того, що була іноземною неповнолітньою без супроводу» Мубіланзіла Маєска і Канікі Мітунга проти Бельгії (заява №. 13178/03), рішення від 12 жовтня 2006 року, доступно на www.echr.coe.int, параграф 103.

²⁵⁵ КПД, стаття 37 (б).

²⁵⁶ КПД, стаття 3(1),(2).

²⁵⁷ Комітет ООН з прав дитини, Загальний коментар № 6, параграф 61.

охорони здоров'я. У звіті ЛБК розповідається про «значну нестачу базового медичного обладнання та недостатню кількість медичних працівників» у всіх закладах утримання під вартою, які дослідили представники цієї організації (пункти тримання у Чопі та «Baby Lager» у Мукачевому, а також ПТП у Чернігові та Журавичах).²⁵⁸ У звіті ЛБК докладно викладені наступні недоліки у наданні медичних послуг у всіх чотирьох закладах утримання під вартою:

- відсутність доступу до медичних послуг;
- невідповідна діагностика;
- невідповідне лікування;
- неефективне керування спалахами інфекційних захворювань;
- відсутність доступу до вторинної медичної допомоги;
- відсутність підтримки психічного здоров'я; а також
- недостатній контроль доступу до медичного обслуговування і охорони здоров'я.²⁵⁹

Як зазначалося вище, представники Х'юман Райтс Вотч чули декілька розповідей колишніх затриманих в пунктах тимчасового тримання, зокрема з Чопу, про сильну переповненість, хоча це й було наприкінці 2009 року, коли затриманих було вдвічі більше ніж ліжок, та всі вони перебували в одній кімнаті в антисанітарних умовах. Хоча такі умови, здається, були нелюдськими і принижуючими гідність, на основі наших спостережень та інтерв'ю з затриманими, ми б не стали характеризувати умови в ПТТ і ПТП влітку 2010 року як нелюдські та принижуючі гідність. Однак беручи за основу інтерв'ю з затриманими та наші власні спостереження, ми виявили наступні серйозні систематичні проблеми:

- в деяких закладах (зокрема Baby Lager) не забезпечено окреме розселення чоловіків та жінок, а також дорослих і дітей;
- у деяких закладах відсутні гігієнічні прокладки для жінок і в цілому не вистачає предметів персональної гігієни для затриманих;
- у деяких закладах обмежений доступ до туалетів та душових;
- принаймні в одному закладі (Baby Lager) обмежений доступ до питної води у нічний час;
- принаймні в одному закладі (Чоп) низька якість питної води;
- у деяких закладах (у тому числі у Чопі) недостатня вентиляція та не вистачає природного світла;
- у деяких закладах багато комарів та інших комах;
- у деяких закладах не достатньо постільної білизни;

²⁵⁸ Лікарі без кордонів, «Оцінка ЛБК чотирьох закладів утримання під вартою в Україні», травень 2010 року.

²⁵⁹ Там же, сс. 17-18.

- у багатьох закладах спостерігається дискримінація за національністю/расою/мовою, таким чином, що не європейці, ті, хто не належать до білої раси, не російськомовні, змушені прибирати у пункті тримання, тоді як білі, європейці, російськомовні затримані цього робити не мусять;
- у багатьох закладах спостерігаються словесні образи від охоронців і співробітників закладу, деякі з яких мають расове підґрунтя;
- у багатьох закладах недостатній доступ до телефонного зв'язку;
- у багатьох закладах (в тому числі Baby Lager і Бориспіль) недостатній доступ до активного відпочинку, відкритого простору та свіжого повітря;
- у багатьох закладах відсутній доступ для неурядових організацій та інших постачальників соціальних послуг, психологічної та гуманітарної допомоги;
- у всіх закладах якість та кількість їжі не відповідає стандартам, у тому числі ми отримали численні скарги в деяких закладах від затриманих мусульман про те, що їх годують стравами зі свинини, не запропонувавши їм альтернативного харчування (персонал закладів заперечував такі заяви);
- у всіх закладах бракує кваліфікованих перекладачів і співробітників, які говорять не слов'янськими мовами;
- у всіх закладах спостерігається нечутливе ставлення до жінок з інших культур;
- у всіх закладах присутня корупція, яка змушує затриманих платити за харчування, послуги та товари, і навіть за звільнення з-під варти.

VIII. Захист, освіта та житло для дітей-мігрантів без супроводу

Уповноважені державні органи України не відстежують кількість дітей-мігрантів без супроводу, які в'їжджають в Україну, і існують значні розбіжності щодо кількості дітей без супроводу, які перебувають в країні. Оцінки варіюються від декількох десятків за даними Державного комітету України у справах національностей та релігій до 100-200 дітей за даними неурядових організацій.²⁶⁰ Організації, які надають послуги цим дітям вважають, що їх кількість зростає.

Діти-мігранти без супроводу не завжди правильно розпізнаються, також вони не мають майже ніякої можливості отримати законний статус в Україні. Вони можуть отримати тимчасовий статус шукача притулку, але доступ до процедури отримання притулку є проблематичним, а в деяких регіонах він зовсім відсутній. Крім того, відомо тільки про один випадок, коли дитина без супроводу отримала притулок; українське законодавство не передбачає права на тимчасове перебування на гуманітарних підставах або на підставі додаткового захисту (див. Розділ V - Непрацююча система надання притулку).²⁶¹ Хоча українське законодавство в сфері захисту дітей гарантує захист для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, діти-мігранти без супроводу стикаються з безліччю перешкод, які не дають їм можливості отримати цей статус та відповідний захист.

Без належних механізмів ідентифікації, без постійного законного статусу, а іноді навіть з тимчасовим статусом, діти без супроводу часто не можуть ходити до школи, не мають доступу до державного житла або потрапляють під варту.

Встановлення віку

Закон не передбачає необхідність встановлення віку дітей-мігрантів, і не існує жодних інструкцій, які б визначали, як обходитися з мігрантами без документів, вік яких є суперечливим.²⁶² Через відсутність будь-якої процедури встановлення віку деякі чиновники записують вік згідно слів дитини, деякі реєструють дітей як дорослих, деякі

²⁶⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Наталією Науменко, 8 червня 2010 року. Статистичні дані, надані Державним комітетом України у справах національностей та релігій Данській раді у справах біженців, показують, що 143 дитини-мігранта без супроводу подали заяви на отримання притулку в період між 2007 і 2010 роками. Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з представниками Данської ради у справах біженців, Київ, 4 січня 2010 року, електронні листи від Данської ради у справах біженців в Х'юман Райтс Вотч, 4 жовтня і 11 листопада 2010 року. Данська рада у справах біженців та її партнери надають допомогу приблизно 100-200 дітям без супроводу. Дані, отримані від цієї організації, відображають діяльність тільки у п'яти регіонах країни.

²⁶¹ Додатковий захист часто називають допоміжним захистом, особливо в Європі.

²⁶² Лікарі сказали нам, що визначення віку дозволяється тільки для цілей встановлення кримінальної відповідальності або в ході розтину. Стаття 76 Кримінально-процесуального Кодексу України регулює використання медичного огляду для встановлення віку обвинуваченого.

постійно оскаржують заяви дітей про їхнє неповноліття, деякі просять фізичного огляду, незважаючи на відсутність правової основи для встановлення віку, а деякі змушують дітей заявляти більш старший вік. Інші чиновники реєструють дорослих як неповнолітніх після отримання хабара. Практика варіюється від одного регіону до іншого і немає ніякої гарантії, що дітей без супроводу розпізнали правильно і поведуться з ними відповідно.

Наприклад в «Baby Lager» у Мукачевому, лікарі розповіли нам, що в результаті тестів на встановлення віку вони завжди серед отриманих варіантів віку обирають менший. Також вони додали, що незважаючи на це, в усіх випадках, коли проводилося встановлення віку, осіб реєстрували як дорослих.²⁶³ У Вінниці, де проживають переважно мігранти з Сомалі, служби у справах дітей вимагають документ, що підтверджує, що особа є неповнолітньою. Без такого доказу вони відмовляються призначати законних представників. Через відсутність процедури для встановлення віку, цей запит неможливо виконати. В результаті діти залишаються в правовому вакуумі та без доступу до засобів захисту (див. також «Діти-шукачі притулку без супроводу» у Розділі V).

Вік дитини реєструється по-різному різними чиновниками. Двоє дітей без супроводу, які перебували в Baby Lager у Мукачевому, були спочатку зареєстровані як неповнолітні. Співробітники міграційної служби змусили їх визнати себе дорослими під час співбесіди про отримання притулку, погрожуючи їм залишити їх затриманими, якщо вони не погодяться змінити свій вік. Дівчина без супроводу, якій на момент затримання було 16 років, розповіла нам:

Прийшов перекладач, араб, він попросив нас дати йому багато грошей. Він залякував нас і казав, що якщо ми не заплатимо, ми будемо затримані на шість місяців. Його звали [ім'я вилучено], він з Іраку. Він взяв 650 дол. США ... після того, як я заплатила, прийшла співробітниця міграційної служби [в Baby Lager].... Коли я сказала їй свій вік, вона сказала: «Я приведу психолога», «Я не дам тобі документ», і що я потраплю до в'язниці. Я сказала: «Мені 16 років». Вона сказала: «Я тобі не вірю», і «Я даю тобі один шанс, щоб змінити [свій вік]. Якщо ти цього не зробиш, я покличу психолога». Тоді вона штовхнула мене і сказала: «Думай, думай і зміни свій вік». Тоді я написала неправильний вік. Я написала, що мені 18 років.²⁶⁴

²⁶³ Візит представників Х'юман Райтс Вотч до пункту утримання Baby Lager, Мукачеве, 18 червня 2010 р.

²⁶⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-94: місце та дата вилучені.

16-річний хлопчик, який утримувався в пункті тимчасового перебування, що знаходиться у веденні Міністерства внутрішніх справ України заявив, що чиновники не повірили його заяві щодо віку і зареєстрували його як дорослого:

У мене є свідоцтво про народження. Я можу отримати його через Інтернет. Я сказав міліціонерам, які заарештували мене, що мені 16 років. Вони сказали: «Ти хочеш потрапити до Європи», і що я не хочу співпрацювати з ними. Міліціонери записали не той вік, що я їм сказав. Вони сказали, що мене не візьмуть до цього закладу утримання, якщо мені менше 18 років, тому вони сказали, що я народився в 1990 році. Але це не правда.²⁶⁵

Ця дитина без супроводу не єдина, кого можливо незаконно тримали в пункті тимчасового перебування. 17-річна дівчина з Сомалі розповіла нам: «Вони зареєстрували мене... Вони запитали мене про мій вік. Вони дали мені аркуш паперу, де я повинна була написати своє ім'я і дату народження, а потім забрали його. Я не знаю, який вік насправді вони мені написали».²⁶⁶ Вона сказала, що її тримали у пункті тимчасового перебування в Журавичах шість місяців.²⁶⁷ (див. також «Утримання під вартою дітей без супроводу» у цьому розділі).

Інший 17-річний хлопчик розповів нам про те, що прикордонники в Чопі били його до тих пір, поки він не погодився бути зареєстрованим як дорослий: «В Чопі я сказав їм, що мені 17 років. Вони почали мене бити, коли я сказав, що мені 17 років. Вони продовжували мене бити, тому я сказав: «Що ви хочете, будь-ласка, напишіть, що ви хочете, але не бийте мене». Вони написали мені старший вік».²⁶⁸

Декілька дорослих розповіли нам, що вони підкупили чиновників, щоб потрапити до пункту утримання Baby Lager, де вони були зареєстровані як неповнолітні: «Я дав 1000 гривень, щоб потрапити до Baby Lager, щоб мене вважали неповнолітнім», - розповів нам один дорослий колишній затриманий.²⁶⁹ Коли ми відвідали той заклад утримання, нас познайомили з трьома мігрантами, яких прикордонники зареєстрували як дітей без

²⁶⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч (В): місце та дата вилучені.

²⁶⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-5, Вінниця, 22 травня 2010 р.

²⁶⁷ ХІАС повідомив представників Х'юман Райтс Вотч про іншого хлопчика, який утримувався в Розсудівському пункті тимчасового перебування та неодноразово казав, що він був неповнолітнім. Його звільнили через те, що він був неповнолітнім, тільки через чотири місяці перебування в ув'язненні. Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Єврейським товариством допомоги іммігрантам (ХІАС), Київ, 27 травня 2010 року.

²⁶⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-39: місце та дата вилучені

²⁶⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч телефоном, S-112, 21 липня 2010 р. Він пояснив Х'юман Райтс Вотч, що режим у пункті утримання Baby Lager більш послаблений, та звідти легше звільнитися, заплативши хабара.

супроводу та чий вік вони не вважали суперечливим. Двоє з них явно виглядали і поводитися як дорослі люди. Плата хабара за реєстрацію в якості неповнолітніх означає, що ці дорослі можуть розміщуватися в пунктах тимчасового розміщення біженців та шукачів притулку з дітьми без супроводу. З нижческазаного стає зрозумілим, що така практика піддає дітей ризику насильства.

Доступ до освіти та житла

Доступ дітей без супроводу до захисту, освіти та державного житла залежить від їхнього правового статусу та документації. Перебування на території України тих, хто не подає або не може подати заяву про надання притулку або тих, чії заяви були відхилені, вважається незаконним і тому, вони не мають доступу до освіти чи державного житла. Але навіть діти, які перебувають в процесі надання притулку та легалізували своє перебування в Україні, можуть бути позбавлені доступу до цих прав.

Доступ до житла

За законом, діти-мігранти без супроводу, які подають заяву на отримання притулку, мають право на перебування в центрах, що знаходяться у підпорядкуванні Державного комітету України у справах національностей та релігій. Інші мають право на перебування в притулках для сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Однак на практиці, дуже часто вони не мають доступу до такого житла через бюрократичні перепони, сумніви щодо їхнього віку, або корупцію.

Деякі діти без супроводу не хочуть переїжджати до центрів, тому що перевізники могли наказати їм цього не робити, а також тому, що пункти для біженців та шукачів притулку розташовані у віддалених місцях з невеликими можливостями для отримання освіти, інтеграції у суспільство або працевлаштування. В результаті переїзду до цих центрів, діти також втрачають соціальні зв'язки, які вони встановили після прибуття до України. Тому більшість дітей проживають в квартирах з дорослими особами та платять орендну плату. В деяких регіонах неурядові організації час від часу перевіряють їхні умови проживання. Але чи безпечно дітям в тих умовах, в яких вони перебувають, часто є невідомим. Діти розповіли нам про те, як вони намагаються справлятися з проблемами:

Житло - це проблема. У мене є друзі. Я жив два дні на вулиці. Це було шість місяців тому. Тоді було дуже холодно. Потім я знайшов друзів. Моїм друзям десь 30 років.

— Розповідь 17-річного хлопчика з Афганістану, який проживає у Києві.²⁷⁰

Я живу з однією жінкою та вісьмома чоловіками. В трьох-кімнатній квартирі нас проживає десять осіб. У нас хороші стосунки. Я майже завжди займаюсь прибиранням, так як я дівчина.

— Розповідь 16-річної дівчини з Сомалі, яка проживає у Вінниці.²⁷¹

Чоловік, який займається незаконним ввозом мігрантів, привіз нас на базар до людей з Афганістану... Ми благали чоловіка з Афганістану забрати нас до себе. Ми сильно плакали та благали його надати нам притулок на одну ніч. Спочатку він відмовився, але потім прийняв нас. Він хороша людина. Тепер ми можемо там залишитися.... Ми працюємо, допомагаючи [його дружині]. Іноді ми готуємо їжу та доглядаємо за дітьми ...тому що вони дали нам дім.

— дві сестри без супроводу з Афганістану віком 16 та 17 років.²⁷²

Житло для дітей-шукачів притулку

Державний комітет України у справах національностей та релігій має на балансі три притулки для біженців та шукачів притулку та 20 місць, призначених для дітей без супроводу.²⁷³ Весною 2010 року, комітет відкрив новий центр в місті Перечин, Закарпатська область, але в середині червня центр був майже пустий, незважаючи на той факт, що ми зустрілися з декількома дітьми та дорослими, які розповіли нам про те, що вони просили чиновників про житло. Запит на проживання в цих центрах повинен подаватися до регіональної міграційної служби.

Одна 17-річна дівчинка-шукач притулку без супроводу розповіла нам про свої марні спроби отримати державне житло:

Я була звільнена [з-під варти] у вересні 2009 р. Я попросила про місце, де би я могла жити. Вони мені відмовили. На той час був центр [в Мукачевому], але вони мені відмовили [дати мені місце там]. Я звернулася по допомогу до міграційної служби, пояснила їм, що мені

²⁷⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-29, Київ, 26 травня 2010 р.

²⁷¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-21, Вінниця, 24 травня 2010 р.

²⁷² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S--23, S-24, Київ, 26 травня 2010 р.

²⁷³ Ці місця призначені в рамках проекту Данської Ради у справах біженців, що фінансується Європейською Комісією. Лист електронною поштою від Данської Ради у справах біженців до Х'юман Райтс Вотч, 5 жовтня 2010 р.

потрібно місце, де б я могла жити. Я жила з українською жінкою та її сином. Вона просила надто високу ціну за оренду. Я пішла до [центру], а потім до [місцевої неурядової організації]. [Вони] сказали, що вони не можуть нічого зробити... Я зателефонувала до УВКБ ООН у Києві, вони пообіцяли перевірити ситуацію та передзвонити мені. Вони передзвонили мені через три тижні. Я вже заплатила орендну плату на той момент, вони сказали, що вони направлять до мене юриста, щоб той допоміг мені написати заяву.... Він допоміг мені написати та подати заяву. Це розлютило службу міграції. На той час, в «Латориці» [центр в Мукачевому] не було вільних місць. Юрист сказав, що він спробує перевірити центр в Перечині. В службі міграції відповіли, що вона в жодному разі не може бути у центрі в Перечині.... Вони пояснили, що «центр в Перечині для сімей, а вона одна без сім'ї». Це брехня... Я вважаю, що вони це сказали тому, що я з Сомалі або тому, що мені потрібно було заплатити їм гроші.²⁷⁴

Проживати в цих центрах можна лише три місяці, в залежності від наявності вільних місць та документів, що підтверджують статус шукача притулку. Ті шукачі притулку, заяви яких були відхилені, повинні залишити центр протягом одного дня.²⁷⁵ На практиці, деякі шукачі притулку та біженці залишалися в цих центрах роками. Правила цих центрів не передбачають зарахування дітей без супроводу до місцевих шкіл або інтеграцію в суспільство. (також див. нижче підрозділ про доступ до освіти).²⁷⁶

Житло для дітей, позбавлених батьківського піклування

Згідно із законодавством, всі діти без супроводу, незалежно від того, просять вони про притулок чи ні, мають право на перебування в притулках для дітей без родини, що підпорядковуються службам у справах дітей. В цих притулках перебувають в основному безпритульні українські діти, сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Для того, щоб потрапити в один з таких притулків, дітей повинні визнати як таких, що позбавлені батьківської опіки. Згідно закону, необхідно пред'явити постанову суду про позбавлення батьківських прав або свідоцтво про смерть батьків, а також свідоцтво про народження, родинні зв'язки, документи, що підтверджують право власності дитини на

²⁷⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч (S): місце та дата вилучені.

²⁷⁵ Наказ Державного комітету України у справах національностей та релігій від 5 вересня 2002 р., №31, параграф 3(5).

²⁷⁶ Там же.

нерухомість та всі супутні цивільні акти.²⁷⁷ Діти-мігранти зазвичай не мають таких документів. Притулок в Сумах, який розмістив декілька груп дітей-мігрантів є виключенням з правил, як і один випадок, що мав місце в притулку у Харкові.²⁷⁸ Важливішим за ці адміністративні перепони є те, що ці притулки призначені лише для тимчасового перебування. Ці місця були створенні з ціллю забезпечення тимчасового притулку для дітей строком на три місяці, поки дитині не буде знайдений прийомний дім або сім'я. Однак оскільки у дітей-мігрантів без супроводу відсутній постійний правовий статус, вони не можуть отримати постійний притулок й тому мають невеликі шанси отримати доступ до тимчасового перебування в притулку, яке має передувати забезпеченню постійним розміщенням.²⁷⁹

Перебування неодружених дорослих чоловіків в центрах для сімей та дітей без супроводу

Як було зазначено в попередньому підрозділі, чиновники можуть зареєструвати дорослу людину як неповнолітню особу та за хабар надати їм доступ до державного житла. В результаті цього, діти без супроводу розміщуються разом із сторонніми дорослими.

Ми провели інтерв'ю з декількома мігрантами в центрі для шукачів притулку «Латориця», які поза межами будь-якого сумніву виглядали та поводитися як дорослі люди, а не підлітки. Однак чиновники зареєстрували їх як неповнолітніх та помістили разом із дітьми без супроводу.

Один з хлопчиків розповів нам про насильство та знущання, які йому довелося пережити від дорослих, які перебувають з ним в одному центрі та яких він досі боїться.²⁸⁰

Існують серйозні та підкріплені документальними доказами ризики для дітей, особливо маленьких, зазнати насильства, залякування та знущання у разі розміщення разом із

²⁷⁷ Постанова Кабінету Міністрів України №.866 від 24 вересня 2008 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини», статті 21-25, 37.

²⁷⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч телефоном з Данською Радою у справах біженців, 11 серпня 2010 р. Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту поінформувало нас про те, що протягом перших шести місяців 2010 року, 38 дітей-біженців віком до 16 років отримали допомогу від таких притулків; 11 з них не є громадянами СНД. Міністерство не володіє даними щодо загальної кількості дітей віком до 18 років, які отримали таку допомогу. Також незрозуміло, чи є вони дітьми без супроводу. Наприклад, представники Х'юман Райтс Вотч мали розмову з матір'ю-одиначкою з Афганістану зі статусом біженки, у якої шість її дітей знаходяться під опікою держави, тому що вона була не в змозі забезпечувати їх.

²⁷⁹ Там же.

²⁸⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-100, Мукачеве, 20 червня 2010 р.

дорослими та старшими за віком.²⁸¹ Уряд України повинен забезпечити житлом всіх шукачів притулку під час розгляду їхніх заяв. В той самий час, Уряд зобов'язаний захистити найуразливіших від насильства.

Діти без супроводу повинні жити окремо від дорослих під час перебування в притулку, а більш уразливі діти, особливо маленькі, повинні бути захищеними від можливого насильства з боку старших дітей.²⁸² Регулярний нагляд та оцінювання наданих умов догляду, в тому числі неформального піклування з боку не родичів та за межами місця проживання дитини, повинно проводитись для забезпечення захисту від насильства, забезпечення доступу до освіти та для перевірки відповідності такого влаштування найкращим інтересам дитини.²⁸³

Доступ до освіти

Жодна дитина без супроводу з опитаних нами не відвідувала державні школи, незважаючи на те, що освіта для дітей передбачена законодавством країни.²⁸⁴ Навіть ті діти, які перебувають в Україні від декількох місяців до майже двох років, не були зараховані до шкіл. В найкращому випадку, вони відвідують мовні класи, що проводяться неурядовими організаціями.

Перешкод на шляху до освіти у дітей багато. Серед них: відсутність документів та законного статусу; відсутність ефективного опікунства; неспроможність робити неофіційні внески на підтримку вчителів та шкіл; та відсутність забезпечення швидкої інтеграції в місцеві школи.

Більшість опитаних нами дітей проживають в місцях, які вони знайшли самі, часто з дорослими, їм тяжко зводити кінці з кінцями, намагаючись вижити на гроші, що вони отримують від УВКБ ООН.²⁸⁵ Дехто з дітей нам розповів, що вони підробляють, працюючи на ринках Києва, інші розповіли, що вони виконують роботу по дому.

²⁸¹ Паоло Серхіо Пинейро, Глобальний звіт про насильство щодо дітей, Женева, Дослідження Генерального Секретаря ООН про насильство щодо дітей, жовтень 2006, <http://www.unicef.org/violencestudy/5.%20World%20Report%20on%20Violence%20against%20Children.pdf> (переглянуто 20 вересня 2010 р.), сс. 180-189.

²⁸² КПД, статті 19, 20.

²⁸³ Комітет ООН з прав дитини, Загальний коментар №.6, статті 39-40. Рада ООН з прав людини, Сприяння та захист всіх прав людини, громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав, в тому числі права на розвиток: Інструкції щодо альтернативного піклування про дітей, A/HRC/11/L.13, 15 червня 2009, параграфи 68-99.

²⁸⁴ Закон України «Про захист дитинства», стаття 19. Конституція України, 1996, стаття 53.

²⁸⁵ Діти без супроводу отримують кожні два місяці незначну фінансову допомогу від УВКБ ООН. Ті, хто перебувають в Закарпатті, отримують тільки харчі.

Багато дітей розповіли нам про своє бажання навчатися та ходити до школи, більшість з них впевнені, що вони марнують свій час в Україні, якщо не мають можливості ходити до школи.

Я просто хочу ходити до школи, все інше буде добре. Тут важка мова.... Я пропустила два роки шкільного навчання, тому я хочу піти зараз до школи. Я не можу нікуди піти, бо мені нема куди йти – поки що я тут, тому я хотіла би спробувати, а там побачимо.

— 17-річна дівчинка з Західної Африки, яка в Україні вже вісім місяців.²⁸⁶

Проблема в тому, що коли я був в Сомалі, я хотів отримати освіту та нормальне життя.... Але все, що я маю зараз – це сон та їжа.

—16-річний хлопчик з Сомалі, який знаходиться в Україні шість місяців.²⁸⁷

Я хочу навчатися. Тут заважає міліція. Ти не можеш навчатися, не можеш працювати.... Нудьгувати тут – найгірше за все. Все про що я думаю, так це коли поспати та що поїсти.

— 17-річний хлопчик з Сомалі, який знаходиться в Україні сім місяців.²⁸⁸

Це мій час, коли я повинен навчатися, щось вивчити, але в Україні це зробити дуже важко. Я нічого не можу з цим зробити. Мені не подобається жити в Україні.

— 15-річний хлопчик з Афганістану, який провів в Україні 14 місяців.²⁸⁹

Навіть діти без супроводу, які проживають в пункті тимчасового розміщення біженців «Латориця» в Мукачевому, розповіли нам, що вони не ходять до місцевої школи, на відміну від дітей, що проживають там із сім'ями. В найкращому випадку, діти без супроводу ходять на мовні уроки по шість годин на тиждень, які фінансуються Данською Радою у справах біженців: «У нас є мовні уроки.... по понеділках, середам, п'ятницям з 12 до 14. Завжди тричі на тиждень. У мене є зошит. Все, що в нас є, так це зошити.... Заняття проводяться українською та російською мовами.... Мені тут дуже нудно» розповідає 16-річний хлопчик.²⁹⁰

²⁸⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-25, Київ, 26 травня 2010 р.

²⁸⁷ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-99, Мукачеве, 20 червня 2010 р.

²⁸⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-13, Вінниця, 23 травня 2010 р.

²⁸⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-40, Київ, 31 травня 2010 р.

²⁹⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-99, Мукачеве, 20 червня 2010 р.

Ми звернулися до Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та до мера Вінниці з проханням пояснити нам причину, з якої ці діти не ходять до школи, а також запитали про кроки, яких було зроблено для вирішення цієї проблеми. У своїх відповідях ані Міністерство, ані мер Вінниці не надали нам пояснення.

Відповідно до міжнародного законодавства з прав людини, всі діти, незважаючи на їхній статус в країні, мають право на освіту. Держави зобов'язані забезпечити дітям доступ до освіти без дискримінації та надати можливість дитині вчитися під час переміщення. Для цього необхідно якомога швидше зареєструвати дитину у школі та надати підтримку з метою збільшення освітніх можливостей.²⁹¹

Діти, які стали жертвами торгівлі людьми

Торгівля людьми зазвичай організована незаконними та добре організованими кримінальними мережами, які отримують колосальні прибутки за експлуатацію людей.²⁹² Протизаконна природа такої діяльності та безжалісність торгівців робить дослідження цього злочину дуже тяжким, а іноді й небезпечним. Дуже часто жертви торгівлі людьми не хочуть відкрито розмовляти про обставини своєї міграції або про експлуатацію чи знущання, яке вони пережили, через ганьбу або страх помсти торгівців їм або їхнім сім'ям.²⁹³

Україна вже давно є країною-джерелом та країною транзиту для торгівлі людьми. Факторами, що сприяють торгівлі людьми в Україні, є корупція, слабка судова система, недостатній захист жертв та малі строки ув'язнення для злочинців. Діти, які позбавлені

²⁹¹ КПД, статті 2, 28. Комітет ООН з прав дитини, Загальний коментар №.6, параграфи 41, 42.

²⁹² а) "торгівля людьми" означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів;

(б) згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію, про яку йдеться в підпункті (а) цієї статті, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із заходів впливу, зазначених у підпункті (а);

(в) вербування, перевезення, передача, приховування або отримання дитини з метою експлуатації вважаються "торгівлею людьми" навіть у тому разі, якщо вони не пов'язані із застосуванням будь-якого із заходів впливу, зазначених у підпункті (а) цієї статті;

(г) "дитина" означає будь-яку особу, що не досягла 18-літнього віку., Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Протокол стосовно торгівлі людьми), прийнятий 15 листопада 2000 р., G.A. Res. 55/25, додаток II, 55 OOH GAOR Supp. (№49) в 60, документ ООН. A/45/49 (том I) (2001), ратифікований Україною 21 травня 2004, стаття 3.

²⁹³ Згідно наявних даних, жінки та діти складають основну частку жертв. Також відомо, що торгівля дітьми присутня у всіх регіонах світу, та частка дітей серед жертв торгівлі людьми збільшилася з 15 до 22 відсотків між 2003 та 2007 рр. Управління ООН з наркотиків і злочинності (УНЗ - UNODC), «Глобальний звіт щодо торгівлі людьми», лютий 2009 р., http://www.unodc.org/documents/Global_Report_on_TIP.pdf, (переглянуто 13 вересня 2010 р.), с. 49.

батьківського піклування або які знаходяться в притулках, ризикують більше за всіх стати жертвами торгівців людьми.²⁹⁴

Дослідники Х'юман Райтс Вотч знайшли серйозні ознаки того, що серед тих, хто мігрує до або через Україну, є діти, які стали жертвами торгівлі людьми. Три дівчинки розповіли нам про те, що вони провели три тижні в Росії в домі у осіб, які перевезли їх до країни, перед тим, як приїхати до України. Хоча вони заперечують знущення по відношенню до них, той факт, що вони були без документів та ризикували бути затриманими в разі виявлення владними органами, перебували в чужій країні та були повністю підвладні перевізникам, вже робить їх дуже уразливими до експлуатації та знущення.

16-річна дівчинка з Сомалі, з усіх ознак, спочатку стала жертвою торгівлі людьми в Африці і лише потім її перевезли до Росії, а звідти – до України:

Я залишила Сомалі у 2007 році, проїхала транзитом через Ефіопію та попала в Уганду. Там я працювала домогосподаркою. Я працювала [з 5 ранку] до 9 вечора. У мене не було жодного вихідного.... Я не могла гуляти в Кампалі. Якщо б я пішла, то мене б звільнили Я зустріла людей, які мені сказали, що я можу поїхати до Росії.... В Росії, я провела майже 2 роки. Я жила в домі чоловіка, який мене перевіз. Він був африканцем. Він не дуже добре до мене ставився. Я не могла залишити його дім.... Після одного року перебування там, мене перевезли в інший дім.... Там нас теж закрили. Чоловік, який нас закрив, був африканцем, він нам сказав, що якщо ми вийдемо, то міліція спіймає нас та посадить до в'язниці. В тому домі я пробула шість місяців. Потім я знайшла комп'ютер та розпочала спілкування з іншими людьми, котрі знайшли людину, яка допомогла мені виїхати [з Росії] до України.²⁹⁵

Ще одна дівчинка без супроводу з Сомалі, якій було 16 років, коли вона приїхала в Росію та Україну, розповіла нам: «Я приїхала до Росії, в Москву, у листопаді 2008 р. Після чотирьох місяців я приїхала до України. В Москві я жила з перевізником. Вони нас переховували. У нас не було документів. Нас було семеро і всі ми були з Сомалі. Я та шість чоловіків.... Це було небезпечно, але що я могла зробити?»²⁹⁶

²⁹⁴ Державний департамент США, звіт щодо торгівлі людьми 2010 р., 14 червня 2010 р., <http://www.state.gov/documents/organization/142979.pdf> (переглянуто 20 серпня 2010 р.), сс. 332-333.

²⁹⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-12, Вінниця, 23 травня 2010 р.

²⁹⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч (S): місце та дата вилучені.

Законодавство України не передбачає захисту жертв торгівлі людьми шляхом надання їм спеціального правового статусу, а законодавство щодо надання притулку не має положень про захист на гуманітарних підставах.²⁹⁷ В результаті цього, до дітей-мігрантів без супроводу та інших мігрантів, котрі стали жертвами торгівлі людьми, ставляться як до всіх інших нерегулярних мігрантів.

Держави зобов'язані вдаватися до необхідних заходів для попередження торгівлі дітьми, а саме правильно розпізнавати дітей без супроводу, проводити моніторинг їхнього місцезнаходження та приймати необхідні закони. Діти, які стали жертвами торгівлі людьми, повинні мати доступ до процедури надання притулку, а стандарти захисту повинні включати в себе положення щодо захисту жертв торгівлі людьми.²⁹⁸

²⁹⁷ Проект закону з положеннями щодо захисту та допомоги жертвам торгівлі людьми був підготовлений у 2008 році, але ще досі розглядається. Україна тільки підписала, але не ратифікувала Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми.

²⁹⁸ КПД, статті. 20, 34-36, Комітет ООН з прав дитини, Загальний коментар №.6, параграфи 50-53.

IX. Рєадмїсія з сусїднїх країн ЄС

Протягом останнїх рокїв, кїлькїсть мїгрантїв, якї були затриманї в Словаччинї та Угорщинї пїсля перетину кордону з Українї, а також тих, хто були депортованї до Українї, постїйно знижується.

	Кїлькїсть затриманих мїгрантїв, якї перетнули кордон з територїї Українї		Кїлькїсть мїгрантїв, депортованих до Українї ²⁹⁹
Словаччина	2008	978	691 ³⁰⁰
	2009	563	425 ³⁰¹
	2010 (сїчень – червень)	203	140 ³⁰²
Угорщина	2008	980	425 ³⁰³
	2009	436	284 ³⁰⁴
	2010 (сїчень – серпень)	185	164 ³⁰⁵

Вищенаведенї цифри свїдчать про те, що заходи, якї були спрямованї на покращення охорони захїдного кордону Українї, виявилися успішними. Скорїш за все, ЄС буде розвивати цей успїх у рамках угоди мїж Україною та ЄС про реадмїсію, яка набула чинностї 1 сїчня 2010 р. На момент написання цього звїту, оскїльки їмплементаційнї протоколи угоди про реадмїсію з ЄС все ще не було остаточно укладено, прикордонники

²⁹⁹ Тим, кого не депортували, дозволили залишитися в будь-якій їз країн, у тому числї тому, що вони розпочали процедуру отримання притулку. Угорщина надала доступ до процедури отримання притулку 555 мїгрантам, якї перетнули кордон з Українї у 2008 р., 152 в 2009 роцї та протягом перших восьми мїсяцїв 2010 року. Словаччина не змогла надати нам окремї цифри щодо кїлькостї мїгрантїв, яким було дозволено залишитися в країнї з причини подачї заяв про надання притулку.

³⁰⁰ 670 з цих депортованих були громадянами третїх країн.

³⁰¹ 399 з цих депортованих були громадянами третїх країн.

³⁰² 125 з цих депортованих були громадянами третїх країн.

³⁰³ 260 з цих депортованих були громадянами третїх країн.

³⁰⁴ 98 з цих депортованих були громадянами третїх країн.

³⁰⁵ 17 з цих депортованих були громадянами третїх країн.

України, Угорщини, Польщі та Словаччини неформально діяли на базі двосторонніх угод про реадмісію, укладених у середині 90-х років.³⁰⁶

Відповідно до двосторонніх угод, мігранти, яких затримали під час перетину кордону з Польщею, Словаччиною та Угорщиною без дозволу, можуть бути повернені у прискореному порядку, якщо вони були затримані протягом 48 годин після перетину кордону.³⁰⁷ Подання апеляції в Словаччині та Угорщині не призупиняє повернення, а ті особи, яких повертають, не мають доступу до мінімальної інформації після арешту та повернення. Як дізналися представники Х'юман Райтс Вотч, на практиці, мігрантів часто вводили в оману, аби вони повірили, що їх не буде повернено, просили підписати документи, яких вони не розуміли, та не завжди надавали їм можливість поспілкуватися з юристом, співробітниками неурядових організацій або представниками УВКБ ООН.

Відповідно до угоди між ЄС та Україною про реадмісію, країні ЄС, яка хоче повернути громадянина третьої країни або особу без громадянства до України, не потрібно підтверджувати національність особи, а потрібно лише довести, що мігрант перетнув кордон з ЄС безпосередньо з території України та без дозволу. Зазвичай квиток або список пасажирів є достатнім доказом. До менш переконливих доказів (які українська сторона буде перевіряти протягом 20 днів) належать заяви свідків, рахунки або чеки з України. Свідчення, які надає мігрант, будуть достатніми, тільки якщо вони надані під час судового або адміністративного розгляду.³⁰⁸

³⁰⁶ Представники Міністерства внутрішніх справ Словаччини розповіли Х'юман Райтс Вотч, що вони використовували двосторонню угоду паралельно з угодою про реадмісію з ЄС, оскільки угода з ЄС не містить жодних положень, що забороняють таке паралельне використання або суперечать двосторонній угоді. Нам також сказали, що Польща робила те ж саме. Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Яною Юріковою з Департаменту міжнародної співпраці Міністерства внутрішніх справ Словацької республіки, м. Братислава, 10 вересня 2010 р.

³⁰⁷ В статті 7 частині 1 договору про реадмісію між Угорщиною та Україною та в статті 6 частині 1 договору про реадмісію між Словаччиною та Україною зазначено наступне: «Кожна Договірна Сторона прийме назад громадянина третьої держави або особу без громадянства, яка з її території нелегально перетнула спільний державний кордон. Якщо з моменту протиправного перетину такою особою спільного кордону Договірних Сторін пройшло не більше 48 годин, то приймаюча Договірна Сторона прийме таку особу без відповідної заяви і особливих формальностей».

³⁰⁸ Додаток 3В до документів: «Офіційні заяви, зокрема, заяви співробітників органу прикордонного контролю Запитуючої держави та інших свідків, які можуть підтвердити перетин кордону відповідною особою; документи, посвідчення та будь-які рахунки (наприклад, готельні рахунки, направлення до лікарів (дантистів), перепустки до державних (приватних) інституцій, договори про оренду автомобіля, квитанції кредитних карток тощо), які чітко вказують на те, що відповідна особа перебувала на території Запитуваної

держави; дані, які свідчать, що відповідна особа користувалася послугами кур'єрського або туристичного агентства; офіційна заява відповідної особи під час судового або адміністративного розгляду». Угода між ЄС та Україною про реадмісію осіб, CE/UA/READ/en 1, в «Рішення Ради стосовно підписання договору між ЄС та Україною про реадмісію осіб», 9312/07, Рада ЄС, Брюссель, 5 червня 2007 р.

Відповідно до положень угоди між ЄС і Україною про реадмісію, щоб застосувати прискорену процедуру, прикордонники повинні продемонструвати, що мігрант перетнув кордон безпосередньо з території України.³⁰⁹ Держава ЄС повинна надіслати запит стосовно здійснення реадмісії протягом двох днів після затримання громадянина третьої країни або особи без громадянства, а Україна в свою чергу має два дні на те, щоб надати відповідь.

Держава, яка подає запит, все одно повинна представити докази, які підтвердять безпосереднє відбуття особи з території України, але в рамках прискореної процедури буде достатньо надати офіційні заяви «уповноважених співробітників органу прикордонного контролю, які можуть підтвердити, що особа перетнула кордон запитуваної держави безпосередньо з території запитуваної держави».³¹⁰ Україна може вивчати надані докази протягом 20 днів, а за відсутністю відповіді протягом цього строку, запит вважається прийнятим.

Словаччина

Найпоширеніша скарга, яку чули представники Х'юман Райтс Вотч від мігрантів, яких повернули зі Словаччини, стосувалася того, що їхні заяви на отримання притулку були проігноровані, а їх самих у швидкому порядку за декілька годин після затримання в Словаччині було відправлено назад, не надавши їм можливості подати заяву, щоб залишитися в країні. Хоча спостерігалися випадки принизливого поводження, багато мігрантів також розповіли, що Словацькі прикордонники ставилися до них коректно.

Більшість мігрантів, повернених з ЄС, яких опитали представники Х'юман Райтс Вотч в Україні, були повернені зі Словаччини. Українська сторона припустила, що більш велику кількість повернених зі Словаччини можна пояснити тим, що прикордонний район Словаччини є більш гірським, ніж прикордонні райони Польщі та Угорщини, і така місцевість надає мігрантам кращі можливості уникнути виявлення.³¹¹

Представники Х'юман Райтс Вотч зібрали 36 свідчень мігрантів, які заявили, що їх повернули зі Словаччини, з них двох було повернено у 2008 р., 10-х – у 2009 р. та 24-х – у перші п'ять місяців 2010 року, після того як угода між ЄС та Україною про реадмісію

³⁰⁹ Угода між ЄС та Україною про реадмісію, CE/UA/READ/en 1, стаття 5(3) в «Рішення Ради стосовно підписання договору між ЄС та Україною про реадмісію», 9312/07, Рада ЄС, Брюссель, 5 червня 2007 р.

³¹⁰ Угода між ЄС та Україною про реадмісію, CE/UA/READ/en 1, Додаток 3В, в «Рішення Ради стосовно підписання договору між ЄС та Україною про реадмісію», 9312/07, Рада ЄС, Брюссель, 5 червня 2007 р.

³¹¹ Інтерв'ю з прикордонниками, Мукачеве, 18 червня 2010 р. Ця інформація була підтверджена прикордонниками та співробітниками Міністерства внутрішніх справ у Братиславі та Будапешті.

офіційно набула чинності.³¹² З 36 свідчень мігрантів, яких повернули до України, 25 розповіли нам, що вони просили про притулок в Словаччині, дуже часто їхні прохання були зі сльозами на очах та сповненими благання, але прикордонники Словаччини ігнорували це. Також ми взяли інтерв'ю у однієї особи, якій було надано доступ до процедури отримання притулку після того, як вона потрапила до Словаччини з України.³¹³

Мігранти розповіли Х'юман Райтс Вотч про різне поводження з ними з боку міграційної поліції Словаччини. З їхніх розповідей стало зрозумілим, що були випадки як доброго, так і поганого поводження. Наприклад, один з мігрантів широко посміхнувся і показав жест³¹⁴, що все дуже добре, але були й розповіді про випадки побиття та знущання. Про один із прикладів такого поводження ми почули від 20-річного пакистанця, якого було заарештовано через 10 хвилин після перетину кордону:

Я був один. Було 24 грудня 2009 р. Словацький прикордонник дуже сильно мене побив. Він бив мене з ранку до ночі. Коли мене піймали, то один з солдатів бив мене перед іншими солдатами, потім мене продовжили бити в центрі для затриманих. Вони були у військовій формі. Вони повели мене до кімнати, де був комп'ютер та люди в цивільному, де вони мене знову побили. Вони били мене кийками та ременями, штовхаючи мене один до одного. Через це я не можу витягнути праву ногу. У мене болить спина та пахва. Вони мене допитували під час биття: «Звідки ти приїхав? Хто перевізник?» Вони утримували мене на кордоні три години, а потім перевезли мене до України.³¹⁵

Подібні заяви про побиття були рідкими, хоча нерідкими були випадки словесних принижень. Найпоширенішими скаргами мігрантів про їхній досвід у Словаччині були скарги про те, що прикордонники ігнорували їхні благання про притулок та примушували мігрантів підписувати документи, змісту яких вони не розуміли. 36-річний афганець, якого повернули зі Словаччини у березні 2010 року згадує:

Вони нам навіть не дали можливості поговорити про те, що ми хочемо отримати статус біженця або шукача притулку в Словаччині. Ми сказали, що хочемо бачити юриста. Ми сказали, що хочемо бачити представника

³¹² Загальна кількість опитаних осіб менше за 36, тому що деякі опитані перетинали кордон декілька разів.

³¹³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-110, центр розміщення шукачів притулку у Гуменному, Словаччина, 23 червня 2010 р.

³¹⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч B-20, Журавичі, 15 червня 2010 р.

³¹⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч B-14, Журавичі, 14 червня 2010 р.

ООН. Ми попросили притулку. Вони не захотіли нас слухати. Вони зняли у нас відбитки пальців та сфотографували нас. Вони не били нас, але говорили з нами погано та кричали на нас. Вони змусили нас підписати документи про депортацію на Україну. Я не хотів їх підписувати, але це їх розлютило, тому мені довелося їх підписати. У них був дуже поганий перекладач, який не міг нічого пояснити або допомогти. Ми провели одну ніч в Словаччині, потім зранку вони відвезли нас до України.³¹⁶

Інші розповідали нам про те, що міграційна поліція Словаччини ігнорувала не тільки запити на отримання притулку, але й запити на отримання медичної допомоги. 20-річний чоловік був одним з кількох у групі, кого дуже сильно побили та травмували їхні перевізники, але прикордонники Словаччини не захотіли надати йому належної медичної допомоги:

Я їм сказав, що хочу отримати притулок в цій країні. Він [співробітник міграційної поліції Словаччини] нічого не відповів. Він посадив нас у машину... Вони везли нас в тому напрямку, звідки ми прийшли, та привезли нас до відділку поліції. Ті, до кого вони нас привезли, були в іншій формі. Вони дали нам попити води. Ми були мокрі та брудні. Вони дали нам ковдри. Я три рази просив їх надати мені медичну допомогу. Я розмовляв англійською. Я їм сказав, що мені погано. Я також попросив притулку. В той вечір, вони викликали нас поодиноці. Я перекладав для всіх. Вони запитали мене звідки я, яка в мене національність, що ми тут робимо... Я їм чітко сказав, що хочу притулку. Вони зняли наші відбитки пальців. Дали нам поїсти. Вони нас добре погодували. У мене боліла голова, але мені ніхто не дав знеболююче. Інший чоловік не мав пальців, у нього йшла кров дві або три години. Я їм сказав, що він потребує медичної допомоги, але вони нічого не зробили. В кімнаті було холодно. На вулиці йшов дощ...

Ми не бачили юриста, була тільки поліція. Вони ставилися до нас, як до злочинців. Вони розділи і обшукали нас на вулиці та в коридорі поліцейського відділку... Вони сказали нам підписати документи. Я їм сказав, що не можу підписати, тому що не розумію того, що в них написано. Але вони пояснили мені, що підписати ці документи в моїх інтересах, після чого вони почали на мене тиснути. Вони нас всіх змусили

³¹⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-19, Журавичі, 15 червня 2010 р.

підписати папери. Вони нам не пояснювали, що відбувається... Через 20 хвилин я почув крик. Я зрозумів, що вони відсилають нас назад.³¹⁷

Прискорена процедура повинна застосовуватись тільки до тих, кого затримали в 30 кілометровій зоні від кордону та протягом 48 годин після перетину кордону. Хоча оцінка щодо відстані та часу, яку надають мігранти, із зрозумілих причин часто є неточною, деякі мігранти, в тому числі цей 22-річний індієць, були впевнені в тому, що вони пройшли значну відстань на території Словаччини:

Після того, як я перетнув кордон та опинився в Словаччині, я йшов п'ять днів. Я нічого не їв і не пив. Я пройшов Сніну, я думаю, що дійшов майже до Братислави. Я зайшов дуже далеко... Вони спіймали нас на дорозі приблизно о восьмій ранку 22 травня 2010 р. Йшов дощ, було дуже холодно. Я сказав поліції, що «мені потрібно тут залишитися». Не було ні судді, ні суду. Я бачив тільки поліцію. Приїхали чотири поліцейські машини. Вони посадили нас у машину і везли 45 хвилин до поліцейського відділку. Вони зняли наші відбитки пальців та записали наші імена.

Вони мені дали документ та сказали, що «вони дозволять мені залишитися, якщо я його підпишу». Я підписав документ, зміст якого я не розумів, після чого вони мене депортували. Я їм ніколи не казав, що приїхав з України. Вони не знайшли в мене жодного документа, який би засвідчував те, що я прийшов з України. Вони відвезли мене у поліцейській машині до українського кордону, це була приблизно одна година їзди. Поліція в Словаччині поводитися з нами порядно. Вони відправили нас до України в той самий день, коли нас спіймали, приблизно о 16 або 17 годині. Ще навіть не було темно.³¹⁸

Словацькі офіційні особи розповіли нам про те, що прийняття мігранта назад в Україну за прискореною процедурою зазвичай залежить від особистих відносин між співробітниками прикордонних служб обох постів. Вони зазначили, що співпраця дуже налагоджена і що українські прикордонники зазвичай не оскаржують запит про реадмісію. Українські прикордонники з більшою готовністю приймають мігрантів, які були заарештовані біля кордону, як доказ того, що вони прийшли безпосередньо з території України. Прикордонники Словаччини всупереч численним заявам мігрантів

³¹⁷ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-34, Ужгород, 18 червня 2010 р.

³¹⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-35, Чоп, 19 червня 2010 р.

наполягали на тому, що професійний перекладач завжди присутній і що всі документи зачитуються мігрантам, перш ніж їх підпише прикордонник, перекладач і особа, яку повертають.³¹⁹

У грудні 2009 року, прямо перед тим, як угода між ЄС та Україною про реадмісію набула чинності, Міністерство внутрішніх справ Словаччини скасувало договір з УВКБ ООН та Лігою прав людини Словаччини, відповідно до якого, починаючи з 2007 року, юристи неурядових організацій мали право проводити моніторинг процедур повернення мігрантів на кордоні. На сьогоднішній день, представники неурядових організацій мають доступ лише до мігрантів, яких перевели до центрів утримання через неможливість їхнього повернення за прискореною процедурою.³²⁰

Рішення про депортацію особи зі Словаччини приймається виключно міграційною поліцією на кордоні. Співробітники Департаменту міграційної поліції у Братиславі розповіли нам, що міграційна поліція при прийнятті рішення про повернення особи зважає на те, чи загрожує щось цій особі, якщо її повернуть до України. Однак вони не знали, що УВКБ ООН не вважає Україну безпечною третьою країною.³²¹

В теорії мігрант має право на оскарження рішення про адміністративне видворення протягом 15 днів у відповідному відділку прикордонної поліції та згодом у суді, якщо апеляція не була задоволена. Поліція має право вирішувати, призупиняти чи ні депортацію особи, яка подає апеляцію. Рішення поліції не призупиняти депортацію не може бути оскаржене, навіть якщо сама апеляція ще розглядається. Прикордонна поліція не змогла вказати нам точну кількість апеляцій на рішення про депортацію, які вона отримала від мігрантів на кордоні, а також сказати як часто вони на свій розсуд депортували мігрантів, апеляційні заяви яких були в процесі розгляду. За словами представників Ліги з прав людини Словаччини, наказ про депортацію зазвичай не дозволяє мігрантам, які оскаржують цей наказ, зробити так, щоб їхнє повернення

³¹⁹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Міланом Творицом, директором Департаменту міграційної поліції, Міністерство внутрішніх справ Словаччини, Братислава, 10 вересня 2010 р.

³²⁰ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Мірославою Мітельмановою, Ліга з прав людини Словаччини, Братислава, 9 вересня 2010 р.

³²¹ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Міланом Творицом, Братислава, 10 вересня 2010 р. У своїй «Позиції щодо ситуації з наданням притулку в Україні у контексті повернення шукачів притулку», жовтень 2007, УВКБ ООН порадив державам «утримуватися від повернення шукачів притулку-громадян третіх країн до України», (параграф 52, с. 14), продовжуючи посилання на цю інструкцію і в травні 2010 року у своєму «Повідомленні щодо захисту біженців та шукачів притулку в Україні», с. 1.

призупинили. Така ситуація вірогідно позбавляє мігрантів бажання подавати апеляції на рішення про свою депортацію.³²²

Також наказ про депортацію зазвичай передбачає заборону на в'їзд до країни протягом п'яти років.³²³ За словами словацьких офіційних осіб, діти без супроводу не депортуються в Україну в рамках угоди про реадмісію, і міграційна поліція зобов'язана негайно направити осіб, які стверджують, що вони неповнолітні, до служб захисту дітей.³²⁴ Незважаючи на такі чіткі зобов'язання відповідно до закону, ми чули зовсім інші історії від дітей, яких було повернено.

17-річний хлопчик з Афганістану, якого депортували зі Словаччини наприкінці 2009 року або на початку 2010 року, розповів нам:

Ми перетнули кордон зі Словаччиною, але нас спіймали. Ми попросили поліцію допомогти нам. Після одного дня та ночі нас депортували. Солдати в Словаччині поводитися з нами добре. Вони не питали мене, чому я залишив Афганістан. Вони тільки спитали, скільки мені років. Я сказав їм, що народився 1 жовтня 1992 року. Я написав цю дату в їхніх документах. Я не розумів документів, які вони мені дали підписати. Вони сказали, що відвезуть нас до табору мігрантів, але вони депортували нас.³²⁵

16-річна дівчинка з Сомалі, яка подорожувала зі своїм молодим повнолітнім чоловіком, була піймана в Словаччині 17 травня 2010 року та депортована наступного дня. Ми не знаємо, чи поводитися словацькі прикордонники з нею, як з дитиною без супроводу, але дівчинка нам розповіла, що вони змінили дату її народження з 1994 на 1984 р.:

Ми сказали, що дати народження неправильні. Я плакала, але вони не звертали увагу. Я благала їх дозволити мені залишитися. Ми сказали, що

³²² Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Браніславом Цервенком, Департамент міграційної поліції, Міністерство внутрішніх справ Словаччини, Братислава, 10 вересня 2010 р. Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з палестинським шукачем притулку, якого повернули зі Словаччини до України 16 червня 2010 р з брошурою арабською мовою про його права на отримання притулку, та наказом про адміністративне видворення, в якому було вказано, що апеляція не призупинить його видворення, оскільки він представляє загрозу громадському порядку. В наказі про депортацію було написано ім'я перекладача, яке було словацьким, але документ не мав його підпису. Копія наказу зберігається Х'юман Райтс Вотч.

³²³ Представники Х'юман Райтс Вотч отримали копію наказу про депортацію мігранта, в якому йшлося про заборону на в'їзд до країни згідно статті 56(1) акту, що регламентує перебування іноземців на території країни (копія наказу про депортацію зберігається Х'юман Райтс Вотч).

³²⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Міланом Творицом та Лідією Млинковою з Департаменту соціальної політики та захисту дітей, Міністерство праці та соціальної політики, Братислава, 10 вересня 2010 р.

³²⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-39: дата та місце вилучені.

ми біженці з Сомалі. Вони взяли наші відбитки пальців та депортували нас наступного дня.³²⁶

Угорщина

Представники Х'юман Райтс Вотч вислухали свідчення 14 мігрантів, яких повернули з Угорщини, з яких п'ятеро були повернені у 2008 році, четверо – у 2009 році та п'ятеро – протягом перших п'яти місяців 2010 року після того як набула чинності угода між ЄС та Україною про реадмісію.³²⁷

За одним виключенням, жоден із тих, кого повернули з Угорщини та хто дав інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч, не скаржився на те, що його били прикордонники або поліція, а багато з них позитивно охарактеризували поводження з ними. Однак майже кожна опитана нами особа заявила, що просила притулку, але їхні прохання були проігноровані та що на них тиснули або хитрістю змушували підписувати документи, яких вони не розуміли, або обіцяли відвезти їх до центру розміщення біженців, а замість того були депортовані до України. 24-річний сомалієць, якого піймали на території Угорщини у лютому 2010 року, розповідає типову історію:

Вони відвезли нас до поліцейського відділку в Угорщині. Вони помістили нас в окремі кімнати. Вони ставили нам запитання: звідки я приїхав, як я тут опинився. Я сказав, що я приїхав з Росії і що я сомалієць. Я сказав їм, що ми хочемо попросити притулку. Вони сказали, що приймуть мене і відвезуть до табору. Вони зняли відбитки пальців та сфотографували мене. Ми підписали папери. Вони нам сказали, що якщо ми підпишемо папери, вони відвезуть нас до табору. Ось чому я підписав ці папери....

Вони добре з нами поводитися. Вони роздягнули нас для перевірки. Вони зареєстрували наші речі. З ними не було перекладача. Мене заарештували о 15 годині і депортували опівночі. Вони нам дали хліба та води. Потім вони нам сказали: «Поїхали» і пояснили, що вони нас відвезуть до табору на машині. Я взяв свою сумку. Коли я закрив двері, вони мені сказали, що «ми депортуємо вас до України і ви не зможете повернутися протягом трьох років». Я почав плакати та просити їх не повертати нас. Інші також почали плакати.³²⁸

³²⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-27, Журавичі, 15 червня 2010 р.

³²⁷ Деяких мігрантів повертали з Угорщини декілька разів.

³²⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-81, Ужгород, 17 червня 2010 р.

Співробітники імміграційної служби Угорщини під час зустрічі з представниками Х'юман Райтс Вотч наполягали, що вони повертають лише тих мігрантів до України, щодо яких є докази, що вони перетнули кордон безпосередньо з території України і що відстань від кордону, на якій їх затримали, не має значення. Офіцер міграційної поліції, Ольга Керезціне Петіс, пояснила протокол, відповідно до якого працює їхнє відомство:

Якщо ми можемо доказати, що вони прийшли з України, тоді за них відповідає Україна. Якщо доказів про перебування на Україні немає, тоді їх направляють до нашого імміграційного комітету. Не існує правила 30 кілометрів. Немає значення, пройде він один метр або велику відстань; нам потрібні докази незаконного перетину кордону. Якщо ми не можемо зробити реадмісію особи, тоді ми направляємо її до департаменту імміграції.³²⁹

Офіцер Петіс сказала, що прикордонники України та Угорщини добре співпрацюють і що українські прикордонники рідко оскаржують повернення мігранта.³³⁰ Вона сказала, що:

Ми зустрічаємося з українськими прикордонниками біля кордону, щоб показати їм докази [що мігрант незаконно перетнув кордон Угорщини з території України]. Угорщина не відсилає назад людей без належних доказів. У нас добра співпраця між Україною та Угорщиною. Українська сторона з нами дуже добре співпрацює. Українські прикордонники їх забирають назад, тому що вони хочуть опитати їх щодо мереж незаконного ввозу мігрантів.³³¹

Петіс сказала, що система працює по-іншому, коли людина просить притулку: «Якщо особа просить притулку, ми повинні розглянути заяву, навіть якщо в нас є докази, що людина прийшла з України».³³² Шукачі притулку, яких повернули з Угорщини, не погодились з її розповіддю про те, як функціонує ця процедура. Чоловік із Сомалі, якого повернули з Угорщини у липні 2009 року, сказав представникам угорської влади, що він прийшов з України, але чітко заявив, що він шукає притулку:

³²⁹ Інтерв'ю з Ольгою Керезціне Петіс, міграційна поліція, Нюїрбатор, Угорщина, 22 червня 2010 р.

³³⁰ З початку 2009 року українські прикордонники прийняли всі запити на реадмісію зі Словаччини та Угорщини.

³³¹ Інтерв'ю з Ольгою Керезціне Петіс.

³³² Там же.

Кожному з нас вони дали хліб, масло та один літр води. Коли вони дали це нам і ми побачили прапор Угорщини, ми так зраділи та подумали, що ми можемо тут жити. Прийшла одна дівчина, яка говорила англійською мовою. Місце, до якого нас відвели у поліцейському відділку, мало на стіні прапор УВКБ ООН. Вона нас запитала про те, як ми сюди приїхали, про нашу національність і т.п. Ми відповіли на всі питання, сказали, що ми приїхали з України і що ми шукаємо притулок. Ми просили допомоги через війну в Сомалі і сказали, що ми хочемо отримати притулок....Ми запитали, чи можемо ми отримати притулок, а вона відповіла, що «вона тільки перекладач»...

Вони спіймали нас о 6 вечора. Вони зняли наші відбитки та сфотографували нас.... Ми переночували в Угорщині. Вони прикували нас наручниками до ліжок, на яких не було матраців. Вони закрили двері та прикували кожного до його ліжка. Вони зняли з нас наручники через чотири години. Якщо ми хотіли в туалет, ми повинні були їх кликати. Нас утримували у поліцейському відділку 24 години. Ми їхали 20 хвилин та під'їхали до кордону, де ми побачили український прапор. Ми не знали, що й почувати.... Ми не могли нікому зателефонувати. Серед нас була дівчинка та двоє були неповнолітніми.... Нас усіх повернули.³³³

На практиці, прикордонники Угорщини, здається, не роблять жодних послаблень у відношенні дітей без супроводу, які перетинають їхній кордон. 16-річний хлопчик з Афганістану сказав, що прикордонники не оскаржували його вік, але, незважаючи на це, відправили його назад:

Я йшов через хашу лісів Угорщини протягом 16 годин. Крім мене ще був мій друг та перевізник. Ми вийшли на дорогу, а там нас побачила поліція Угорщини і попросила показати документи. Вони відвезли нас у відділок та обшукали наші кармани. На них була форма прикордонників. Мене спіймали 19 квітня 2010 року та відправили назад вранці 20 квітня. Угорська поліція ставилася до нас добре. Перевізник втік. Коли мене впіймали, я їм сказав, що я біженець. У відділку була жінка з Палестини, яка була перекладачем. Я запитав: «Що це за країна?» Вона відповіла: «Угорщина». Жінка з УВКБ ООН взяла мою справу. Вона була угоркою.

³³³ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-22, Вінниця, 24 травня 2010 р.

Я їм сказав, скільки мені років [йому 16]. Моєму другові було теж менше 18 років. Вони записали дату мого народження в документах. В документах про депортацію та на всіх моїх документах тут також була записана ця сама дата. Вони сказали, що вони допоможуть мені, але потім вони депортували мене.³³⁴

Дівчинка з Сомалі, якій було 16 років, коли її повернули з Угорщини, розповіла нам про подібний випадок, у тому числі про те, що її утримували під вартою в Угорщині 24 години.³³⁵ Офіцер міграційної поліції, пані Петіс, розповіла представникам Х'юман Райтс Вотч: «З дітьми поводяться так само, як і з дорослими. Вони повинні сказати слово «притулок», якщо вони не хочуть, аби їх повернули. Якщо буде доказано, що вони прийшли з України і вони не хочуть просити притулку в Угорщині, тоді їх потрібно повернути до України, незважаючи на їхній вік. А чому ні?»³³⁶

В той же час, представники імміграційної служби та поліції в Будапешті відповіли на це саме питання по-іншому, у відповідності із законодавством Угорщини, сказавши, що діти без супроводу можуть бути повернені лише для з'єднання з сім'єю або якщо для них організоване необхідне піклування в закладах для догляду за дітьми. Дітей без супроводу також не можуть утримувати під вартою. Вони не мали статистичних даних, щоб підтвердити це, але за їхніми словами, випадки повернення дітей без супроводу є дуже рідкими.³³⁷

За словами офіційних осіб з Будапешту, рішення про депортацію громадянина третьої країни до України приймається спільно міграційною поліцією та Бюро імміграції та національності (БІН). Міграційна поліція проводить співбесіду з особою, яку було заарештовано біля кордону, а потім звертається до БІН, щоб з'ясувати, чи не порушує депортація цієї особи зобов'язання Угорщини щодо невидворення за Конвенцією про статус біженців та Європейською Конвенцією про захист прав людини. БІН надає свою експертну оцінку на основі інтерв'ю; ця оцінка є обов'язковою для виконання міграційною поліцією:

³³⁴ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч В-42, Латориця, 21 червня 2010 р.

³³⁵ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч S-94: місце та дата вилучені.

³³⁶ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Ольгою Керезціне Петіс та Крисціаном Какожем, представниками міграційної поліції, Нюрбатор, Угорщина, 22 червня 2010 р.

³³⁷ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Істваном Ордогом, директором, та Арпадом Сжепом, начальником Управління у справах біженців, Бюро імміграції та національності Угорщини, та з Тарі Яношом, заступником начальника, Гергелем Бжаносці, лейтенантом поліції, відділ міграційної поліції, Штаб національної поліції, Будапешт, 9 вересня 2010 р.

Ми звертаємося до БІН за експертною оцінкою, щоб дізнатися чи можна повернути громадянина третьої країни. БІН надає свою оцінку на основі інформації про країну походження та звітів ООН. Згідно цих звітів, Україна є безпечною країною БІН завжди каже, що особу можна повернути до України. Не було жодного випадку, коли БІН порадило би не повертати особу. Ми не знаємо випадків негативної відповіді.³³⁸

Представники поліції пояснили, що коли на ім'я особи був виданий наказ про депортацію, ця особа може подати апеляцію до суду протягом восьми днів, а відповідь отримає через 15 днів. Подібні апеляції, однак, не призупиняють депортацію, й тому особа, яка знаходиться в процесі оскарження рішення, може бути повернена. На питання про те, чи багато апеляцій було подано на кордоні, вони відповіли: «Апеляції трапляються дуже рідко, тому що наші рішення добре обґрунтовані».³³⁹ Угорщина не дозволяє неурядовим організаціям проводити моніторинг процедури повернень у відділках поліції на кордоні.³⁴⁰

Міжнародно-правові зобов'язання Угорщини та Словаччини щодо повернень мігрантів та шукачів притулку та щодо права шукати притулку

Принцип невидворення, закріплений у міжнародному праві щодо біженців та міжнародному законодавстві у галузі прав людини, забороняє видворення або повернення особи до країни, де їй загрожує переслідування, катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження.³⁴¹

Конвенція 1951 року про статус біженців забороняє повертати біженців «жодним чином» до країн, де існує загроза їхньому життю чи свободі.³⁴² Угорщина та Словаччина, як і інші країни-члени ЄС, зобов'язані дотримуватися принципу невидворення біженців та шукачів притулку, як учасники Конвенції щодо біженців та Протоколу до неї 1967 року.

³³⁸ Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Тарі Яношом, заступником начальника, Гергелем Бжаносці, лейтенантом поліції, відділ міграційної поліції, Штаб національної поліції, Будапешт, 9 вересня 2010 р.

³³⁹ Там же.

³⁴⁰ Однак Угорщина надає доступ юристам із Угорського Гельсінського Комітету до файлів поліції тих повернених осіб, чий імена та довіреності від яких вони отримали. Інтерв'ю Х'юман Райтс Вотч з Джулією Іван, Угорський Гельсінський Комітет, Будапешт, 8 вересня 2010 р.

³⁴¹ Заборона повертати будь-яку особу до країни, в якій їй загрожує катування або нелюдське чи таке, що принижує людську гідність, поводження, є абсолютною. Конвенція про статус біженців наводить у статті 1.6.F список підстав, за якими людина, яка тікає від переслідувань, може бути виключена з-під захисту, який надає статус біженця.

³⁴² Конвенція про статус біженців, стаття. 1.A.2

Міжнародне законодавство у галузі прав людини, зокрема Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП), також забороняють повернення особи до країни, де їй загрожує катування. Комітет ООН з прав людини пояснює таку заборону в МПГПП, вказуючи, що держави не повинні наражати осіб на небезпеку катування або жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання після повернення до іншої країни шляхом їхньої екстрадиції, вислання або видворення».³⁴³

Відповідно до Хартії Європейського Союзу з основних прав, країни-члени ЄС також зобов'язані не виганяти, не висилати та не екстрадувати будь-яку особу до країни, де існує серйозна загроза того, що її може бути піддано катуванням або нелюдським чи таким, що принижують гідність, видам поводження чи покарання.³⁴⁴ Цей принцип був впроваджений через директиви ЄС щодо процедур надання або позбавлення статусу біженця та з питань стандартів щодо кваліфікації осіб як біженців або як осіб, які потребують іншої форми міжнародного захисту. Обидві директиви були перенесені в національне законодавство кожної країни-члена ЄС.³⁴⁵ Більш того, Хартія Європейського Союзу з основних прав зобов'язує країни-члени ЄС гарантувати право на притулок.³⁴⁶

Стосовно повернення дітей без супроводу, країни-члени ЄС мають зобов'язання за Конвенцією ООН про права дитини, яка не тільки забороняє повернення дітей до країн, де вони зазнають катування, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, а також зобов'язує державу «приймати до уваги в першу чергу» найкращі інтереси дитини під час прийняття рішення щодо її повернення.³⁴⁷ Комітет ООН з прав дитини – орган, який наглядає за виконанням Конвенції, визначає, що повернення дітей без супроводу не є рішенням, якщо є «обґрунтований ризик», що в

³⁴³ Загальний коментар № 20 (1992) Комітету з прав людини (HRI/HEN/1/Rev. 1, 28 липня 1994 р.) щодо статті 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року.

³⁴⁴ Хартія Європейського Союзу з основних прав, стаття 19.2.

³⁴⁵ Директива Ради ЄС 2005/85/ЄС від 1 грудня 2005 р. з питань мінімальних стандартів щодо процедур в країнах-членах ЄС щодо надання та позбавлення статусу біженця. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:326:0013:01:EN:HTML> (переглянуто 14 вересня 2010 р.); Директива Ради ЄС 2004/83/ЄС від 29 квітня 2004 р. з питань мінімальних стандартів щодо кваліфікації та статусу громадян третіх країн та осіб без громадянства як біженців або як осіб, які потребують іншої форми міжнародного захисту, а також щодо обсягу наданого захисту. <http://www.stranieriinitalia.it/briguglio/immigrazione-e-asilo/2008/aprile/direttiva-83-2004-en.html> (переглянуто 14 вересня 2010 р.).

³⁴⁶ Хартія Європейського Союзу з основних прав, прийнята 14 грудня 2007 р., 2007/С 303/01, набула чинності 1 грудня 2009 р, стаття. 18.

³⁴⁷ КПД, стаття 3(1).

результаті повернення будуть порушені основні права дитини, і, зокрема, якщо ситуація підпадає під принцип невидворення.³⁴⁸

Поріг того, що становить нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження може бути значно нижчим для дитини, ніж для дорослого. Європейський суд з прав людини у своєму рішенні по справі *Мубіланзіла Маєка та Каніки Мітунга проти Бельгії* про депортацію п'ятирічної конголезької дівчинки, постановив, що депортація цієї дитини становить нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження, у тому числі тому, що Бельгія «не намагалася забезпечити, щоб вона [дитина] була належним чином доглянута та не прийняла до уваги реальну ситуацію, в якій вона ймовірно опиниться після повернення до країни походження».³⁴⁹

Європейська Конвенція про захист прав людини надає кожному, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, були порушені, право на ефективний засіб правового захисту.³⁵⁰ Європейський суд з прав людини уточнив, що держави зобов'язані гарантувати ефективний засіб правового захисту від ризику порушень прав та що «засіб правового захисту, який вимагається статтею 13, повинен бути «ефективним» як на практиці, так і в законі».³⁵¹

Положення угоди між ЄС та Україною про реадмісію в основному стосуються практичної частини повернення особи до України, в той час як захист прав людини мігрантів в угоді є слабким. Ця угода, однак, не перешкоджає країнам-членам ЄС виконувати їхні зобов'язання відповідно до міжнародного законодавства у галузі прав людини.³⁵²

Як продемонстрував цей звіт, після повернення до України мігранти стикаються з реальною загрозою катування або нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Крім того, в Україні вони ризикують бути безпідставно затриманими. Непрацююча та корумпована система надання притулку в Україні фактично позбавляє біженців захисту.

³⁴⁸ Комітет ООН з прав дитини, Загальний коментар №6, параграф 84.

³⁴⁹ Європейський суд з прав людини, справа *Мубіланзіла Маєка та Каніки Мітунга проти Бельгії* (заява №.13178/03), рішення від 12 жовтня 2006 р., інформація доступна на сайті www.echr.coe.int, параграф 68.

³⁵⁰ Європейська Конвенція про захист прав людини, стаття 13.

³⁵¹ «По-друге, навіть якщо на практиці ризик помилки є незначним, ...слід відмітити, що вимога, викладена в статті 13 та в інших положеннях конвенції, має форму гарантії, а не просто заяви про намір або практичного договору». Європейський суд з прав людини, справа *Конка проти Бельгії* (заява №51564/99), рішення від 5 травня 2002 р., інформація доступна на сайті www.echr.coe.int, параг. 83. Європейський суд з прав людини, у справі 3. та інші проти Об'єднаного Королівства, заява №29392/95, рішення від 10 травня 2001 р., інформація доступна на сайті www.echr.coe.int, параграф 108.

³⁵² Угода між ЄС та Україною про реадмісію, преамбула.

Дослідники Х'юман Райтс Вотч задокументували велику кількість заяв від шукачів притулку про те, що Словаччина та Угорщина позбавили їх права на пошук притулку та що жодна з цих країн не діяла в найкращих інтересах дитини, коли повертала дітей до України. Ані Словаччина, ані Угорщина на даний момент не забезпечують, ані у законодавстві, ані на практиці, ефективного засобу правового захисту, який би захистив мігрантів від такого поводження з ними, яке порушує їхні основні права. Поліція Словаччини регулярно відмовляє у призупиненні депортації у випадку апеляцій навіть ще до того, яка вона подана на розгляд, а Бюро імміграції та національності Угорщини на практиці нічого не робить для того, щоб реально оцінити ризик катування або переслідування, якого мігрант може зазнати після повернення до України. Більш того, жодна з країн не дозволяє незалежним організаціям проводити повний моніторинг процедур повернення.

Цей звіт продемонстрував, що Словаччина та Угорщина порушили свої зобов'язання щодо принципу невидворення, як за законодавством у галузі прав людини та біженців, так і зобов'язання за правом ЄС щодо забезпечення права на притулок. В звіті задокументовані моменти, коли представники силових структур піддавали мігрантів, які були повернені зі Словаччини та Угорщини, катуванням та нелюдському і принижуючому гідність поводженню, а також коли шукачі притулку, повернені зі Словаччини та Угорщини, не отримали ефективного захисту від повернення до країни, стосовно якої вони мають обґрунтований страх того, що їх будуть переслідувати або при поверненні до якої вони стикнуться з іншою серйозною небезпекою.

Подяка

Цей звіт був підготовлений та написаний Біллом Фреліком, директором програми у справах біженців Х'юман Райтс Вотч та Сімон Троллер, старшою науковою співробітницею відділу з прав дитини. Юлія Горбунова, співробітниця відділу країн Європи та Центральної Азії, також проводила дослідження на місцях для написання звіту, допомагала з додатковими дослідженнями та редагуванням матеріалів. Вікторія Нагорна, Елеанор Тейлор-Ніколсон та Касандра Мікічіч провели додаткові дослідження в сфері законодавства та допомогли з редагуванням матеріалів. Звіт був відредагований Касандрою Каваног з відділу програм, Беном Вордом та Рейчел Денбер, заступниками директора відділу країн Європи та Центральної Азії, Замою Корсен-Неф, заступником директора відділу з прав дитини, Гаурі ван Гуліком, юристом та науковим співробітником відділу прав жінок країн Європи та Центральної Азії, та Веронікою Сзенте Голдстон, директором з адвокації відділу країн Європи та Центральної Азії. Айслінг Рейді, старший радник з юридичних питань, провів правову експертизу. Представники Європейської Комісії, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Міжнародної організації з міграції, а також представники неурядових організацій та юристи в Україні надали свої коментарі. Нематула Мохамед Рафі та Еліас Адам Хассан надали неоціненну допомогу як перекладачі. Додаткова допомога у редагуванні була надана Валері Кіркпатрік з програми у справах біженців, Кайлом Найтом та Джудіт Костою з відділу прав дитини. Грейс Чой та Кеті Міллз з відділу програм надали допомогу щодо публікації. Сергій Дьома та Ольга Сливка переклали цей звіт на українську мову та наступні перекладачі переклали анотації до звіту та рекомендації: Ігор Гербич зробив переклад на російську мову; Мартін Замбор – на словацьку мову; Аннамарія Мосз – на угорську мову.

Ми вдячні Державній прикордонній службі України, Міністерству внутрішніх справ України та Державному комітету України у справах національностей та релігій за їхню згоду зустрітися з нами, за коментарі, що були надані щодо наших висновків, та за наданий доступ до пунктів тримання та перебування, які знаходяться в їхньому підпорядкуванні. Ми також вдячні Міністерству внутрішніх справ Словаччини та Міністерству праці та соціальної політики Словаччини, міграційній поліції та Бюро імміграції та національності Угорщини за згоду зустрітися з нашими представниками та за можливість відвідати заклад утримання під вартою Нюїрбатор та центр розміщення шукачів притулку та біженців Бішке, що в Угорщині, та центр розміщення мігрантів Гуменне в Словаччині.

На додаток до нашої подяки Управлінню Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та Міжнародній організації з міграції (МОМ) за їхню відкритість та допомогу, також ми вдячні неурядовим організаціям, які допомагали нам в Україні, Словаччині та Угорщині, в тому числі Африканському центру, Баварській Раді у справах біженців, Чернігівському комітету з прав людини, Данській Раді у справах біженців, Європейській раді у справах біженців та вигнанців (ЄРСБВ), Єврейському товариству допомоги мігрантам (ХІАС), Угорському Гельсінському Комітету, Угорській міжцерковній допомозі, Єзуїтській службі біженців, Комітету медичної допомоги в Закарпатті, організації «Лікарі без кордонів», НЕЕКА, благодійному фонду «Рокада», Соціальній Дії, Словацькій Лізі з прав людини, Вінницькій правозахисній групі та Волинським перспективам. І насамкінець, ми вдячні усім біженцям, шукачам притулку та мігрантам, які розмовляли з нами в межах та поза межами пунктів тимчасового утримання та перебування в Україні, Угорщині та Словаччині, незважаючи на страх можливих наслідків за проведені з нами зустрічі.

Пастка на прикордонні

Поводження з мігрантами та шукачами притулку в Україні

Європейський Союз вже давно розглядає Україну як перевалочний пункт на шляху біженців і мігрантів до Європи. Саме тому Європейський Союз витратив десятки мільйонів євро, щоб відвернути потік мігрантів і шукачів притулку та перевести тягар, що вони створюють, від себе на Україну. Одним із фундаментальних аспектів стратегії Європейського Союзу стало укладення загальноєвропейської угоди про реадмісію з Україною, яка вступила в силу в січні 2010 року.

Фінансування ЄС значною мірою було зосереджене на забезпеченні захисту кордонів України та побудові пунктів утримання мігрантів. ЄС не зробив достатньо, щоб забезпечити гуманне поводження з мігрантами, які перебувають на території України, щоб їх не могли свавільно затримувати, і щоб шукачі притулку та члени уразливих груп були захищені.

Мігранти та шукачі притулку в Україні, в тому числі діти, стикаються з реальним ризиком жорстокого поводження з боку прикордонників та міліції, вони часто утримуються під вартою безпідставно. Деякі мігранти розповідали, як співробітники правоохоронних органів катували їх, у тому числі використовуючи електричний струм, після того як вони були затримані при спробі перетнути кордон з ЄС або після їх депортації зі Словаччини та Угорщини. Система надання притулку в Україні не виконує свої функції та пронизана корупцією. Українське законодавство не передбачає захист осіб, котрі втікають від масового насильства та війни, або стали жертвами торгівлі людьми. Відомо тільки про двох громадян Сомалі та одну дитину без супроводу, яким було надано статус біженця. В деяких регіонах країни діти без супроводу взагалі не мають доступу до процедури отримання притулку.

Цей звіт включає розповіді шукачів притулку, в тому числі дітей без супроводу, яким вдалося залишити територію України та потрапити на східний кордон ЄС, але яких словацькі чи угорські прикордонники швидко повернули назад, не дозволивши їм подати заяву про надання притулку або оскаржити свою депортацію в Україну.

Законні інтереси Європейського Союзу щодо захисту його зовнішніх кордонів не можуть ставити під загрозу життя й добробут мігрантів, шукачів притулку та дітей. ЄС повинен призупинити свою угоду про реадмісію до того часу, коли Україна продемонструє свою здатність забезпечити справедливий розгляд справ шукачів притулку, гуманне поводження з мігрантами та зможе гарантувати ефективний захист біженців та уразливих осіб.

Мігранти з Афганістану, Пакистану, Палестини, Демократичної Республіки Конго та Сомалі визирають крізь огорожу в пункті тимчасового тримання у Чопі, що на Західній Україні.

© 2009 Міша Фрідман

